Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Výchova dítěte v neúplné rodině

Vypracoval: Pavla Vojtěchová, DiS.
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne ....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Olze Vaněčkové za odborné vedení, konzultace, ochotu a cenné rady při zpracovávání.

Děkuji své rodině, přátelům a známým, kteří mi byli oporou a děkuji také všem, kteří byli ochotni podílet se na výzkumném šetření.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem výchovy dítěte v neúplné rodině. Teoretická část se zabývá rodinou a jejími dnešními problémy a dále konkrétně rodinou neúplnou a výchovou dítěte v takové rodině. Zaměřuje se na to, jaká úskalí výchova v neúplné rodině přináší a jaký to má dopad na dítě. Konkrétním cílem praktické části práce je zjistit a porovnat dosažený stupeň vzdělání, vzdělávací a profesní aspirace a profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplných a neúplných rodin, případně také zjistit, zda v neúplné rodině může být osamělý rodič vzorem pro profesní uplatnění svého dítěte. Výzkumné šetření obsažené v praktické části bylo provedeno v souladu s cílem pomocí smíšeného výzkumného přístupu. V kvalitativní části šetření byla využita metoda dotazování v podobě polostrukturovaného rozhovoru a v kvantitativní části metoda dotazování v podobě dotazníku. Byly zjištěny rozdíly ve vzdělávacích a profesních aspiracích či u dosaženého stupně vzdělání u jedinců z úplné a neúplné rodiny. Vliv rodiče na profesní uplatnění jedince není jednoznačný.

Klíčová slova

Rodina, neúplná rodina, výchova, osamělá matka, osamělý otec, aspirace, uplatnění.

Abstract

This bachelor thesis concerns a topic of bringing up children in single-parent families. Theoretical part is firstly about family in general and contemporary problems connected with family. Then it is focused on single-parent family and difficulties of children upbringing in this kind of family and their impact on a child. The main goal of a practical part of this thesis is to find out and compare achieved level of education, educational and professional aspirations and professional employment of individuals originating from complete and single-parent families. The other goal is to find out whether a parent in a single-parent family could be a paragon for professional employment of his/her child. The research survey contained in the practical part used mixed research approach in compliance with the goal. A method of questioning by a half-structured dialogue was used in a qualitative survey part, and a method of questioning by a questionnaire was used in a quantitative survey part. The differences between individuals originating from complete or single-parent family were found in educational and professional aspirations and in achieved level of education. Influence of parent on professional employment is ambiguous.

Key words

Family, single-parent family, upbringing, single mother, single father, aspiration, employment

Obsah

Úvod ... 9
TEORETICKÁ ČÁST ... 11
1 Rodina a její význam ... 11
1.1 Definice rodiny ... 11
1.2 Funkce rodiny ... 12
1.2.1 Funkce rodiny vzhledem k dítěti ... 13
1.3 Rodina jako systém ... 14
1.4 Problémy současné rodiny ... 14
1.4.1 Zaměstnanost ženy a muže ... 14
1.4.2 Vztahy ... 15
1.4.3 Výchova ... 15
1.4.4 Další znaky ... 16
1.5 Sociální role v rodině ... 16
1.6 Typy rodin ... 17
1.6.1 Typy rodin z hlediska funkčnosti ... 17
1.6.2 Typy rodin z hlediska struktury ... 18
1.7 Rodič neplní svou funkci ... 19
1.7.1 Onemocnění rodiče ... 20
1.8 Partnerská rodina ... 20
1.9 Doplněná rodina ... 21
1.9.1 Dvojí rodiče ... 24
1.10 Rodina homosexuálních partnerů ... 25
2 Neúplná rodina ... 26
2.1 Genderové rozdíly v rodině ... 26
2.2 Úmrtí rodiče ... 26
2.2.1 Smutek jako činitel výchovy ... 27
2.2.2 Etapy truchlení ... 29
2.2.3 Reakce dítěte ... 29
2.3 Svobodná matka ... 30
2.4 Rozvod ... 31
2.4.1 Stadia rozpadu rodiny ... 31
2.4.2 Vliv rozvodu na psychiku dítěte ... 32

2.4.3 Syndrom zavrženého rodiče ... 34
2.4.4 Svěření dítěte do péče jednoho rodiče a styk druhého rodiče s dítětem ... 35
2.4.5 Rodiče jako vzor ... 37
3 Výchova dítěte v neúplné rodině ... 37
3.1 Charakteristika výchovy ... 38
3.2 Záměrná výchova ... 38
3.2.1 Odměna ... 38
3.2.2 Trest ... 39
3.3 Spontánní výchova ... 39
3.4 Styly výchovy a jejich důsledky ... 39
3.5 Rozdíly mezi osamělou matkou a osamělým otcem ... 42
3.5.1 Osamělá matka ... 42
3.5.2 Osamělý otec ... 45
3.6 Psychická deprivace v neúplné rodině ... 46
PRAKTICKÁ ČÁST ... 47
4 Cíl praktické části bakalářské práce, výzkumný problém, výzkumné otázky ... 47
4.1 Cíl praktické části bakalářské práce ... 47
4.2 Výzkumný problém ... 47
4.3 Výzkumné otázky ... 47
5 Metodologie ... 48
5.1 Technika polostrukturovaného rozhovoru ... 48
5.2 Technika dotazníku ... 48
5.3 Zkoumaná populace a výběrový soubor ... 49
5.4 Způsob a průběh sběru dat ... 50
5.5 Etické zásady ... 50
6 Zpracování dat a výsledky šetření ... 51
6.1 Zpracování dat a výsledky kvalitativního šetření ... 51
6.2 Shrnutí výsledků kvalitativního šetření ... 56
6.3 Zpracování dat a výsledky kvantitativního šetření ... 57
6.4 Shrnutí výsledků kvantitativního šetření ... 89
Závěr ... 92
Seznam použité literatury ... 94
Seznam internetových zdrojů ... 96
Seznam tabulek a grafů ... 97

Seznam tabulek 97
Seznam grafů 98
Seznam příloh 99

Úvod

Rodina vždy byla, je a bude důležitým prvkem při vytváření osobnosti člověka. Rodina je pro dítě vzorem. Měla by být také citovou oporou. Měla by poskytovat zázemí a útočiště. V ideálním případě poskytuje ty nejlepší nezastupitelné podmínky pro zdravý vývoj jedince. Ale ne vždy tomu tak je. Rodina potýkající se s určitými problémy může působit nedostatečně až zcela negativně.

Mezi takové problémy patří i neúplnost rodiny, kterou se budeme v této práci zabývat. Co znamená neúplná rodina? Jaké jsou její typy? Jaká jsou její rizika a její důsledky? Jak neúplná rodina ovlivňuje výchovu dítěte? Uplatňuje nějaký specifický výchovný styl? Je opravdu takovým problémem? To jsou zásadní otázky, které je třeba si v této problematice položit.

V dnešní době vysoké rozvodovosti se zdá být problematika výchovy dítěte v neúplné rodině úkolem k řešení. Proto jsem se rozhodla tímto problémem zabývat. Čím více budeme ochotni věnovat se problémům týkající se dětí, tím větší budeme mít šanci vytvořit lepší společnost, společnost tolerantní, s lidmi slušnými a ochotnými, s lidmi spokojenými; oddálíme se agresi, následkům deprivace, snížíme počet lidí pociťujících méněcennost, opuštěnost; apod.

V této práci chceme charakterizovat pojem rodina a popsat základní funkce a typy rodiny, dále také pojem výchova a její styly. Zaměříme se na pojem neúplná rodina a na typy neúplných rodin, především však na problémy, se kterými se takové rodiny potýkají, zejména co se týče výchovy dětí a dětí samotných. Právě děti jsou více ohroženým faktorem v případě vzniklých problémů. Jsou citlivé a vnímavé, což někdy není na první pohled vidět. Jsou těmi, kdo se od dospělých učí a napodobují a přebírají si tak vzorce chování do svého budoucího života.

Obecným cílem této práce je objasnit, co se skrývá pod pojmem neúplná rodina. Uvidíme, že pouhá představa rodiny s chybějícím rodičem je sice víceméně správná, avšak nedostačující. Chceme upřesnit, jak mohou neúplné rodiny vypadat a fungovat. Nestačí zaměřit se jen na chybění fyzické, ale i funkční. Rodina může být na první pohled úplná, může se skládat z otce, matky a dítěte nebo dětí, ale pokud jeden rodič neplní svou funkci, mohou mít ostatní členové rodiny v jistých chvílích pocit, jako by nebyl. I přesto se budeme orientovat hlavně na neúplnou rodinu tak, jak je definována, tedy na rodinu

s jedním rodičem. Zajímá nás, jak se rodič v neúplné rodině potýká s výchovou, jakými při tom prochází úskalími a jaký to má ve výsledku dopad na dítě.

Práce může být přínosná pro každého, kdo potřebuje získat informace a náhled o této problematice. Může být přínosná pro ty, kterých se tento problém týká, může být pro ně podporou k zamyšlení a inspirací k přečtení si jiné odborné literatury, inspirací k hledání podrobnějších informací a tím k pomoci sobě samému, svým dětem, své rodině. Mně samotné pomůže zamyšlení se nad touto problematikou lépe chápat chování a prožívání lidí žijících kolem mě zasažených osudem neúplné rodiny.

V teoretické části se nejprve obecně seznámíme s pojmem rodina, s funkcemi rodiny, s problémy současné rodiny i s různými typy rodin. Následovat budou kapitoly zabývající se neúplnou rodinou, kde si rozebereme vztahy v takové rodině, výchovné přístupy, rizika a důsledky takové rodiny. Dále budeme pokračovat kapitolami z oblasti výchovy a výchovy v neúplné rodině.

Konkrétním cílem praktické části bude zjistit a porovnat dosažený stupeň vzdělání, vzdělávací a profesní aspirace a profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplných a neúplných rodin, případně také zjistit, zda v neúplné rodině může být osamělý rodič vzorem pro profesní uplatnění svého dítěte. Ve vztahu k cíli bude využit smíšený výzkumný přístup. Jako základní výzkumná metoda bude použito dotazování v podobě polostrukturovaného rozhovoru; na jeho základě bude konstruována vhodná podoba dotazníku pro získání dat od většího počtu jedinců, určeného pro kvantitativní část šetření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina a její význam

1.1 Definice rodiny

Na rodinu se můžeme dívat z různých pohledů, můžeme ji různě definovat. Například dle sociologie: „Rodina je skupina osob spojených přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za děti.“ (Giddens 2013, s. 308–309) Sociologie či antropologie také definuje typy rodin. Prvním typem je rodina nukleární. Ta je tvořena dvěma dospělými a dětmi (vlastními či adoptovanými), kteří žijí ve společné domácnosti. Druhým typem je rodina rozšířená, tedy rodina, kde ve společné domácnosti kromě rodičů a jejich dětí žijí ještě další příbuzní (např. prarodiče, tety apod.). V naší společnosti je rodina spojena s monogamií, což znamená, že se nepřipouští, aby muž mohl mít více manželek nebo žena více manželů. Rodinu definujeme také jako malou sociální skupinu či jako primární skupinu (tedy skupinu, kde nalezneme důvěrné vztahy mezi členy, komunikaci tváří v tvář, silné citové vazby a silnou soudržnost). Rodinu je možno chápat „jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“ (Dunovský et al. 1999, s. 91–92) V nejširším pojetí použijeme tuto definici rodiny: „institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti“. (Možný 2002, s. 99)

Rodičovské chování má biologickou podstatu. Základem pro dobré fungování rodiny je biologická rozdílnost muže a ženy. Muž je „naprogramován“ spíše na to, aby byl ochráncem rodiny a jejím živitelem. Pro ženu je přirozenější, aby se zabývala vnitřními záležitostmi rodiny. Dnes dochází k velkému prolínání mužské a ženské role, tím jsou na muže i ženu kladeny vyšší nároky. Je nutné určitou hladinu rozdílnosti udržovat. (Matoušek 2003, s. 18)

Rodinný život je uznávaná hodnota. Péče o děti přináší životní uspokojení, poskytuje radost. Lidé díky tomu vyzrávají. Člověk, který se stane rodičem, se vyrovnává druhým, upevňuje vlastní sebevědomí, posiluje svou jistotu a své já. Zvyšuje svou vlastní hodnotu. Mít děti je přirozené. Rodičovský pud řídí naše chování. Dítěti dáváme lásku a od dítěte

lásku přijímáme. Dítě často upevňuje manželství či partnerství. Život s dítětem je bohatší. Přináší mnoho zkušeností. Často je to náplň života.

1.2 Funkce rodiny

Představme si základní rodinné funkce.

- Patří sem jistě funkce biologicko-reprodukční. Rodina uspokojuje sexuální potřeby a zajišťuje plození potomstva. Dnes se dá reprodukce snadno plánovat. Jak uvádí Dunovský (1999, s. 92), někdy se také tato funkce označuje jako sexuální. Vztah muže a ženy nachází vlastní smysl. V rodině nabývá plného významu. Kromě přivedení dítěte na svět je nutné zabezpečit potřebné podmínky pro jeho život a vývoj.
- Další funkce – ekonomická – znamenala zvláště v minulosti, že rodina tvořila výrobní jednotku. Dnes jde spíše jen o společné hospodaření. Na něm se ve většině rodin podílí oba partneři. Dunovský (1999, s. 92) označuje tuto funkci jako ekonomicko-zabezpečovací. Rodina je dnes převážně spotřební jednotkou. Přesto se musí hmotně, ale i sociálně a duševně zabezpečit.
- Rodina vychovává, předává kulturní hodnoty, zvyky, tradice, představy o životním stylu. Zprostředkovává sociální začlenění. Charakteristická je určitá společná budoucnost členů. Rodič hodně plánuje a tvoří budoucnost dítěte. Při tom má představy o své budoucnosti ve vztahu k dítěti. Prolínání soukromí členů, osobní chování, společné rozhovory, ale i domácí konflikt a nedorozumění – to vše má socializační význam pro dítě. Dítě poznává ženské a mužské role, vztahy nejen uvnitř, ale i k lidem mimo rodinu, také k věcem. Vytváří se základy pro vztahy k dalším lidem. Zde se jedná o funkci výchovnou, socializační a akulturační. Dunovský (1999, s. 93) popisuje funkci socializačně-výchovnou. Považuje ji za nejvýznamnější. „Spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o ně, v jeho výchově, v jeho přijetí jaké je, porozumění mu v jeho vývoji a potřebách a požadavcích, jež nutno včas, náležitým způsobem a s plným zaujetím pro ně je uspokojovat, rozvíjet všechny jeho schopnosti a síly.“ (Dunovský et al.. 1999, s. 93) Při tom se prosazuje nejlepší zájem dítěte a jeho prospěch, je ochraňováno před nepříznivými situacemi a při tom učeno, tak těmto situacím čelit. V Úmluvě o právech dítěte je obsaženo prosazování a ochrana dětských práv, což je těžiště této funkce.
- Významnou úlohu představuje funkce emocionální. Členové rodiny tu vzájemně uspokojují své citové potřeby. Rodina dává pocit bezpečí, také uznání, podpory a

jistoty. (Buriánek 1996) Stává se i jakousi pojistkou proti osamělosti. Ve funkční rodině platí trvalost a hloubka citových vztahů. Dnes má tato funkce podstatný význam. Životní jistoty moderní rodiny tkví více ve vnitřních vztazích, moderní rodina je více labilní, nespoutaná tolik tlaky dřívějších společensko-ekonomických vztahů. (Dunovský et al. 1999, s. 93) Emocionalita je důležitá pro soudržnost rodiny a pro její harmonický život. Pramení z ní zájem o dítě. Emocionální funkce je vázána na členy rodiny, pro které je citový vztah trvalým základem jistoty a citovým zázemím.

1.2.1 Funkce rodiny vzhledem k dítěti

Pro zdravý vývoj dítěte je důležité, aby rodina správně fungovala. Ukažme si proto funkce rodiny důležité pro dítě tak, jak je uvádí Helus (2007, s. 149–151):

1. Uspokojování primárních potřeb dítěte v raných stádiích jeho života. Jde o uspokojování biopsychických potřeb (jídlo, pohyb atd.) a raných psychických potřeb (bezpečí, láska, přiměřené množství a intenzita podnětů, pravidelný životní rytmus). Pokud tyto potřeby uspokojují stále stejní lidé, dítě si na toto své blízké okolí snadno přivykne a cítí se zde doma. To je důležité pro jeho optimální rozvoj. V opačném případě, při střídání lidí, nervozitě, uspěchanosti…, dojde k tomu, že je dítě více bojácné, má zúžený rozsah projevů, vázne spontaneita.

2. Uspokojování potřeby organické přináležitosti dítěte. Dítě má potřebu domova a potřebu mít a identifikovat se se svým člověkem (rodičem). Vytváří se bazální důvěra. Dítě potřebuje spolehlivé a láskyplné mezilidské vztahy.

3. Rodina poskytuje dítěti akční prostor (prostor pro aktivní projev, seberealizaci, součinnost s druhými). Rozvíjí se vědomí sebe sama jako jednajícího člověka.

4. Rodina jde dítěti příkladem, jak se chovat k rodinnému vybavení. Pomáhá chápat hodnotu předmětů.

5. Rodina díky vzorům matky a otce a zkušeností se sourozencem určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlapce či dívky.

6. Rodina působí jako vzor. Dítě se učí skrze lásku k rodičům a jejich napodobováním a vciťováním se do nich vidět v druhém člověku osobnost a také touží osobností být.

7. Rodina vytváří, upevňuje a rozvíjí vědomí zodpovědnosti a povinnosti, úcty a ohleduplnosti a to hlavně díky tomu, že je dítě nenásilně zapojováno do společných činností rodiny.

8. Rodina pomáhá chápat lidi různého věku, založení či postavení a to díky tomu, že samo vstupuje do mezigeneračních vztahů.

9. Rodina pomáhá dítěti získat představu o širším okolí, o společnosti a o světě prostřednictvím rodičů, prarodičů, starších sourozenců, dalších příbuzných, ale i přátel.

10. Rodina je místem pro svěřování se, místem, kde lze očekávat vyslechnutí, radu a pomoc. Je útočištěm.

1.3 Rodina jako systém

Na rodinu bychom se měli dívat jako na systém. „Systém nepoznáme jeho rozložením na jednotlivé části, protože obsahuje něco navíc, něco unikátního, co je produktem vnitřní strukturální a funkční integrace jeho částí do jednotného celku (...) Rodinný systém se společně rozkládá v prostoru a čase, v biologickém a sociálně-historickém kontextu.“ (Sobotková 2001, s. 23) V rodině existují vzájemně složitě propojené vztahy. Rodina je do určité míry otevřená a schopna změny. Rodina se vyvíjí, mění, je adaptabilní. Reaguje na podněty, funguje zde zpětná vazba. Jde také o systém průběžné informační výměny. Rodinný systém je tvořen kombinacemi úkolů a pokusů o jejich řešení a výsledků. Členové rodiny tvoří sytém přesvědčení a názorů. Za podstatu rodinného systému můžeme považovat rodinné interakce.

Rodinný systém se skládá ze subsystémů. Nejpodstatnější je subsystém manželský či partnerský, dále subsystém rodič-dítě a dále také subsystém sourozenecký.

1.4 Problémy současné rodiny

1.4.1 Zaměstnanost ženy a muže

Současná rodina se u nás vyznačuje zaměstnaností ženy. Pouhý mužův příjem by často nedostačoval. Žena musí zvládnout zaměstnání i péči o domácnost. Někdy ženu v domácích pracích zastoupí muž, ale většina péče stejně závisí na ženě. Muž mívá v zaměstnání větší odpovědnost, bývá lépe placen. Bývá ve své práci více spokojen a čeká od ženy pochopení pro pracovní zaujetí. (Matoušek 2003, s. 41) Oproti tomu žena čeká od muže kromě hmotného zajištění rodiny také pomoc v domácnosti a citové a vztahové porozumění. Muži se častěji věnují podnikání a veřejné činnosti. Jak uvádí Matoušek (2003, s. 42), problémem dnešní doby může být podnikání muže (nebo dokonce ženy), který tráví většinu času mimo domov a nemá na rodinu čas. Někdy se tuto potíž snaží

kompenzovat finančně, někdy naopak přispívá do domácnosti méně a raději investuje do svého podnikání. Ještě horší situace nastane v případě, kdy jsou pracovně vytíženi oba rodiče a péče o děti je tak zanedbávána.

1.4.2 Vztahy

Dnes lidé často neočekávají trvalost vztahu. Žijí spolu, ale ponechávají si jakousi „svobodu“, mohou mít volnější vztah. Často mívají děti, ale nejsou sezdáni, svůj vztah formálně nezakotví. Někdy bývá partnerství úmyslně bez dětí. Partneři se bojí závazku a zodpovědnosti. Typické pro dnešní dobu je odkládání uzavření manželství, i odkládání založení rodiny (z důvodu kariéry, změny hodnot či neochoty měnit svůj životní styl). Rodina není stabilní. Trápí nás vysoká rozvodovost. Tím pádem vznikají často neúplné rodiny či rodiny doplněné (znovu uzavíraná manželství). Intimní partner ve vztahu někdy nebývá hodnocen jako možný budoucí rodič. Těhotenstvím ženy pak bývají partneři zaskočeni. Typická pro dnešní dobu je předmanželská zkušenost v sexu. Při prvních intimních zkušenostech nebývají partneři psychosociálně zralí. (Šulová 2011, s. 1–5) Žena je častěji v domácnosti nespokojena. Častěji iniciuje rozvod. Žena – matka mívá pevnější vztah ke svým dětem. Otec spíše rozkazuje, matka spíše žádá. (Matoušek 2003, s. 41) Stírají se mužské a ženské role. Projevuje se zaměřenost na zájem jednotlivce.

1.4.3 Výchova

Často se nahrazuje přímé výchovné působení rodičů institucemi i jinými socializačními vlivy. Jsou i případy dvoukariérových rodin, kdy je péče o dítě svěřena někomu jinému. (Šulová 2011, s. 5) Při dnešním životním způsobu a rychlém tempu dochází k omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi rodiči a dětmi. Společnost zajišťuje některé činnosti, které dříve zajišťovala rodina (mezi ně patří právě výchova, nebo např. stravování).

Dnes si také rodiče více zakládají na školním prospěchu svého dítěte, což může být v mnoha případech spíše na škodu. Působí na dítě stresově.

V dnešní rodině se uplatňuje jako odměna nejčastěji pochvala, jako trest se užívá hubování. Velkou měrou jsou však využívány tělesné tresty a jako odměna hmotné dárky. (Matoušek 2003, s. 43)

1.4.4 Další znaky

Jak uvádí Helus (2007, s. 137–139), můžeme současnou rodinu charakterizovat těmito pojmy:

- Nukleární (jádrová) rodina tvořena z několika málo lidí v intimním soužití.
- Manželská rodina, kdy manželská či partnerská dvojice pečuje o své či přisvojené děti.
- Dvougenerační rodina – tzn. taková rodina, která je tvořena generací otce a matky a generací dětí.
- Intimně vztahová rodina, kde se vyčlenila centrální vztahová zóna a kde najdeme citovou blízkost.
- Rodina privátní individualizace znamená, že se jedinec vyvíjí jako svébytná osobnost, která se sama rozhoduje a nese za to zodpovědnost. Tato individualizace nese i rizika bezohlednosti a proto musí nastoupit společenská kontrola.

Jak píše Možný (1990, s. 27–29), měli bychom dnes velkou rodinu chápat jako zájmovou skupinu (spojenou pokrevními svazky) vzájemně se podporujících domácností a osob. Velká rodina tvoří společnou domácnost, z ekonomického hlediska celek, který sdílí mnohé náklady a využívá dlouhodobější investice. Při současné nestálosti manželství a malé rodiny jsou vazby dětí rozmnožené do více příbuzenstev z opakovaných manželství. Dále se posilují vazby mezi neúplnými rodinami a původními rodinami, což pomáhá chránit děti. Původní rodina bývá oporou. Často skryté vazby vznikají mezi vlastní rodinou a rodinou milenky či milence (např. muž podporuje dítě své milenky). Dále vznikají také vazby smíšené rodinně-profesionálně-politické povahy udržující jakousi jednotu moci a majetku.

1.5 Sociální role v rodině

Nejen v rodině, ale v celém svém sociálním okolí plní člověk nějaké role. Právě v rodině se ale dítě prvním sociálním rolím učí, přirozeně poznává vztahy mezi lidmi a přebírá vzory do dalších let.

Jak uvádí Matějček (1989, s. 50–51), sociální okolí očekává od jedince určité chování. Každý však očekává něco jiného. Něco jiného bude od dítěte očekávat matka, něco jiného otec a něco jiného třeba babička. Přijímat svou roli dítěte se učí dítě zpravidla mezi druhým a třetím rokem života. Poznává také role ostatních členů rodiny či jiných

blízkých lidí, např. sousedů. Poznává, kdo patří do bližšího a kdo do vzdálenějšího okruhu lidí. Poznává, co může od konkrétních lidí očekávat a naopak co očekávají oni od něj, jak se k nim má chovat, jak vzbudí pozornost, jak se zavděčí apod. Pro to všechno je důležitá vzájemná blízkost a komunikace. S rodiči se dítě identifikuje. Přebírá vzory chování, proto je důležité věnovat pozornost tomu, nejen jak se chovají lidé v rodině k sobě navzájem, ale i k lidem ve svém okolí, lidem vzdálenějším, ale i k věcem. Jaké uznávají hodnoty. Dítě si vtiskuje do paměti celé scénáře.

Chlapci si osvojují mužskou roli a dívky roli ženskou. Neměli bychom zapomínat, že by se děti měly věnovat i takovým hrám, které tyto role rozvíjejí. Děti potřebují společenskou výchovu.

Děti přejímají vzorce chování od rodiče stejného pohlaví. Opačné pohlaví je však neméně důležité. „Je prokázáno, že otcové zvyšují „ženskost“ svých dcer tím, že je odměňují za jejich ženské projevy. Zde se myslí tradiční ženské projevy – závislost, pasivita a podrobivost. I matky pozitivně podmiňují u synů chování tradičně „mužské“. Obojí platí více pro raný vývoj dětí než pro postoj rodičů k dětem školního věku.“ (Matoušek 2003, s. 63)

1.6 Typy rodin

Nyní si vyčleníme základní typy rodin.

1.6.1 Typy rodin z hlediska funkčnosti

Snad každá rodina se potýká s nějakými problémy. Existují však rodiny, které se nedokáží od problémů oprostit. To jistě zanechává negativní stopy na dětech.

- Prvním typem rodiny z hlediska funkčnosti je rodina funkční. Je zde zabezpečen dobrý vývoj dítěte, kvalitní socializační podmínky. Rodina dokáže řešit problémy.
- Druhým typem je rodina problémová. Vyskytují se zde závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, vážněji však neohrožují rodinný systém nebo vývoj dítěte. (Dunovský et al. 1999, s. 108) Za pomoci zvenčí dokáže problémy řešit, příp. kompenzovat. Bývá zde snaha o to, aby děti trpěly minimálně.
- Jako třetí typ musíme uvést rodinu dysfunkční. V takové rodině jsou již vážně a dlouhodobě porušeny některé nebo všechny funkce. Je ohrožena nejen rodina jako celek,

ale i zdravý vývoj dítěte. Je nutný zásah zvnějšku, rodina není schopna problémy zvládat. Často vyvstává otázka, zda ještě takovou rodinu podporovat, nebo např. již zbavit rodiče rodičovských práv.

- Posledním, čtvrtým typem je rodina afunkční. Dítě je v takové rodině ohroženo. Rodina neplní svůj úkol. Náprava je bezpředmětná. Rodiče bývají zbaveni rodičovských práv a dítě je umístěno mimo tuto rodinu. (Helus 2007, s. 152–153)

1.6.2 Typy rodin z hlediska struktury

Každá rodina je tvořena určitými formálními vztahy. Z hlediska struktury rozlišujeme tyto typy rodin:

- Rodina úplná. Je tvořena rodiči a vlastním či nevlastním dítětem či dětmi.
- Rodina neúplná. Jde o osamělého rodiče žijícího s vlastním či nevlastním dítětem či dětmi.
- Rodina doplněná. Za doplněnou rodinu považujeme takovou, kdy rodič, kterému je dítě svěřeno do péče, žije v novém manželství s jiným partnerem. (Dunovský 1986, s. 25)
- Rodina náhradní. Dítě žije u adoptivních rodičů či pěstounů. (Dunovský 1986, s. 25)
- Rodina družská (partnerská). Vlastní rodiče, nebo jeden z nich, žije s partnerem a dítětem bez uzavření manželství. (Dunovský 1986, s. 25)

Kantor a Lehr (1975, in Sobotková 2001) charakterizují tři základní typy rodin:

- Uzavřený rodinný systém, který má dané pevné struktury (rigidní prostor, pravidelný čas, stálá energie).
- Otevřený rodinný systém, kdy řád a změna vyplývají z vyvíjejících se rodinných struktur, které jsou ale relativně pevné (pohyblivý prostor, proměnlivý čas, pružná energie).
- Náhodný (nepravidelný) rodinný systém. V tomto systému jsou všechny struktury nestabilní (rozptýlený prostor, nepravidelný čas, fluktuující energie).

Pro naše potřeby si zde více popíšeme rodinu neúplnou.

Lze konstatovat, že pro dítě je nejlepší úplná rodina, míněno taková, kde panují intimní vztahy, porozumění, důvěra. Tím je zajištěna úplnost. Zde se dítěti nejlépe daří, zdravě se vyvíjí. Výchova může být narušena nejen neúplností rodiny, ale i jejím

nesprávným fungováním. Může se jednat o jakousi zdánlivou, nebo spíše jen formální úplnost.

Za neúplnou rodinu považujeme takovou, kdy jeden rodič zůstává s dítětem či dětmi, druhý rodič chybí. Zaměříme se především na fyzickou nepřítomnost jednoho rodiče, ale zmíníme se i o takové rodině, kdy jeden rodič neplní svou funkci, o rodině doplněné a partnerské a o rodině homosexuálních partnerů. Takové rodiny mají s neúplnou rodinou, kdy jeden rodič chybí, mnoho společného.

Na členy neúplné rodiny psychologicky působí několik základních činitelů: „kdo chybí v rodině, jak dlouho chybí, od kterého věku dítěte, jak je nahrazován, jaká byla osobnost onoho ztraceného rodiče a jaká je osobnost toho zbývajícího, a hlavně jaká je osobnost dítěte. Jaký je sociální kontext či sociální pozadí, na kterém život neúplné rodiny probíhá (tj. jak pomáhají prarodiče, jaké je hospodářské zajištění rodiny, jaké jsou kulturní tradice společnosti, jakými hodnotami společnost žije atd.).“ (Matějček 1989, s. 29) Silným činitelem je také příčina neúplnosti rodiny.

1.7 Rodič neplní svou funkci

Touto kapitolou se dostáváme k problému rodin, kde najdeme oba rodiče, úplnost rodiny je však zdánlivá.

Zvnějšku vypadá rodina spořádaně. Jedná se však o tzv. skrytou či funkční neúplnost (Helus 2007, s. 172–173). Takový rodič se např. distancuje od řešení rodinných problémů, nevšímá si dítěte, neprojevuje k němu city, často nebývá delší dobu doma. Dítě se snaží připoutat pozornost takového rodiče, snaží se, aby se o něj zajímal, chce projevy citů, odmítá jeho lhostejnost. Snahy dítěte se však mohou projevovat přehnaně. Dítě může být neposlušné, mít špatné výsledky ve škole nebo se dokonce projevovat kriminálně (např. krádež), agresivně. Rodič, ke kterému jsou tyto snahy směřovány, nechápe a reaguje nepřiměřeně, např. zvýšenou lhostejností, trestáním. Vztahy v takové rodině jsou napjaté. Dítě je vystaveno velké nejistotě, zvláště je-li kontakt s rodičem nepravidelný. Rodič nedává dítěti žádnou jistotu. Hrozí, že utvořené scénáře, nezodpovědný přístup k osobním vztahům, bude dítě opakovat ve své dospělosti.

Často jsou to právě matky, které bývají kvůli pracovní vytíženosti otce nebo jeho pouhé formální přítomnosti, avšak nefunkčního vztahu, více zapojeny do procesu socializace dětí a do výchovy. (Sobotková 2001, s. 133)

1.7.1 Onemocnění rodiče

Z hlediska neplnění funkce rodiče se zaměříme na jeho onemocnění, protože tato situace se někdy dotkne každé rodiny.

Pokud jeden z rodičů onemocní, je to zásah do rodinného chodu a je to také zásah do psychiky dítěte. Dítě vidí své rodiče jako výkonné osoby. Proto je v případě nemoci rodiče zmateno, plné obav a bojí se o rodičův život. Platí to zejména u matky. Pokud onemocní otec, dítěte se to tolik nedotýká. Matka bývá totiž zodpovědná za chod domácnosti – přípravu jídla, dětí do školy, úklid atd. Je tedy nutná pomoc někoho dalšího, většinou i dětí samotných.

Musíme rozlišit také to, zda se jedná o akutní onemocnění nebo o chronické onemocnění či vážnější úraz. Ve druhém případě je rodič na dlouhou dobu vyřazen z činnosti. Dítě, které je od narození přirozeně egocentrické, se pomalu přeměňuje v altruistické. V rodině se do popředí dostává zájem nemocného rodiče, čímž je dítě zaskočeno. Naučí se však samo své zájmy a potřeby potlačovat. Přebírá některé povinnosti a dovede si odříct hry s ostatními dětmi. Bývá vyřazováno z dětského kolektivu, stává se vážnějším a psychicky starším. Zvláště je to viditelné v situacích, kdy u někoho z rodičů dochází k dlouhodobé hospitalizaci, kdy se dítě například musí starat o sourozence, a samozřejmě v téměř všech případech invalidity rodičů. (Matějček a Dytrych 2002, s. 73)

Dlouhá nemoc rodiče ohrožuje rodinu do budoucna zvláště po stránce ekonomické. Tím jsou omezeny i materiální potřeby dítěte. Dítě to může vést k různým pocitům, např. nepřátelským pocitům k nemoci, pocitu, že si rodič úraz sám přivodil a ono tak musí trpět apod.

1.8 Partnerská rodina

V případě partnerské rodiny by se mohlo zdát, že jde zcela o rodinu úplnou s pouhým rozdílem toho, že partneři nejsou sezdáni. Existuje tu však určité riziko v případě, že příčinou rozhodnutí k takovému soužití je snaha uchovat si určitou míru svobody. Rodiče svůj liberální přístup mohou mít tendenci uplatňovat i při výchově svých dětí. Dítě dostává větší zodpovědnost nejen za běžná rozhodování o svých záležitostech, ale i za svá životní rozhodnutí. Není však většinou k tomu dostatečně zralé. Takové dítě má pak potíže se socializací, zvláště mezi vrstevníky. Umí se prosazovat, klade však vyšší

nároky na sebe i na okolí, což se stává zdrojem stresu. Dítě získává pocit možnosti neomezeného rozhodování o sobě nebo naopak vnitřní nejistotu.

1.9 Doplněná rodina

Termín doplněná či nevlastní rodina „označuje rodinu vzniklou po druhém či dalším sňatku aspoň jednoho z rodičů.“ (Sobotková 2001, s. 137)

Doplněné rodiny provází mýty a předsudky. Mají vliv na funkčnost těchto rodin i na psychiku dětí, které pak pociťují např. nejistotu, obavy nebo úzkost. Setkáváme se se dvěma protichůdnými mýty – mýtem zlé macechy a mýtem okamžité lásky. Nevlastní matka získává v očích ostatních negativní nádech. Naopak se od ní očekává, že bude nevlastní děti okamžitě milovat. Může to pro ni znamenat zdroj stresu. I od dětí se čeká, že budou mít ihned rády svou nevlastní matku. Na děti se však v otázce přijetí nevlastního rodiče nesmí spěchat. (Sobotková 2001, s. 138)

Je ohrožena identita nevlastních matek a to hlavně nejistotou týkající se nových rolí. To opět působí stresově a má negativní vliv na funkčnost rodiny. Jak uvádí Sobotková (2001, s. 139–140), existují čtyři typy nejistoty. Patří mezi ně nejistota ohledně objemu svých povinností, dále ohledně konkrétního chování potřebného ke splnění povinností. Za další je to nejistota týkající se toho, které z více očekávání naplnit nejdříve a nakonec nejistota ohledně důsledků na osobní a rodinnou pohodu. K ochraně osobní identity se dají využít různé strategie. Žena může tajit, že je nevlastní matkou. Tato strategie nefunguje však jako trvalé řešení. Naopak žena může svým chováním vyzdvihnout pozitivní charakteristiky své role. Někdy se však tato strategie potkává s nepochopením. Jako jinou strategii lze použít tzv. změnu nálepky. To znamená, že se nemluví o rodině nevlastní, ale smíšené, nebo znovu utvořené. Další strategií je překonání mýtů přímo v rodině. Zde se snažíme, aby dítě pochopilo pevnost manželského svazku, což dále napomůže tomu, aby byl nevlastní rodič přijat jako autorita. Důležitý je ohled na reakce dítěte a přiměřené tempo při využívání tohoto postupu. Tato strategie se hodí spíše u mladších dětí. U dospívajících dětí a adolescentů je vhodné využití strategie jiné, kdy se rodičovská odpovědnost ponechá pouze na biologickém rodiči. Toto se týká zejména výchovy a také kontroly dětí. Nevlastní rodič by se pak měl spíše zaměřovat na utváření pozitivního vztahu s dítětem. Je však otázkou, zda a nakolik se dá péče a výchova oddělit.

Doporučuje se respektovat vztah dítěte k biologickému rodiči a mít střízlivá očekávání. Vztahy v doplněné rodině jsou ovlivněny předchozí zkušeností z původní

rodiny. Navíc s příchodem nového rodiče je zasažen dřívější rodinný systém. Může to působit komplikace, ale může to mít i příznivý vliv, zvláště v případě, kdy v předchozí rodině panovaly konflikty nebo napětí. Někdy se mohou u dítěte projevovat negativní postoje vůči nevlastnímu rodiči, dítě se bouří, provokuje. Jindy se naopak snaží novému rodiči vlichotit. Jiný problém spočívá v tom, kdy se nevlastní rodič snaží všem ihned zavděčit. Tím však mohou být ostatní zaskočeni a mají tendenci se bránit odporem, provokací, škodolibostí apod. To je ovšem chování, které nového rodiče od jeho snah odradí.

Jak píše Sobotková (2001), vztahy v doplněné rodině jsou dále také ovlivněny vývojovými úkoly celé rodiny i jednotlivých členů. V případě vzniku doplněné rodiny s malými dětmi mohou být vývojové potřeby souhlasné. Tato rodina jako celek, stejně tak jako malé děti, potřebuje podporující vztahy. Naopak ve vzniklé doplněné rodině s adolescenty se vývojové potřeby rozcházejí. Adolescenti si již potřebují potvrzovat svou autonomii a od rodiny se začít separovat. Aby byl nevlastní rodič dětmi akceptován, bývá dobré, aby se k nim nejprve choval spíše jako přítel. Nejvíce problémů v přizpůsobení se novému typu rodiny mají pubescenti. Kritický věk nacházíme mezi jedenáctým a dvanáctým rokem. Pubescenti teprve hledají svou identitu. Jsou zvýšeně kritičtí, mají tendenci k opozici a radikálním názorům. Mladší děti snadněji akceptují nového rodiče. Adolescenti jsou již nezávislejší a nepotřebují tolik rodičovské péče. Nevlastní rodič by u nich neměl klást přílišný důraz na svou autoritu ani se snažit o rychlé sblížení. Kromě toho, že nevlastního rodiče lépe přijímají mladší děti, tak se dá také obecně říci, že ho lépe přijímají dívky než chlapci. Zvláště pokud žil chlapec sám s matkou v období jeho středního školního věku, spatřuje pak v novém matčině partnerovi konkurenci.

Pro úspěšné fungování doplněné rodiny lze využít takový postup, že každý z rodičů sepíše tři až pět důležitých rodinných pravidel, a pak sestaví společný seznam. Dohodnou se na tom, co bude následovat po nedodržení pravidel a jak bude oceňováno jejich dodržení. Dále se projednají pravidla a jejich dodržování s dětmi. U pubescentů a adolescentů je nutno počítat s delší dobou vyjednávání, aby bylo dosaženo souhlasu bez ohrožení jejich pocitu autonomie. Tímto postupem je podpořen soulad rodičů v rodičovské roli, rozvíjeny komunikační dovednosti a konstruktivní řešení problémů. (Sobotková 2001, s. 143) Tím, že jsou pravidla všemi odsouhlasena, může se nevlastní rodič klidně podílet na kontrole jejich dodržování.

Doplněná rodina si musí vytvořit svou identitu. Pomáhají jí v tom rodinné rituály (každodenní i sváteční). Členové rodiny by si měli navzájem sdělit své představy a dospět

k přijatelnému řešení, ke kompromisu. Rozumově dostatečně vyspělé děti by samozřejmě měly mít možnost se také vyjádřit. (Sobotková 2001, s. 143)

Dítě samo má v rodině s nevlastním rodičem zasaženu svou osobní identitu. Přemýšlí, ke komu vlastně patří, komu na něm záleží apod. U mladších dětí navíc všechno neznámé budí nejistotu, napětí a úzkost. Každé dítě se s tím vyrovnává jinak. Některé si s pocitem nejistoty dokáže poradit během několika dnů, pro jiné je to nezvládnutelné.

Jak pojednává Matějček a Dytrych (2002), nevlastní rodič by se neměl dítěti vnucovat, kupovat si jej hmotnými dárky apod. Neměl by se ani snažit hned nahradit vlastního rodiče. Biologický rodič by hned neměl vyzdvihovat pozitivní vlastnosti svého nového partnera. Není vhodné, aby dítě hned muselo oslovovat nevlastního rodiče „mami“ či „tati“. To může vyvolat odpor.

Na děti v doplněných rodinách působí výchovně to, že se učí přizpůsobovat, učí se modelům mnohočetných rolí. Děti jsou odpovědnější, samostatnější, sociálně kompetentnější, a to se projevuje zvláště u dívek. (Sobotková 2001, s. 144)

Při příchodu nového partnera vlastního rodiče mohou mít děti rozporuplné pocity. Může se mísit pocit přízně k biologickému rodiči, který ale z rodiny odešel, s pocitem přízně k nevlastnímu rodiči, ale i pocit narušení od tohoto nového rodiče, narušení původní koalice s vlastním rodičem apod. Dítě pak cítí nejistotu, napětí a tíseň. Může docházet např. k různým provokacím ze strany dětí vůči novému rodiči. Vlastní rodič se může cítit nešťastný a dopouštět se různých výchovných chyb. Přirozená autorita nevlastního rodiče a jeho vyrovnanost může vše obrátit a přinést jen to pozitivní. Děti však potřebují dostatek času, aby získaly určitou jistotu. Někdy do rodiny spolu s nevlastním rodičem přichází další dítě. Mezi dětmi hrozí vznik žárlivosti, poměřování míry pozornosti obou rodičů apod. Je důležité, aby rodiče naplňovali citové potřeby dětí. Měli by si vymezit základní formy péče o děti. Jiným případem je, když se do nově vzniklé rodiny narodí další dítě. I v takovém případě je důležité rozdělit pozornost rovnoměrně mezi všechny děti.

Co se týče chování v erotické a sexuální oblasti nových partnerů před dětmi, měly by intimní věci zůstat intimními, avšak projevy přízně jsou naopak běžnou součástí života a měly by vyjadřovat, co k sobě partneři cítí. Na děti působí nezvykle změněné chování biologického rodiče, změna jeho slovníku, zevnějšku apod. Dítě se obává, že ztratí lásku rodiče k sobě samotnému. Z tohoto důvodu dítě někdy až lpí na fyzické přítomnosti biologického rodiče. U dětí ve středním školním věku pokročila již identifikace s vlastní sexuální rolí do závěrečné fáze, proto se tu setkáváme často se zjitřenou sexuální fantazií a dráždivostí. To může vést dítě k neodbytnému zájmu o sexuální tématiku a činit je

povolnější k vlastním sexuálním zážitkům, nebo dokonce vůči sexuálnímu zneužívání. (Matějček a Dytrych 2002, s. 60) Dospělí by se neměli stydět za upřímné projevování svých citů, je-li již v rodině ukotvena důvěra. V rodině je totiž citová výchova nesmírně důležitá. Chybí-li, dochází k citové deprivaci, což je příčinou mnoha pozdějších problémů.

Matějček (1994) upozorňuje na to, že by dítě mělo znát pravdu a nemělo by mu být zatajováno, že jeden z rodičů je nevlastní, pokud se matka znovu vdala, či otec znovu oženil, když bylo dítě ještě malé. Pokud mu to bude zatajováno, stejně se to jednou nějakou náhodou dozví. Pak jen získá pocit, že bylo klamáno, že k němu nebylo chováno dost důvěry. To zasáhne vztahy v rodině. Proto by již od raného dětství, asi tak od tří let, měla být dítěti postupně a taktně říkána pravda, nejlépe vyprávěním, jak to dříve bylo. Takto malé dítě to zkrátka přijme jako skutečnost. Od středního školního věku by již tato získaná informace působila jako zklamání. Dítě by mělo zároveň dostávat ujištění, že se v současné rodině mají všichni navzájem rádi. Je nutné, aby byla uspokojována potřeba životní jistoty.

Nejčastějším případem bývá, že si matka po rozvodu přivede nového partnera. Nová mužská osoba už svým vztahem k matce a svou přítomností v rodině ovlivňuje celkovou výchovnou atmosféru. (Matějček 1994, s. 75) Pokud dochází k problémům ve vztahu dítěte k tomuto novému partnerovi, může se to projevovat např. zhoršeným školním prospěchem, provokativním chováním, pasivní rezistencí vůči přáním matky a nového otce, únikem do nemoci, neurotickými a psychosomatickými obtížemi, někdy i vážnými poruchami chování. (Matějček 1994, s. 75) Prosperita doplněné rodiny je hodně závislá na tom, jaký je vzájemný citový vztah matky a jejího partnera. „S odmítáním dítětem nového partnera se nejčastěji setkáváme v případech, kdy tento partner vstoupil do rodiny příliš brzy po rozchodu rodičů, děti ho pak vnímají jednak jako viníka rozchodu, jednak jako samozvance, který si neoprávněně nárokuje pozornost rodiče.“ (Uholyeva a Hoskovcová 2014, s. 51) Rodiče musí s dítětem komunikovat, aby dítě situaci rozumělo a nemuselo se souběžně adaptovat na rozchod rodičů a zároveň na nové uspořádání rodiny.

1.9.1 Dvojí rodiče

Pokud si rodič po rozvodu přivede nového partnera, komplikuje se tím situace pro dítě v tom smyslu, že má jak vlastního, tak nevlastního otce, či vlastní i nevlastní matku. Dítě cítí zmatek, protože neví, ke komu vlastně patří. Tento pocit se ještě umocňuje rozdílností příjmení s nevlastním rodičem. Komplikuje mu to snahu se s nevlastním

rodičem ztotožnit. Dítě se za různost jmen často stydí. Chce jméno změnit nebo provokuje, aby demonstrovalo svou svébytnost. U dítěte dochází k vnitřnímu konfliktu tzv. dvojí solidarity (dvojí loajality, dvojí sympatie, přízně a oddanosti) – „na jedné straně k vlastnímu rodiči (třeba vzdálenému, málo známému a mnohdy idealizovanému nebo i úplně vysněnému), na druhé straně k nevlastnímu (přítomnému, každodennímu, známému, milému i náročnému, odměňujícímu i trestajícímu).“ (Matějček 1994, s. 67) V rodině je složitější organizační řád, co se týče návštěv, plánování dovolené atd. Rodiče často nechápou, že dítě s nimi nesdílí stejné pocity. Dítě nesdílí stejný postoj ke svému otci jako jeho matka, ani stejný cit k matčině novému partnerovi... Vztah k vlastním rodičům je u dítěte hluboce zakořeněn. Prožívá proto vnitřní konflikt. Jak píše Matějček (1994, s.79–80), dítě potřebuje pro srovnání se se situací dostatek času, dále by se nově příchozí do rodiny neměl dítěti vnucovat a podbízet, dále je nutné zvážit, jak by mělo dítě nového partnera svého rodiče oslovovat. Tento nově příchozí by se neměl snažit hned nahradit vlastního rodiče dítěte a vědomě se stavět do lepšího světla. Poslední důležitou věcí je to, aby ani vlastní rodič pozitivní vlastnosti svého nového partnera nesrovnával se špatnými vlastnostmi bývalého partnera.

S novým partnerem přichází i nové příbuzenstvo. To původní většinou nemizí. Dítě se tak ocitá v situaci, kdy má trojí příbuzenstvo. Noví manželé někdy nemají zájem na tom, aby se dítě stýkalo s rodiči bývalého partnera. Jindy naopak zájem přetrvává. Pro citový i sociální vývoj dítěte mají prarodiče velký význam. Rozvíjí se sociální cítění a pro-sociální postoje. Příchod širšího příbuzenstva zvyšuje nároky na adaptační schopnosti a odolnost nervového systému dítěte.

1.10 Rodina homosexuálních partnerů

Homosexuální partneři mají dítě v péči tehdy, když si jeden z partnerů přivede dítě ze svého předešlého heterosexuálního vztahu, nebo má dítě žena jako svobodná matka, která žije v homosexuálním vztahu. Žena také může svou homosexualitu tajit a dítě adoptovat či jej mít v pěstounské péči. (Sobotková 2001, s. 154)

Předpokládá se, že by vývoj dětí homosexuálních partnerů neměl být narušen ani z hlediska psychického zdraví, ani z hlediska sexuální orientace. Pro děti v období dospívání a adolescence však může být tato situace sociálně stigmatizující. Dítěti také může chybět pozorování vztahu rodičů a formování si tak své pohlavní identity, která je důležitou součástí osobní identity. Chybí také možnost modelování mužské a ženské role.

Tím, že je homosexuální vztah často skrýván, objevuje se častěji větší izolovanost od ostatních rodin, kde by se případně dal najít jiný mužský či ženský vzor. Hrozí, že dítě nebude mít ujasněnou svou osobní identitu a tím bude ohrožen zdravý vývoj osobnosti a sociálních vztahů. (Sobotková 2001, s. 154–155)

2 Neúplná rodina

Nyní se zaměříme na neúplnou rodinu tak, jak je definována - na rodinu, kde chybí jeden z rodičů. Každý typ neúplné rodiny přináší jiné problémy.

2.1 Genderové rozdíly v rodině

Z dob humanismu se v našem moderním společenském vědomí zachoval univerzalizmus. Muži se považují za stejně kompetentní v oblasti péče o dítě, i o kojence, jako ženy, ženy se zase považují za stejně kompetentní v oblasti dříve spíše mužských záležitostí, jako je např. řízení auta. Co se týče sociálních rolí, jsou v naprosté většině pohlavně univerzální. „Rozdíly mezi muži a ženami se jeví v této perspektivě jako marginální odlišnost, jež vystoupí do popředí v podstatě jen při plození, rození a nejranější péči o děti.“ (Možný 1990, s. 102) Předpokládá se víceméně úplná vzájemná zastupitelnost. V průmyslových společnostech dnes převládá perspektiva pohlavní polarizace, tam, kde se uplatňuje jako výrobní princip. Musíme vidět změny v činnostech, cílech a hodnotách mužů a žen ve vztahu k rodině a zaměstnání. (Možný 1990, s. 105)

Laická veřejnost považuje ženu odpovědnou za fungování rodiny, muže za toho, kdo jí jen pomáhá. Ve skutečnosti to z jiného pohledu může být i naopak. Odpovědnost za fungování rodiny má muž i žena, i když je u každého kvalitativně odlišná.

Otec mívá k dětem volnější vztah než matka. Matka se častěji zajímá o volný čas dětí, o přípravu dítěte do školy, častěji také hovoří o svém zaměstnání, zajímá se o to, s kým její děti kamarádí, baví se s nimi o filmu, o módě, i o svých zájmech či o sexu. Otec se s dětmi baví spíše o sportu nebo o politice. Méně zasahuje do volby povolání dítěte. Častěji rozkazuje. Matka spíše prosí a žádá. (Možný 1990, s. 107–108)

2.2 Úmrtí rodiče

Úmrtí rodiče hluboce zasáhne nejen dítě, ale i širší rodinu. Je to sice zásah bolestný, plný napětí a strachu, ale velmi tu působí i obvykle silně pozitivní citové pouto

k zemřelému. Smrt rodiče přichází často nečekaně. Úmrtí mladého rodiče z důvodu nemoci není v dnešní době tak časté. Důvodem bývá např. automobilová či jiná nehoda. Představuje pro ostatní tedy spíše šok. Není tu žádná možnost na nějakou psychickou přípravu. Navíc smrt se nedá zvrátit, s jedincem se už nelze setkat, fyzicky navždy mizí. Je to zásadní rozdíl oproti jiným příčinám neúplné rodiny, např. v případě rozvodu, kdy oba rodiče mají stále možnost do dění rodiny zasahovat. V případě úmrtí tu nepůsobí žádné konflikty mezi rodiči. (Matějček a Dytrych 2002, s. 88–90)

Zemřelý rodič zůstává ve vzpomínkách druhého rodiče, i dalších členů rodiny, v podstatě sám zůstává stále členem své rodiny, zůstává autoritou. Osamělé matce či otci se lépe daří kompenzace neúplnosti rodiny.

2.2.1 Smutek jako činitel výchovy

Ačkoli rodič sám prožívá smutek ze ztráty svého partnera, neměl by zapomínat dbát svých dětí. Měl by jim věnovat svůj čas, i přesto, že se bude jednat o čas truchlení. Bude to však společné truchlení, které zamezí tomu, aby děti ukryly svůj smutek v sobě. Je důležité trávit společně čas i při běžných činnostech a od smutku si tak odpočinout. I dítě potřebuje čas si svůj smutek prožít a vyrovnat se s ním. Na to by měl brát rodič ohled dřív, než si přivede nového partnera. Děti potřebují vědět, že je má rodič rád, potřebují cítit jeho lásku, a to bezpodmínečnou. Na to nesmí rodič zapomínat i přes své vlastní trápení.

Člověk má často tendenci si svůj zármutek logicky zdůvodňovat. Obvykle to však vede k obviňování někoho nebo něčeho, ne však ke zmenšení zármutku. Naopak trápení se spíše zvyšuje a násobí se touhou po pomstě. Rodič by neměl dávat dítěti takovýto příklad. Dítě pak zůstane obětí svého zármutku stejně jako rodič. (Coloroso 2008, s. 19) Nelze se spoléhat pouze na svůj rozum, ale ani pouze na své city. Pokud bude jedinec při svém zármutku spoléhat jen na city, může se citově zhroutit. Může dojít až ke snaze bolest otupit alkoholem či drogami. Je důležité se trápení postavit, nevyhýbat se tomu a neomlouvat své chování, ani nechránit děti před důsledky jejich činů. Naopak je třeba jim ukázat, jak být za své chování odpovědný. Rodič potřebuje odhodlání, nikoli popření, nenávist nebo obavy. Jen tak bude schopný podpořit i své děti. Nápomocná bývá intuice.

Dětem je třeba pomoci truchlit. Rodič to zvládne tím spíše, pokud rozumí schopnostem dítěte zvládat ztrátu. Děti potřebují utěšit a podpořit. I kojenci ztrátu intuitivně cítí. Jen nemohou své pocity vyjádřit slovy. V případě smutku je dobré nechat dítě vyplakat. Při pláči se vyplavují endorfiny. Také se uvolňuje vnitřní napětí. Bez pláče

zůstává v jedinci strach z emocí druhých lidí či z čehokoli, co je spojeno se smrtí blízké osoby. Někdy bude dítě potřebovat, aby byl dospělý s ním, když pláče, jindy bude chtít být o samotě. Bývá dobré dítě podpořit a říci mu, ať se vypláče. Děti nestačí utěšovat jen slovy, ale hlavně doteky. Při dotecích se vyplavují hormony endorfiny, které mimo jiné způsobují dobrou náladu. Děti by měly mít možnost vyjádřit svůj vztek, který se při smutku dostavuje. Za tento vztek by neměly být kárány. Měly by svůj vztek vybít. Ne však agresivním způsobem. Děti by měly být ujištěny, že se mohou vrátit do normálního života a přitom mohou na zemřelého rodiče stále vzpomínat. Není třeba se bát ani trocha humoru, který pomůže těžké chvíle překonávat. Děti mohou mít pocit, že na zemřelého rodiče zapomenou. Proto lpí na vzpomínkách. V rodinách bývá snaha vzpomínat hlavně na to dobré, zemřelého tím ale idealizovat. Mluví se o hezkých zážitcích, o dobrých vlastnostech zemřelého, o tom, co uměl, správného vykonal apod. A mluví se tak samozřejmě i před dítětem.

„I dobře prožitý smutek je významným činitelem ve výstavbě lidské osobnosti." (Matějček a Dytrych 2002, s. 94) Není nutné a v podstatě ani správné snažit se dítě okamžitě rozveselit, zabavit ho, snažit se, aby zapomnělo. Dítě by se mělo účastnit pohřbu svého rodiče. Pomůže mu to poznat, jak takové rozloučení vypadá a odvrátit případné drastické fantazie, či dokonce neurotické obtíže. Dítě se účastní lidské solidarity a uvědomí si rodinnou soudržnost. Často se tak ale neděje ve snaze dítě jaksi ochránit. Stejně tak by měly být samozřejmostí návštěvy hrobu nebo vystavení fotografie zemřelého. Dítě zpět do životních aktivit nejlépe uvedeme tak, že ho zapojíme do nějaké činnosti, která vede k účelnému cíli. Dítě může někomu pomoci nebo ho něčím potěšit, aby samo mělo radost z uspokojení toho druhého. Tak pozná, že vlastní smutek může odreagovat činností, která způsobuje radost jiným.

Je otázkou, jak dětem říci, že jejich rodič zemřel. Dítě je třeba informovat včas. Je to proto, že ostatní budou stejně naladěni a budou tudíž přirozenou oporou. V opačném případě, kdy ostatní prochází už fází vyrovnávání, bude se dítě se zprávou hůře vyrovnávat. Nejlepší je zvolit jednoduchá a přímá slova, začít oznámením, že rodič zemřel, pokračovat fakty, vysvětlením a nekomentovat. Je třeba upřímnosti a pravdivosti. Důvodem je také to, aby je neprovázely falešné představy. Ke sdělení lze něco přidat, s ohledem na psychickou vyspělost dítěte, ne však měnit. Nesmí se zapomínat ani na šetrnost. Psychika dítěte je plastická, snáze se dokáže se smutkem vypořádat, v případě, že jí je poskytnuta opora a citová jistota.

Pokud si ovdovělý rodič přivede nového partnera, musí počítat s tím, že dítě jej bude srovnávat se zemřelým rodičem. Tohoto zemřelého rodiče mívá však příliš idealizovaného. Proto by nový partner měl být k dítěti při navazování vztahu zdrženlivější a taktní. (Matějček a Dytrych 2002, s. 91–92)

2.2.2 Etapy truchlení

Smutek nelze uspěchat. Každý si ho musí prožít sám tak dlouho, jak potřebuje. Dítěti musíme poskytnout dostatek času pro své prožití smutku. Člověk prožívající ztrátu blízké osoby prochází třemi etapami. Je to zoufalství, hluboký zármutek a smutek smíšený s pocitem klidné radosti a smíření. (Coloroso 2008, s. 25) Etapy se mohou prolínat a nemusí se odehrávat v tomto pořadí. Období truchlení můžeme rozdělit i do čtyř fází a pojmenovat je trochu jinak.

- Za prvé je to šok neboli ohromení (dítě si uvědomí, že se milovaná osoba již neobjevuje).
- Za druhé je to protest (obranná reakce, která pomáhá vrátit věci do dřívějších kolejí).
- Za třetí mluvíme o beznaději či zoufalství (protest nefunguje, ztráta je definitivní).
- Za čtvrté dochází k procesu vyrovnávání, uklidňování, smíření a hledání nových východisek. (Matějček a Dytrych 2002, s. 92–93)

Vždy platí, že každé dítě reaguje jinak, období zármutku bývá různě dlouhé a projevy různě silné. Je třeba nechat děti, aby projevily své city. Pokud se objeví silné citové potíže, mohou trvat jen krátce nebo naopak několik let.

2.2.3 Reakce dítěte

Jak bude dítě reagovat na smrt v rodině, záleží také na jeho vývojovém stupni.

Už i kojenci vnímají náhlou emocionální změnu ve svém prostředí. Kojenec vycítí, že se matka trápí, a tak samo bude neklidné a podrážděné a může mít potíže se stravováním a zažíváním. Zvláště zemře-li matka, má kojenec potíže se spánkem, je podrážděné, pláče. Batole bude pociťovat silnou ztrátu. Bude mít pětiminutové až desetiminutové záchvaty vzteku, bude se kolébat. Může dojít k regresivnímu chování (např. dumlání palce, noční pomočování). Již na konci prvního roku života se objevuje akutní truchlení nad ztrátou osoby, ke které má dítě vytvořen specifický citový vztah.

S postupující psychickou zralostí nabývá na intenzitě. (Matějček a Dytrych 2002, s. 92) Batoleti by se mělo vysvětlit, proč je dospělý smutný, nemělo by se však zapomínat na všední činnosti, aby dítě vědělo, že život jde dál. Předškolní děti mají tendenci vidět smrt jako dočasnou, jako cestu, ze které se lze vrátit, nebo jako spánek, ze kterého se lze probudit. (Coloroso 2008, s. 48) Při úmrtí rodiče silně prožívají různé emoce, které neumí slovy vyjádřit, vyjadřují je hrou. Někdy se své zmatené pocity snaží zakrývat agresí nebo zastrašováním. Truchlení je zřetelné. Je nutné si s dětmi o smrti promluvit a trpělivě odpovídat na jejich otázky. Děti od pěti do devíti let již chápou, co je to smrt. Mají strach ze samoty a umějí ho vyjádřit. K vyjádření emocí jim může pomoci např. kreslení. Mohou zakrývat bolest, protože se cítí zranitelné. Někdy se snaží zapomenout tím, že se ponoří do hry. Děti v tomto věku potřebují otevřené odpovědi na své otázky týkající se smrti. Děti od deseti do dvanácti let často popírají, že se trápí, čímž zakrývají svou bolest. Stydí se otevřeně dávat najevo své trápení. Může docházet k somatizaci, ke zlosti na zemřelého, nebo i k pocitu viny za něco, čemu snad mohly zabránit. Tyto děti potřebují vědět, jak se cítí druhý rodič či ostatní, aby mohly chápat své pocity a věděly, jak se s trápením vypořádat. Dospívající jsou emocionálně nestálí, jejich nálada se mění a kolísá mezi smutkem, žalem, zlostí či lehkomyslností. Snaží se se svým trápením vypořádávat o samotě, nezávisle. Existuje tu nebezpečí, že se uchýlí k drogám, budou se přejídat či naopak odmítat jídlo. Mohou mít dokonce sklon k sebevraždě. Je třeba je vždy vyslechnout, mluvit s nimi o pocitech. Dospívající se snaží své city skrývat, což však může pouze prodloužit jejich trápení.

Obecně se u dětí při truchlení nad ztrátou milované osoby nejčastěji objevuje uzavřenost, apatie, nechutenství či u menších dětí vývojová regrese, neurotické potíže, lpění na někom dospělém. Objevuje se také zlobení jakožto provokace, předvádění se, čímž si chce dítě získat zájem ostatních.

2.3 Svobodná matka

Příčin, proč zůstává žena svobodná, i když má dítě, je několik. Může se jednat o mladou či dokonce nezletilou dívku, která otěhotní z nerozvážnosti. Tak se spíše stávalo v dřívějších dobách, proto bývaly svobodné matky odsuzovány a mívaly dokonce znevýhodňující postavení ve společnosti. Dnes se jedná spíše o zralejší ženy (často ve věku kolem 35 let), které jsou zajištěné, ale nenašly vhodného partnera. Přejí si mít dítě, dokud je to ještě možné. „V obecném povědomí dlouho převládala představa svobodné matky

jako mladé ženy, která tzv. udělala chybu.“ (Sobotková 2001, s. 113) Je vhodné tuto představu přehodnotit. Děti svobodných žen jsou často plánované, chtěné. Kromě nezralosti může být jistota blízkého vztahu dalším důvodem, proč matka zůstává svobodná. Nemá-li partnera, může alespoň počítat s blízkým vztahem se svým dítětem.

Výhodou u těchto matek je, že na ně ani na jejich děti nepůsobí žádné trauma rozvodu nebo ovdovění. Nevýhodou je absence otce. Diskutuje se o tom, že děti, které nemají otce trpí častěji poruchami chování. Tato situace se však nesmí zjednodušovat a vina přisuzovat pouze rodiči. Vždy mohou hrát roli i jiné faktory (např. temperament dítěte, sociální prostředí...). (Sobotková 2001, s. 129–133)

2.4 Rozvod

Otec dnes hraje v rodině jinou, psychologicky náročnější roli. Nemusí se tolik zabývat nebezpečím z vnější jako spíše výchovou svých dětí, větší angažovaností na péči o domácnost, očekává se od něj, že bude více rozumět svým dětem, rozumět své ženě, jejím i svým rodičům, že bude rozumět i věcem a výtvorům moderní doby, také jak předcházet konfliktům a řešit je. Se svým dítětem žije intimnější život než kdykoli dříve. Rodina je tedy dnes více ohrožena nedorozuměním, nedostatkem lásky nebo bezohledností jednoho k druhému. Otec, stejně jako matka, by měl být pro dítě citovou jistotou. Dítě by se u obou rodičů mělo cítit bezpečně.

Dle statistiky Českého statistického úřadu (2015) bylo v první polovině roku 2015 rozvedeno 13,4 tisíc manželství, což je o 0,3 tisíce méně než o rok dříve. 7,6 tisíce rozvodů se týkalo 11,8 tisíce nezletilých dětí.

2.4.1 Stadia rozpadu rodiny

Můžeme hovořit o třech stádiích rozpadu rodiny.

1. Za prvé je to manželský (rodinný) nesoulad, který vzniká z rozporů, které nejsou schopni partneři řešit a nacházet kompromisy.
2. Za druhé mluvíme o manželském (rodinném) rozvratu. Jedná se již o podstatnější postižení některé základní rodinné funkce. Rozvrat může být akutní nebo dlouhodobý.
3. Posledním stadiem je rozvod, což je právní ukončení manželského vztahu, krajní řešení v procesu rozvratu manželství. Do děje, který byl dříve jen součástí rodinného života vstupují úřední instituce. (Matějček a Dytrych 2002, s. 39–40)

2.4.2 Vliv rozvodu na psychiku dítěte

Rozvodem se manželé snaží ukončit konflikty. Ne vždy však dojde k pozitivní změně. Často po rozvodu dochází k dalším konfliktům, stresu, frustraci a napětí. Dítě je frustrováno, protože se musí vyjadřovat, ke kterému rodiči více inklinuje, je vyšetřováno soudními znalci. Stává se prostředníkem rodičů. Vlivem stresu dochází ke zhoršení školního prospěchu. Napětí a úzkost zhoršuje koncentraci. Rodiče si vzájemně vyčítají, že jeden či druhý je viníkem a špatným vychovatelem. Dítě vlivem neúspěchu ztrácí o školu zájem. Vše se tedy točí v začarovaném kruhu. Zvláště u chlapců dochází vlivem frustrace k nekonformnímu chování, což má také za následek zhoršení prospěchu. U dívek je zhoršení méně nápadné, úzkost se projevuje stažením se do sebe. Navíc u dětí dochází k psychosomatickým obtížím, k neurotickým projevům, které mohou dokonce přerůst až v psychickou poruchu. Často dochází k psychopatologickým problémům, také až k antisociálnímu chování.

Jak uvádí Pavlát (2013), adolescenti z rozvedených rodin hůře prospívají ve škole, mají nižší studijní aspirace. Mají dvakrát větší pravděpodobnost, že nedokončí střední školu, avšak podstatně větší problém je s úspěšným dokončením vysokoškolského vzdělání. Většina rozvedených otců nepodporuje své děti v dalším studiu. Dospělí z rozvedených rodin mají tak méně kvalifikované zaměstnání s menší pravděpodobností udržet si stálé pracovní místo. Rozvod rodičů negativně ovlivňuje subjektivní pocit spokojenosti a prosperitu dětí.

Rozvod rodičů má velice nepříznivý vliv na psychiku dítěte, na vývoj jeho osobnosti, avšak nejen to. V případě rodinného rozvratu, kdy k rozvodu z různých důvodů nedojde, je tento vliv stejný, nebo spíše horší, protože zde jsou problémy neventilované a skryté. V obou případech je ohrožen zdravý psychický vývoj dítěte. Důsledky se nemusí projevit hned, ale často až v pubertě či na začátku dospělosti chováním, které je převzaté ze vzoru rodičů. Probíhá-li rozvod komplikovaně, výrazně působí na city matky. Negativní city se odrážejí i na dítě, které pak prožívá konfliktní vztah k otci. Takovéto situace hůře prožívají chlapci než dívky. Ač se to rodičům mnohdy nezdá, děti jsou k situaci v rodině velmi vnímavé. Rodiče jsou příliš zaujati svými problémy, takže tolik nevnímají potřeby dítěte a mají na něj méně času. Navíc se k němu chovají nepřiměřeně a zvláštně a ani si to neuvědomují. To, že se rodiče hádají a nemají se rádi, vzbuzuje u dítěte nejistotu, napětí a úzkost. To vede k tomu, že je dítě neklidné, dráždivé, až agresivní (což je často mylně

pokládáno za zlobení), nebo se naopak uzavře do sebe a jeví se jako hodné. (Dunovský et al. 1999, s. 213)

Pokračující konflikty po rozvodu jsou zdrojem napětí, frustrace a stresu, které dále u dítěte vyvolává poruchy chování, neurotické obtíže, narušuje správný vývoj osobnosti. (Dunovský et al. 1999, s. 214) Nebezpečné pro dítě je, když se po rozvodu kvůli svému velkému zklamání jeden rodič na své dítě upne. Tím pádem svým neštěstím dítě zatíží. Stává se, že se rodič, zvláště matka, po rozvodu na své dítě přepjatě zaměří. Pro dítě se obětuje, někdy přehnaná péče a nadměrně protektivní chování přeroste v majetnický postoj a matka s dítětem manipuluje. Pro budoucí samostatný život je ale nutné, aby se dítě od matky odpoutávalo. Rozvedený rodič by si neměl dítě přivlastňovat, zahrnovat je přehnanou péči a zcela se pro ně obětovat. Tím je brzděno ve svém vývoji. Pro dítě velmi zatěžující chybou je to, když matka od dítěte žádá útěchu a svěřuje se mu, jak je nešťastná. Negativním jevem jsou také výčitky matky, že by ji dítě mělo mít více rádo a vynahradit chybějící lásku partnera. Rozvod je citově zatěžující situace, proto má dítě potíže se na okolnosti ohledně něj ptát. To ovšem neznamená, že by nepotřebovalo znát informace. Naopak, dítě si potřebuje mnohé věci vysvětlit. Tím se zbavuje i úzkosti a napětí. Proto by měli rodiče sami od sebe dítě informovat. Množství informací by mělo být přiměřené dítěti. (Dunovský et al. 1999, s. 219)

Rozvodem jsou ohroženy vztahy se širší rodinou a tím i jistý pocit bezpečí a jistoty pro dítě. Někdy se mohou prarodiče vzájemně osočovat, zhorší se i vztahy rodiči s prarodiči apod. V důsledku toho někdy mohou prarodiče přestat akceptovat i děti. Často však mají svá vnoučata dál nesmírně rádi, avšak může nastat problém jiný, když rodič brání styku svého dítěte se svou bývalou tchyní a tchánem.

V rodině je důležité uspokojování citových potřeb dítěte, které ale mají rodiče po rozvodu často tendenci zaměňovat za materiální potřeby. (Dunovský et al. 1999, s. 216) Snaží se naklonit si dítě kupováním drahých dárků. K tomu má sklony především rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do péče. Takovéto chování je však výrazem slabosti, což dítě samo později začne tak chápat. Rodič se pak může dočkat jen pohrdání.

U dítěte mohou nastat a stupňovat se výchovné problémy v případě, kdy se dítě identifikuje se zatracovaným vzdáleným rodičem a samo se cítí být zatracováno s ním. V tom případě brzy zahajuje sexuální život, angažuje se mimo rodinu, řeší své problémy jen s vrstevníky a to i takové problémy, u kterých vrstevníci stěží pomůžou (např. nechtěné těhotenství). Dítě nemá uspokojivý vztah ani s biologickými rodiči ani s nevlastním rodičem. (Uholyeva a Hoskovcová 2014, s. 47)

2.4.3 Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče je porucha, „při níž dítě pohlíží na jednoho rodiče jako na zcela kladného a na druhého jako na zcela záporného“. (Pavlát a Janotová 2006, s. 7) Může se projevovat jako přání dítěte být s preferovaným rodičem až po odmítání vidět druhého rodiče. Tento negativní postoj je objektivně neodůvodnitelný. Jeden rodič manipuluje dítětem a popouzí proti druhému rodiči. Manipulující rodič chce mít v dítěti spojence proti nepřátelskému světu, chce dítě vlastnit nebo se pomstít druhému rodiči. Pro dítě je to emočně náročné.

Nepřátelství k druhému partnerovi svádí k popouzení dítěte proti druhému rodiči. K popouzení má sklony spíše rodič, který převzal dítě do své péče. Dítě je až do mladšího školního věku velmi sugestibilní a lži či polopravdy, které mu jsou vštěpovány, mohou způsobit až strach či odpor k druhému rodiči. Je ohrožen morální vývoj dítěte a jeho charakterové vlastnosti. Je ohroženo sebevědomí dítěte. „Naše vlastní já je dalekosáhle ovlivněno obrazem, který máme o svých rodičích, i když s námi nežijí.“ (Dunovský et al. 1999, s. 216) Rodič by si měl dávat pozor na to, aby se kvůli svým pocitům nenávisti nesnažil odstranit druhého rodiče ze života dítěte. Vzájemné nepřátelství by mělo být v zájmu dítěte co nejdříve zmírněno. Často bohužel dochází k tomu, že jeden rodič druhého sám před sebou i svým okolím kritizuje za neschopnost, klade mu za vinu špatnou výchovu atd. V popouzení dítěte proti druhému rodiči je chybná představa získání větší náklonnosti pro sebe. „Dítě, které je takto zahrnováno ať už nehoráznými nepravdami, nebo rafinovaně stylizovanými polopravdami, je totiž uváděno do role, která mu nepřísluší, které nemůže rozumět a pro kterou zdaleka ještě nedozrálo. Může to být role soudce dospělých, mstitele nejrůznějšího bezpráví, důvěrníka ve věcech manželských, utěšovatele zhrzeného milence, či dokonce role jakéhosi milostného partnera osamělé matky či partnerky osamělého otce.“ (Matějček a Dytrych 2002, s. 51) Lžemi a polopravdami ve výchově se narušuje charakter dítěte. Snižuje to i zdravou identitu dítěte. O druhém rodiči by se mělo mluvit i v dobrém světle. Děti by měly mít jistotu, že mohou k rodiči cítit úctu. Rodič by neměl druhého rodiče před dítětem odsuzovat. Má-li dítě k někomu citový vztah, pociťuje větší napětí a úzkost, pokud o něm slyší negativní výroky. Dítě naopak projevuje k jednomu rodiči přízeň, což ovšem často druhý rodič nepřijímá a rozčiluje ho to. Naopak s potěšením přijímá negativní kritiku. Dítě se tak postupně naučí projevovat jen tuto kritiku a skrývat přízeň. To je ale cesta k pokrytectví. Navíc v případě, kdy se jeden rodič vyptává dítěte, co zažilo u druhého rodiče, a přitom je evidentní, co chce slyšet,

způsobuje to dítěti velký vnitřní konflikt. Nechce se totiž dotknout ani jednoho ani druhého. Výsledkem je, že chce dítě z tohoto svého trápení uniknout a nepřeje si k druhému rodiči již chodit na návštěvu. Druhý rodič tím bývá zaskočen a cítí to jako zradu ze strany dítěte a dá mu to pocítit. Bludný kruh neblahých příčin a následků se uzavírá. (Matějček 1994, s. 88) Pokud dítě tento únik z trápení nezvládne, dostává se do problémů neurotického rázu, uniká do nemoci, je skutečně nemocné jako výsledek přílišné psychické zátěže a stresu. Pokud jeden svádí vinu na druhého, dělá tak především proto, aby si udržel svou duševní rovnováhu. Chce mít svou morální pravdu, na které staví nenávist ke druhému. Tento postoj přenáší bohužel i na děti. Když dítě vtahujeme do koalice proti druhému rodiči, stimulujeme v něm „morální vzrušení“ – situace přesahuje možnosti vývojového stadia, v němž se dítě nachází. (Bakalář et al. 1996, s. 21)

2.4.4 Svěření dítěte do péče jednoho rodiče a styk druhého rodiče s dítětem

Po rozvodu by měl pečovat o děti a vychovávat je ten rodič, jehož soubor pozitivních vlastností je úplnější, výraznější a projevující se pohotověji, zkrátka ten, kdo má lepší a zralejší osobnost. (Bakalář et al. 1996, s. 53) Mělo by se hledět na kvalitu osobnosti, povahové rysy, úroveň citové a psychosociální zralosti a morálních norem apod. Jak píše Bakalář (1996, s. 58), nejdůležitější kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů jsou osobnost rodiče, vztah rodiče k dítěti, charakter, morálka a struktura mravních norem rodiče, respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem, vztah dítěte k rodiči, vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, úroveň vzdělání a inteligence rodiče, kontinuita prostředí pro dítě, šíře rodinného zázemí, biologické důvody, socioekonomický statut. Co se týče osobnosti rodiče, měl by to být člověk slušný, měl by se umět orientovat ve světě a uchovat si svou čest, měl by umět vidět své dítě realisticky s jeho klady i zápory, měl by umět dávat i brát apod. Vztah rodiče k dítěti by měl být založen na zdravé, upřímné lásce, nikoli na lásce sobecké, která je založena na uspokojování vlastních potřeb. Ve druhém případě se totiž dítě nebude samostatně rozvíjet, bude trvale nadměrně na rodiče vázáno a to i v případě jeho smrti, což způsobí neurotické obtíže. V dospělém věku nebude schopno navázat trvalejší uspokojivý vztah. Zdravý vztah rodiče k dítěti se pozná zejména podle toho, zda zná vnitřní svět dítěte, zda vidí klady a zápory svého dítěte realisticky, zda se účastní péče o dítě (např. s ním chodí k lékaři, dělá domácí úkoly, čte pohádky atd.). Prostředí a svazky s příbuznými, kamarády

apod. by dítě, pokud to jde, nemělo měnit. Je-li však prostředí spojené s traumatickým zážitkem, je jeho změna žádoucí. Je prokázáno, že i otcové jsou schopni se o dítě postarat stejně dobře jako matka a tak svěřování dítěte do péče matky jen z biologických důvodů nemusí být vždy na místě. Pokud se při rozhodování o tom, komu svěřit dítě do péče, přihlíží k socioekonomickému statutu rodiče, je to zejména z toho důvodu, že rodič s vyšším socioekonomickým statutem může dítěti zajistit lepší hygienu bydlení, lepší a hodnotnější stravu, lepší lékařskou, zdravotní či poradenskou péči, lepší přístup k vyššímu formálnímu i neformálnímu vzdělání, větší spektrum podnětů pro rozvoj schopností, dovedností a zájmů, lepší podmínky pro rozvoj nadání a talentu, na podněty bohatší prázdniny apod. (Bakalář et al. 1996, s. 65–66)

Co se týče styku rodiče s dítětem, měl by být upraven co nejlépe. Po rozvodu je ideální, když se rodiče dohodnou na styku dítěte s druhým rodičem vždy dle aktuálních okolností. Nemusí zasahovat soud a situace je méně stresová. Pokud není možná tato dohoda, bývá výhodné, když si druhý rodič vezme děti k sobě na delší dobu v jednom časovém úseku (např. na celý týden v kuse a ne jednou za čtrnáct dní). Odpadá zde napětí častých návštěv a snižuje se možnost popouzení a podplácení. Při všedních činnostech se rodič s dítětem lépe sžívá. Také se tolik nenarušuje výchova rodičem, který má dítě ve své péči. Jsou omezeny vnitřní konflikty u dítěte, kterému by se jinak míchaly dva znepřátelené světy rodičů dohromady. Pokud tato opatření nejsou možná, je vhodné, když je styk dítěte s rodičem řízen pravidly a přesně stanoveným časovým rozvrhem. Nikdy by nemělo dojít k tomu, aby byl styk dítěte s rodičem příležitostí pro udržení konfliktů.

Kromě běžných konfliktů mezi rozvedenými manželi velmi škodí dětem přetahování se o ně. Po rozvodu ve většině případech dostává děti do péče matka. Někdy však otec o své děti bojuje. Snaha každého zvlášť dát dětem to nejlepší se právě naopak proti dětem obrací. Fanatický dlouhodobý boj přináší dítěti škodu větší, než je naděje na jeho budoucí prospěch. (Bakalář et al. 1996, s. 20) Někdy je dítě nuceno rozhodnout se, se kterým rodičem zůstane. Žádný rodič však neuvažuje o důvodech, které mohly dítě dovést k bolestnému rozhodnutí vybrat si jednoho rodiče namísto obou. Odpovědnost za rozhodnutí dítěte leží na ramenou obou rodičů. Jeden rodič se chlubí vítězně svým novým malým spolubojovníkem, druhý volá na pomoc „syndrom zavržení rodiče“. (Sakař 2012)

Problémem při rozvodu bývá tzv. střídavá péče. Je otázkou, zda svěřit dítě do péče jednomu z rodičů, přičemž druhý rodič má omezené možnosti výchovy a formování osobnosti svých dětí, neboť nemá možnost každodenního soužití. Nebo je lépe umožnit

oběma rodičům účastnit se na výchově a péči o dítě stejnou měrou, avšak s tím, že dítě nemá své „doma“, ale střídá prostředí. To pro ně bývá emočně náročné.

Dítě může „s odstupem let a desetiletí zažívat ozvy dávných duševních zranění, jichž bylo v době opatrovnického sporu svědkem. Svou tragickou zkušenost může vnímat jako varování před riziky dlouhodobých vztahů, využít ji ve prospěch změny k lepšímu nebo ji pouze opakovat se svým partnerem a svými dětmi se stejným scénářem.“ (Sakař 2012)

2.4.5 Rodiče jako vzor

Dítě potřebuje rodiče jako svůj vzor. Pokud synovi chybí otec, nemůže od něj převzít mužské projevy. Naopak pokud s otcem žije, ale chybí matka, je otec pro syna jedinou životní oporou a proto s ním nemůže soupeřit, což by někdy také potřeboval. Rodič, který po rozvodu s dětmi nežije, ačkoli cítí bolest z částečné ztráty svých dětí, měl by ji před dětmi skrývat a být jim příkladem jako úspěšný, aktivní, milující, určité hodnoty uznávající rodič.

„Chlapci vyrůstající bez mužského prvku ve výchově mají sklon k dravosti, přeceňování sexu a násilí – někdy dokonce ke skluzu mezi nevzdělavatelné jedince, dívky pak mimo jiné mívají potíže se vztahem k mužské autoritě, mají výraznější poruchy sebehodnocení a také potíže najít si v dospělosti vhodného partnera.“ (Bakalář et al. 1996, s. 43–44) „Vědomí identity, vlastního „já“ se dříve a lépe utváří tehdy, jestliže dítě žije ve vztahu trojstranném (já-ty-on) než jen ve vztahu pouze dvojstranném (já-ty). Je-li jenom s matkou (já-ty), jde vlastně o jeden vztah se dvěma póly. Je-li tu však i otec, zažívá dítě jeden takovýto dvoupólový vztah k matce, druhý k otci a navíc je svědkem třetího vztahu mezi matkou a otcem. Z tohoto trojúhelníku mu teprve vyplyne vědomí vlastní svébytné osoby.“ (Matějček 1994, s. 51)

3 Výchova dítěte v neúplné rodině

V této kapitole si objasníme, co to vlastně výchova je a jaké důsledky může v této oblasti přinášet neúplnost rodiny. Neúplná rodina s sebou nese výchovná rizika. Osamělý rodič je postaven před těžký úkol zastupovat nejen sebe, ale i chybějícího druhého rodiče. Abychom pochopili složitost situace, musíme se seznámit i obecně s tím, co výchova obnáší.

3.1 Charakteristika výchovy

Výchovu můžeme charakterizovat ze tří různých hledisek. První by bylo normativní pojetí výchovy. Pojednává o záměrném působení vychovatele na vychovávaného s cílem pozitivně ovlivnit jeho vývoj osobnosti. Preskriptivní pojetí výchovy se zaměřuje na to, které metody jsou vhodné k dosažení stanovených cílů. V případě deskriptivního pojetí výchovy se popisují všechny postupy používané vychovateli, ať už vedou k jakémukoli výsledku. Nehodnotí se.

Pro praxi vhodné je rozdělení výchovy na záměrnou a spontánní.

3.2 Záměrná výchova

Záměrná výchova je taková, kdy vychovatel používá určité výchovné prostředky a směřuje k určitému výchovnému cíli, k němuž vede vychovávaného. Uplatňuje se zejména ve školách, ale je důležitá i v rodinách, i když cíle a prostředky nejsou tak jednoznačně vymezeny. „Každé dítě musí být vedeno k sebeobsluze při jídle, oblékání, udržování tělesné čistoty, musí se naučit chovat se přiměřeně doma i venku, nedělat nebezpečné věci, umět pozdravit atd. atd. Rodiče vědí alespoň zhruba, jak těchto cílů dosáhnout, a to i na základě zkušenosti z vlastního dětství, kdy sami byli v roli vychovávaných.“ (Langmeier a Krejčířová 1998, s. 248) To, jaké výchovné cíle rodiče volí, závisí na jejich hodnotové orientaci a také na předpokladech dítěte. Žádoucí chování se posiluje odměnami, nežádoucí chování se oslabuje tresty nebo neposkytnutím odměny (ignorováním nežádoucího chování). I vynechání trestu může být forma odměny.

Výchova vysvětlením napomáhá vývoji morálního usuzování. Má mít podobu rozhovoru.

3.2.1 Odměna

Odměna může být nejen hmotná, ale i sociální. Velký význam má právě pochvala, uznání, ale i např. pohlazení, umožnění nějaké činnosti apod. „Důsledné poskytování odměn po každém žádoucím chování zpravidla vede k rychlému vzestupu tohoto chování, nepravidelné odměňování způsobuje pomalejší vzestup, ale výsledek může být trvalejší. Odměňování chování, které není sice zvláště užitečné, ale není ani rušivé, může znamenat prodloužení doby, kdy se dítě neangažuje z nedostatku jiného zaměstnání v provokativním nebo přímo agresivním jednání.“ (Langmeier a Krejčířová 1998, s. 250)

3.2.2 Trest

Trest může mít různou podobu – od tělesného, přes pokárání, zákaz, až po ignorování. Díky trestu dokáže dítě pochopit, co je nesprávné. Trest potlačuje nežádoucí chování. Při trestání je ale třeba dávat pozor na negativní následky trestu. Mezi ně patří příliš silná emoční reakce. Ta pak brání osvojení správné reakce. „Pokud se pak trest v podobných situacích opakuje, může být předpokladem rozvoje nežádoucích rysů osobnosti – generalizované úzkostnosti, ustrašenosti, plachosti, neprůbojnosti i celkové neurotizace se somatickými příznaky. Jindy se na tomto základě rozvinou projevy vzdorovitosti, popřípadě až antisociální chování.“ (Langmeier a Krejčířová 1998, s. 251) Trest neučí, co je správné dělat. „Trest vede dítě často k tomu, aby se spíše vyhnulo odhalení, než aby zanechalo zakázané činnosti. To platí zejména v situacích, kdy je obtížné nebo zcela nemožné důsledné pravidelné potrestání určitého nesprávného projevu při každém jeho výskytu.“ (Langmeier a Krejčířová 1998, s. 251) Při častém a silném trestání se narušuje vztah mezi dítětem a rodičem, protože se dítě trestající osobě snaží vyhýbat. Navíc trest, který se opakuje často, ztrácí svou účinnost. Jindy může být dokonce odměnou. Např. tím, že svým chováním na sebe dítě přitahuje pozornost, o kterou stojí. Jak dítě trest vnímá, závisí do velké míry na jeho rozumovém vývoji. Někdy ho totiž chápe jako nespravedlnost. Tělesný trest se nesmí přeměnit ve fyzické týrání.

3.3 Spontánní výchova

Na dítě působí ostatní lidé, zejména rodiče, jako vzor. Rodiče vychovávají své dítě spontánně tím, jak se chovají, jednají apod. Dítě je ovlivňováno rodinnými interakcemi, sociálním děním v rodině i mimo ni. Za bezděčné výchovné působení často považujeme jakékoli působení vnějšího prostředí. Výchova vzorem může být i záměrná (děti napodobují vzory spíše úspěšné, přitažlivé), ale často bývá právě bezděčná.

3.4 Styly výchovy a jejich důsledky

Rozlišujeme tyto typy výchovných stylů, které se často v rodině prolínají:

- Autoritářský styl. V tomto stylu převažuje direktivnost a rigidnost. Na dítě jsou kladeny tytéž nepružné nároky na bezpodmínečnou poslušnost. Dítě je nuceno podřídit se autoritě rodiče, uposlechnout všechny příkazy. Probíhá tu málo vzájemné komunikace, naopak trestání (též fyzické) hraje významnou roli. Důsledek takového

výchovného stylu je zvýšené napětí u dítěte, dráždivost, dokonce až agresivita. Dítě je buď poslušné, submisivní, málo iniciativní, až apatické, nebo se naopak může bouřit proti autoritám. Dítě je závislé na pochvale. (Čáp 1987, s. 310)

- Liberální styl. Zde se projevuje maximální volnost dávaná dítěti. Jsou kladeny minimální požadavky a omezování. Předpokládá se, že dítě samo přijde na to, co je správné či nesprávné. Důsledek liberální výchovy je netolerantnost až egocentrismus. Dítě má nižší sebeúctu, méně si věří. Je pravděpodobné, že bude odmítat pravidla daná druhými lidmi.
- Demokratický styl. Je jasně stanoveno, co je správné a co ne, jsou dány jasné zásady. S dítětem se komunikuje a zásady se vysvětlují tak, aby dítě rozumělo, proč platí a že je třeba je dodržovat. Klade se důraz na dosažení společně přijatelného řešení konfliktu. Rodiče jsou zde tím správným vzorem. Dítě je respektováno jako samostatná bytost, která může vzhledem ke svému věku o sobě rozhodovat. Musí ale také poznávat svou odpovědnost vůči druhým lidem. Tento výchovný styl se považuje za nejpříznivější pro vývoj dítěte. Důsledkem tohoto výchovného stylu je lepší chování dítěte, lepší pracovní výsledky, rozvoj iniciativy, lepší vzájemné vztahy a rozvoj sociálních vztahů, vyšší předpoklad k úspěchům v rodinném životě, ve škole i v jiných oblastech.

Dále můžeme klasifikovat nevhodné styly výchovy (Langmeier a Krejčířová 1998, s. 256): výchova rozmazlující, zavrhující, nadměrně ochraňující, perfekcionistická, nedůsledná, zanedbávající, týrající, zneužívající a deprivující.

- Výchova rozmazlující. Každému přání dítěte je vyhověno. Dítě nemá možnost se osamostatňovat, nezískává jistotu a sebedůvěru.
- Výchova zavrhující. Rodiče dávají dítěti přímo či nepřímo najevo city odmítání. Spíše skrytě se pak u dítěte objevuje vzdor a protest nebo naopak pasivita a rezignace.
- Výchova nadměrně ochraňující. Rodiče chrání dítě před každým rizikem, tím však brání tomu, aby dítě získalo dovednosti potřebné pro zvládání rizikových situací. Dítě je zbaveno iniciativy. Snaží se ze situace uniknout aktivním protestem či agresivním chováním nebo naopak útlumem a pasivním podřízením. Ve školním prostředí mohou mít problém zapojit se do kolektivu a přizpůsobit se novým situacím.
- Výchova perfekcionistická. Rodiče kladou na dítě přehnané požadavky, které nemůže být vzhledem ke svému věku schopno splnit. Chtějí, aby dítě podávalo perfektní výkony ve všech oblastech. Důsledek je přetížení dítěte a jeho následné obranné postoje.

- Výchova nedůsledná. Rodič je na dítě jednou krajně přísný, podruhé příliš povolný. Nebo se liší přístupy rodičů. Způsobuje u dítěte zmatenost. Rodič ztrácí autoritu.
- Výchova zanedbávající, týrající, zneužívající, deprivující. Taková výchova přímo ohrožuje vývoj dítěte. Zanedbané děti mívají horší školní prospěch. Může být vzbuzen klamný dojem, že jde o následky sníženého nadání. (Brožková 2011, s. 25–26)

Maccoby a Martin (1983, in Fontana 1997) popsali následující styly rodičovské péče. Mluví o dvou dimenzích chování rodičů. První dimenzí je kontrast péče vyžadující/ovládající a péče nevyžadující/neovládající. V druhé dimenzi proti sobě stojí péče přijímající/reagující/na dítě orientovaná a péče odmítající/nereagující/na rodiče orientovaná. Tyto dvě dimenze se navzájem kombinují. Vznikají tak čtyři různé vzorce chování v péči o děti. Každý pak vyvolává různé chování dítěte.

- Jedním z těchto vzorců je autoritativní styl. Rodič, který upřednostňuje tento styl, vyžaduje, aby se děti chovaly rozumně odpovídajíce jejich věku a schopnostem. Rodič je vřelý, pečující, ptá se na názor dítěte, zajímají ho jeho city. Svá rozhodnutí dítěti zdůvodňuje. Dítě je spokojené, úspěšné, kamarádské k vrstevníkům, s rodiči spolupracuje, umí se prosadit a je nezávislé.
- Dalším stylem je styl autoritářský. Rodič prosazující tento styl chce dítě ovládat. Chybí zde oboustranná komunikace. Rodič se domáhá poslušnosti, stanovuje absolutní nároky, vyžaduje úctu k autoritě a k tradici a tvrdou práci. Dítě vychovávané takovým rodičem postrádá spontaneitu a má sklon k sociální izolaci. U dívek se projevuje závislost a u chlapců sklon k agresivitě vůči vrstevníkům.
- Jiným vzorcem rodičovské péče je shovívavý styl, který od dětí málo vyžaduje. Je orientovaný na děti, přijímající, reagující. Dítě má sice pozitivní citové ladění, avšak je nezralé a neumí ovládat své impulsy. Chybí přiměřená společenská odpovědnost. Dítě má sklon k agresivitě.
- Posledním stylem je zanedbávající styl. Rodič se nezajímá o to, čím se dítě zabývá, je příliš zaměstnaný svými činnostmi. Nevšímá si názorů a citů dítěte, schází oboustranná komunikace. Dítě má pod takovým stylem výchovy sklon k náladovosti. Dělá mu potíže soustředit se, ovládat své city a impulsy. Školní výuka ho nezajímá. Hrozí užívání drog.

3.5 Rozdíly mezi osamělou matkou a osamělým otcem

Pro výchovu a zdravý duševní vývoj dítěte je důležitá matka i otec. Každý z nich plní jinou roli a také přirozeným způsobem naplňuje vitální potřeby dítěte (fyzické, citové, intelektuální, morální). V nejranějším věku dítěte to bývá matka, která, kromě toho, že dítě ošetřuje, uspokojuje první emoční potřeby dítěte, dává mu emoční podněty tím, že jej chová, mluví k němu, laská apod. V pozdějším věku dítěte stoupá na významu role otce, který je jistým zdrojem jistoty a autority, ztělesněním kázně a pořádku.

Osamělý rodič musí toho druhého zastoupit nejen pracovně, ale i psychologicky. Leží na něm plná odpovědnost. Schopnost rodiče dostát všem nárokům má pro vývoj osobnosti dítěte větší význam než pouze fakt, že žije jen s jedním rodičem.

3.5.1 Osamělá matka

Jak uvádí Matějček (1989), pro osamělou matku je výchova náročnější. Musí překonávat různá úskalí. Nemá tolik příležitostí rozdělit se o péči o dítě. Hrozí tedy, že by mohla v některých směrech své dítě zanedbávat, zejména v přísunu vývojových podnětů – což je jeden okruh potřeb, který by měl být v rodině uspokojován, aby se dítě zdravě vyvíjelo. Dalším okruhem potřeb jsou potřeby sociálního učení. Ty osamělá matka dokáže přirozeně uspokojovat. Dokonce tím, že nikdo další v rodině nezasahuje, je její výchovné působení jednotné. Je však pravděpodobnější, že dítě bude navštěvovat jesle. Tak musí matka dítěti svou nepřítomnost vynahradit. Oblast citových potřeb bývá také bez problémů. Vytvořit si úzký vztah s dítětem a uspokojovat jeho citové potřeby obvykle zvládá bez obtíží. Problémy mohou nastat s uspokojováním potřeb souvisejících se společenským zapojením dítěte. Chybí zde mužský vzor. Naopak výhodou může být to, že vzniklé mírné napětí z překážek vede ke snaze tyto překážky překonávat. Vede tedy k sociálnímu snažení a tím pádem i k úspěšnějšímu sociálnímu zařazení. Takový člověk bývá ve svém vystupování jistější.

Situace a její náročnost se pro osamělou matku mění. Záleží na věku i pohlaví dítěte. Různě staré dítě potřebuje různý druh pomoci, pochopení a vedení. Chlapci bývají v tomto ohledu citlivější. Chybí jim autorita zastupovaná otcem, chybí jim mužský vzor, chybí jim možnosti uspokojovat své zájmy. Dívkám chybí vzor, podle něhož by si v budoucnosti mohly hledat svého partnera. Jinak jsou ale společensky přizpůsobivější. Dětem osamělých matek hrozí, že budou déle citově nezralé. Že upadnou do krajností jako je odmítání

kontaktů nebo naopak navazování vztahů bez rozmyslu. Osamělá matka by se měla snažit svým dětem mužský vzor nabídnout, tzn. udržovat vztahy se širší rodinou, se známými, sousedy apod.

Významným činitelem je to, jak došlo ke ztrátě otce, v jakém věku dítěte, zda dítě otce vůbec poznalo a také na tom, jak se se situací vyrovnala matka. Ta totiž své problémy i nevědomky přenáší na dítě. Výchova je ohrožena. Může docházet ke krajnostem. Buď matce dítě připomíná její osud a ona k němu chová zavrhující pocity a maskuje to horlivou péčí, i když si to nemusí ani uvědomovat. Nebo dítě přespříliš chrání, protože ono je to jediné, k čemu se matka upne. Někdy dokonce nadmíru kontroluje vztahy a na dítě, dalo by se říci, žárlí. To se projevuje zejména u chlapců. Jindy se matka snaží o to, aby její dítě splnilo to, co se jí v životě nepodařilo (např. aby bylo úspěšné…).

Velice záleží nejen na osobnosti matky, ale i na společenském okolí, které je či není schopné jí v její situaci pomoci. Jedná se o příbuzné, přátele, známé či instituce. I od toho se odvíjí, jak bude péče a výchova o dítě probíhat.

Jak píše Sobotková (2001), problémem osamocených matek bývá stres z důvodů finančních, ze zatíženosti ze zaměstnání v kombinaci s vedením domácnosti a péčí o děti a s osobními problémy, hlavně emočními. Matka mívá konflikty s bývalým partnerem a prožívá nejistotu v případném rýsujícím se dalším vztahu. Prožívá změny v sebepojetí a ohrožení osobní identity. Osamělá matka zažívá ztrátu energie, pocit beznaděje, depresi, přetíženost a podrážděnost. To se odráží i ve vztahu s dětmi a problémové interakci s nimi. To zpětně vede k pocitům viny a výčitkám. V případě nižšího socioekonomického statusu může dítě prožívat pocit méněcennosti. Osamělé matky bývají zahlcené povinnostmi, proto ani nevyhledávají poradenství. K tomu se uchylují až v případě vážnějších problémů dětí ve škole, s drogami apod.

Chybí-li v rodině otec, vyskytují se u dítěte častěji poruchy chování či dokonce delikvence (přidružují se ale i další vlivy, jako je temperament dítěte, sociální prostředí, média). Otec totiž v rodině plní roli socializační a disciplinární. Pro osamělou matku je těžší udržet u dětí kázeň. „Zejména chlapci jsou v určitém věku pro samotnou matku těžko zvládnutelní. Vypadá to, jako by někteří měli přímo biologickou potřebu zažít silný konflikt a být pod pevným a stálým dozorem, dokud se nenaučí ovládat svou sílu a vzpurnost a vycházet tak s ostatními lidmi.“ (Biddulph 2000, s. 94) Muž a žena vnáší do výchovy něco jiného. Mohou se vzájemně zastupovat, bude je to stát ale více sil. Např. matka může zastoupit otce v jeho přísnosti a tvrdosti, avšak s větším výdejem energie. Měla by si zachovat svou mírumilovnost a soucit i přesto, že je nucena nacvičovat přísnost.

Matka, narozdíl od otce, obvykle udílí spoustu drobných příkazů a pobídek, které musí často opakovat. Slovo otce proto mívá větší váhu a otec bývá větší autoritou. V neúplné rodině musí jediná vychovávající osoba obsáhnout všechny drobné příkazy a rozkazy a k tomu musí mít dostatečnou autoritu a trvat jednoznačně na tom, aby dítě za určitých situací poslechlo. (Márová et al. 1977, s. 36)

Matka své dítě spíše chrání, chce je mít v dosahu a dává přednost klidné hře. Naproti tomu otec dítěti spíše ukazuje různé možnosti, umožňuje dítěti volný pohyb, seznamuje ho s různými přístroji, více s dítětem dovádí apod. Proto musí osamělá matka, či osamělý otec rozšířit okruh zájmů a činností a přesáhnout svou vlastní roli.

Děti, které zůstávají ve výhradní péči matky, se potýkají s určitými problémy. Jedním z nich je problém v oblasti identifikace. Mohou se s ním potýkat dívky, ale u chlapců je v tomto případě závažnější. Je zde omezena možnost osvojit si projevy mužského chování kvůli nedostatečnému kontaktu s mužským vzorem. Dívky v tomto případě mohou mít potíže proto, že se matka sama nevyrovnala s odchodem partnera, má pocit ublíženosti apod. Dalším problémem je problém v oblasti intimních vztahů. Hrozí riziko, že dívky budou mít potíže ve vlastních partnerských vztazích a mohou mít obavy ze zrady muže, opuštěnosti apod. Také mohou dříve navazovat vztahy a tím hledat naplnění neuspokojeného vztahu s otcem. Chlapec by měl zase vídat otce v kontaktu se ženami v pozitivních situacích. Děti mívají problémy v oblasti chování. Matčin zákaz a kontrola má menší váhu než otcův zákaz a kontrola. Chybějící otec nemůže snižovat projevy v chování jako je neposlušnost, negativismus, impulsivita apod. U dětí se dále také projevují problémy v oblasti citové, nejčastěji smutek ze ztráty rodiče. Vyskytují se také problémy v osamostatnění se. a vyšší závislost na matce. Mohou také vzniknout problémy v oblasti sebehodnocení, pokud se matka k dítěti chová nadměrně kriticky. Stává se tak, je-li přetížená smutkem, starostmi, negativními emocemi, např. hněvem. Dítě se pak cítí méněcenné, jeho sebedůvěra může být nízká. (Procházková 2011, s. 73)

V dokumentárním filmu režisérky Olgy Sommerové Samoživy (2015) mluví devět matek samoživitelek a jeden otec samoživitel o svém osudu. Všechny matky se shodují v tom, že je těžké se s dětmi uživit. Otec dětí většinou alimenty neplatí a pomoc od státu je malá. Mluví o tom, že život je přežívání. Jedna z matek se o matkách samoživitelkách vyjádřila tak, že jde o sociálně ohroženou skupina v Čechách, a to na prvním místě. Matky nemohou často zaplatit dětem ani jejich koníčky. Většinou se šetří jen na základní věci, hlavně na jídlo. Děti si tyto zkušenosti, které s matkou prožívají, odnesou dál do svého života. Psychické stavy, strach o dítě, emoční zhroucení apod., ve kterých se matka

nachází, se přenášejí na její dítě. Pro všechny matky jsou děti smyslem života a dodávají jim sílu. Tyto matky dokáží dát dětem lásku.

3.5.2 Osamělý otec

Nejen u žen, ale i u mužů se vyskytují vrozené mechanismy, kterými reagují na projevy dítěte. Reagují na úsměvy dítěte i na jeho pláč, mluví na ně vyšším hlasem, staví se do takové vzdálenosti, aby je dítě mohlo vnímat, opakují po něm grimasy apod. Nevýhoda vztahu otce a dítěte tkví v tom, že otec neprožívá těhotenství, porod či kojení a intimita vztahu proto není taková jako u matky s dítětem. Má proto k interakci s dítětem o něco složitější cestu. (Matějček 1989, s. 65–66)

Obecně se otec dnes více angažuje v péči o dítě. Pro osamělého otce však tkví určitá nebezpečí. Jedním z nich je výše zmíněný nedostatek biologického soužití s dítětem. Dále jsou to kulturní tradice. Matka se zdá být v očích společnosti více kompetentní k péči o dítě. Na druhou stranu toto může mít výhodu v tom, že osamělý otec k sobě častěji získá ženu, např. babičku dítěte, tetu, aj., která mu s péčí o dítě pomůže a bude zastávat ženský vzor. Pro osamělou matku je složitější získat mužskou pomocnou ruku. Další potíž pro osamělého otce, ale i matku, tkví v tom, že se od něj žádá, aby zastával jak mužské, tak ženské role. To je ovšem obtížné a málokdo to dokáže. Dítě je pak vedeno spíše jednostranně. Pokud rodič svou druhou životní roli jen hraje a nutí se do ní, předává ji zkresleně. V případě, že přijme roli opačného pohlaví, hrozí nebezpečí, že je oslabena role vlastního pohlaví. Je otázka, zda se vzor druhého pohlaví v neúplné rodině objeví, např. v rodině širší. Je to důležité pro zdravý vývoj pohlavní identity dítěte. Osamělý otec je v otázce učení se ženské role v nevýhodě. Naučit se něžnostem, jemnostem a citovějšímu přístupu není snadné. (Matějček 1989, s. 66–67) Pokud se muž náhle stane osamělým otcem, je v nevýhodě z toho hlediska, že mu většinou chybí každodenní soužití s dítětem, má menší přehled o významu dětských projevů a menší praxi se zvládáním péče o dítě, přípravy do školy, ale i domácích prací, má menší přehled o mimoškolních aktivitách dětí. (Sobotková 2001, s. 135) Malé děti ve výhradní péči otce mají častěji sklon reagovat regresivně. Přes to všechno dokáže otec o své děti pečovat stejně jako matka. Čím více se otec malému dítěti věnuje, tím více se rozvine jeho mateřský způsob chování.

Osamělých otců je méně než osamělých matek. Např. proto, že dítě je po rozvodu mnohem častěji svěřováno do péče matkám, muži umírají častěji ve středním věku a je proto více vdov než vdovců, muži častěji opouští rodinu z různých důvodů. Osamělým

otcem se muž stává proto, že jeho žena zemře, je vážně nemocná a nemůže se o rodinu starat, příp. rodinu opustí.

Schopnost otce pečovat o děti závisí na jeho osobnosti a jeho osobní historii, okolnostech, finančním zabezpečení, také na podpůrné síti.

Otec je ve výchově dítěte důležitý. Otec více podporuje zvídavost, odvahu a tvořivost dítěte (matka více ochraňuje), proto více podporuje kognitivní schopnosti. Děti v péči otce snášejí lépe stres. Otec také pomáhá dosáhnout vztahové nezávislosti na rodiči. Otec je pro syna vzorem mužnosti, pro dceru modelem pro představu o mužském a partnerském chování. Výchova otcem snižuje riziko delikventního chování, především u chlapců. (Procházková 2011, s. 74)

3.6 Psychická deprivace v neúplné rodině

Psychická deprivace „značí ztrátu něčeho, strádání nedostatkem uspokojení nějaké důležité potřeby. Nejde o strádání fyzické, ale výlučně o nedostatečné uspokojení základních potřeb duševních.“ (Langmeier a Matějček 2014, s. 23)

Psychickou deprivací jsou ohroženy děti z neúplných rodin. Pokud dojde k časné ztrátě rodiče, mluvíme o parentální deprivaci. U dítěte se může později projevit delikventní, antisociální či psychopatický způsob chování. Matka v raném věku dítěte uspokojuje většinu jeho duševních potřeb. Pokud matka chybí, jeví se to jako vážné nebezpečí pro duševní vývoj dítěte. Pokud je však matka nahrazena (např. nevlastní matkou, babičkou apod.), riziko deprivace se snižuje. Ohroženy parentální deprivací bývají děti i v případě, kdy chybí otec, zvláště pokud je osamělá matka méně vyrovnaná osobnost. Dítě, kterému chybí otec, může být agresivní, neukázněné a nesociální. Má více příležitostí k přestupkům, protože bývá častěji samo z toho důvodu, že osamělá matka je natolik zaměstnaná, že nemá na dítě čas. Všechna rizika neúplné rodiny mohou být mírněna pozorností ostatních členů rodiny a zvýšenou péčí. Neúplnost kompenzujeme.

Jak uvádí Matějček (1989, s. 31), děti z neúplných rodin jsou patrně ohroženy i citovou subdeprivací. Je skrytá a tím nebezpečnější. „Předznamenává totiž selhání v situacích náročných na pozitivní tvořivost v oblasti mezilidských vztahů a na citovou vyspělost a zralost při jejich zakládání.“ (Matějček 1989, s. 31)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíl praktické části bakalářské práce, výzkumný problém, výzkumné otázky

4.1 Cíl praktické části bakalářské práce

Informace shrnuté v teoretické části práce ukázaly, že v řadě oblastí, významných pro utváření osobnosti jedince, mohou existovat mezi rodinami značné rozdíly, které mohou ovlivňovat také jeho postoje ke vzdělávání i profesní volbu. Konkrétním cílem praktické části bakalářské práce bude zmapovat dosažený stupeň vzdělání, vzdělávací a profesní aspiraci a profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplných a neúplných rodin.

4.2 Výzkumný problém

Výzkumný problém tedy zní: Jak ovlivňuje struktura rodiny, resp. výchova v neúplné rodině, jedince v oblasti motivace ke vzdělávání, jeho vzdělávací a profesní aspirace? Šetření bude zjišťovat vzdělání, výběr profese, profesní uplatnění u jedinců pocházejících z neúplných rodin a bude srovnávat se vzděláním, výběrem profese, profesním uplatněním u jedinců pocházejících z úplných rodin.

4.3 Výzkumné otázky

Ve vztahu k cíli byly zformulovány tyto výzkumné otázky:

1. Jaké mají jedinci pocházející z neúplných rodin vzdělávací a profesní aspirace (ve srovnání s jedinci z rodin úplných)?

2. Jakého stupně vzdělání dosahují jedinci pocházející z neúplných rodin (ve srovnání s jedinci z rodin úplných)?

3. V jakých profesních oblastech se jedinci pocházející z neúplných rodin uplatňují?

4. Čeho jedinci pocházející z neúplných rodin dosáhli v oblasti profese oproti svým původním aspiracím?

5. Uplatňuje se jedinec pocházející z neúplné rodiny v podobné profesní oblasti jako jeho rodič?

5 Metodologie

První fází výzkumného šetření bylo prostudování odborné literatury týkající se problematiky rodiny a dále také týkající se metod pedagogického výzkumu.

Pro výzkumné šetření byl zvolen smíšený výzkumný přístup. V kvalitativní části výzkumného šetření byla zvolena metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor měl sloužit k získání potřebných dat a jejich využití pro formulaci otázek v dotazníku určeného pro kvantitativní část šetření. V kvantitativní části šetření byla zvolena metoda dotazování, technika dotazníku vlastní konstrukce. Zde byly použity uzavřené, polouzavřené a otevřené otázky.

5.1 Technika polostrukturovaného rozhovoru

Rozhovor neboli, jak uvádí Skalková a kol., „interview je výzkumnou metodou, která umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. U interview můžeme sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich potom pohotově usměrňovat další průběh kladení otázek.“ (in Gavora 2000, s. 110) Interview dáváme přednost „tehdy, když hledáme bezprostřední, osobní anebo důvěrné odpovědi.“ (Gavora 2000, s. 110) Pro šetření byla vybrána technika polostrukturovaného rozhovoru. Připraveno bylo několik okruhů otázek. Od účastníka se k jeho odpovědím vyžaduje vysvětlení nebo zdůvodnění.

Rozhovory byly realizovány s cílem získat podrobnější informace o sledované problematice, dojít k hlubšímu pochopení problému na základě sdělení menšího počtu informantů; byly využity jako nástroj kvalitativního výzkumu.

5.2 Technika dotazníku

Dotazník je „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. (...) Dotazník je určen především pro hromadné získávání údajů. Myslí se tím získávání údajů o velkém počtu odpovídajících.“ (Gavora 2000, s. 99)

Pro hlavní část šetření byl vytvořen dotazník, který obsahoval uzavřené, polouzavřené i otevřené otázky. „Uzavřená otázka je taková, která nabízí hotové alternativní odpovědi.“ (Gavora 2000, s. 102) „Polouzavřené otázky nabízejí nejprve alternativní odpověď a potom ještě žádají vysvětlení anebo objasnění v podobě otevřené

otázky.“ (Gavora 2000, s. 104) Otevřená „otázka nasměruje respondenta na tázaný jev, neurčuje mu však alternativní odpovědi.“ (Gavora 2000, s. 103)

„Znění otázek je třeba vyzkoušet v předvýzkumu, nejlépe pomocí interview.“ (Gavora 2000, s. 101) Pomocí interview bylo zjištěno, zda respondent konkrétním otázkám v dotazníku rozumí.

Na úvod byli respondenti seznámeni s účelem dotazníku, s tím, čeho se týká, byli požádáni o vyplnění a ujištěni o anonymitě a dobrovolnosti při vyplňování. Byli seznámeni s tím, že mohou na sebe na konci dotazníku uvést kontakt, pokud chtějí znát výsledky šetření. Bylo jim předem poděkováno. Dotazník obsahuje celkem 29 otázek. Na některé z nich odpovídali respondenti jen v návaznosti na jiné otázky, na některé otázky tedy nemuseli v určitých případech odpovídat. Respondenti odpovědi v dotazníku označovali (v případě uzavřených či polouzavřených otázek) nebo vypisovali (v případě polouzavřených či otevřených otázek).

Technika dotazníku s sebou nese určitá výzkumná rizika. Možným rizikem je nedostatečná reliabilita a validita. Pro dostatečnou validitu je důležitý i přístup respondentů, nezáleží jen na znění otázky. Někteří respondenti odpovídají pravdivě, jiní mají k odpovědím volnější přístup. Anonymní dotazník má výhodu v tom, že se respondent nebojí odpovídat pravdivěji. Někdy ho ale naopak může považovat za nedůležitý a jeho odpovědi mohou být povrchní. (Gavora 2000, s. 106) Problémem může být tedy i neochota respondentů odpovídat. Dalším významným rizikem dotazníku je jeho nízká návratnost. Také složení respondentů (např. věkové) ve vrácených dotaznících nemusí být shodné se složením respondentů, kterým byl dotazník rozeslán. V našem případě je rizikem nízká návratnost dotazníků od těch respondentů, kteří by odpovídali věkovému určení a typu orientační rodiny.

5.3 Zkoumaná populace a výběrový soubor

Pro kvalitativní část šetření technikou rozhovoru byli zkoumanou populací dospělí jedinci, kteří vyrůstali v neúplné rodině. Věkové určení bylo 20–35 let. Důvodem tohoto určení je fakt, že v dřívější době byla jiná situace, nebyly takové možnosti studia či profesního uplatnění apod. Výběrový soubor tvořili jednici vybraní pomocí záměrného výběru. Podařilo se uskutečnit rozhovor s mužem ve věku 31 let a se ženami ve věku 26 let, 28 let a 35 let.

Pro kvantitativní část šetření technikou dotazníku byli zkoumanou populací dospělí jedinci, kteří vyrůstali v úplné i neúplné rodině. Věkové určení bylo 20–35 let ze stejného důvodu jako v případě rozhovoru. Výběrovým souborem se stali jednici vybraní prostřednictvím dostupného výběru. Využita byla kombinace osobního rozdání dotazníků a využití sociálních sítí.

5.4 Způsob a průběh sběru dat

Co se týče kvalitativní části šetření, byly provedeny čtyři polostrukturované rozhovory v týdnu od 11.1.2016. Předtím byla připravena témata a okruhy otázek. Pro rozhovory byli záměrně vybráni informanti pocházející z neúplné rodiny. Tři informanti odpovídali spíše ochotně po celou dobu trvání rozhovoru, jedna informantka odpovídala spíše ochotně zhruba do dvou třetin trvání rozhovoru, poté dle mého pocitu ztrácela energii a naznačila, že ji rozhovor již moc nebaví. Rozhovory probíhaly v příjemné atmosféře, což je důležité proto, aby se informant cítil uvolněně, nebyl stresován a byl ochoten odpovídat. Z tohoto důvodu nebylo ani použito záznamové zařízení, které může působit stresově. Odpovědi informantů byly zapisovány. Před každým rozhovorem bylo vysvětleno, proč je uskutečňován a informanti byli ujištěni o jejich anonymitě. Každý rozhovor trval kolem 45 minut. Dále byla provedena kvalitativní analýza rozhovorů.

Na základě získaných dat z rozhovorů byl sestaven dotazník pro kvantitativní část šetření. Tento dotazník byl ověřen pomocí interview. Dále proběhl samotný sběr dat kvantitativního šetření. Dotazníky byly distribuovány jak osobně, tak pomocí sociálních sítí. Osobní rozdání dotazníků proběhlo 22.1. spolustudentům, kteří mohli dotazník vyplnit a zároveň předat další výtisky k vyplnění lidem z jejich okolí. Takto bylo rozdáno 152 dotazníků. 5.2.2016 byly dotazníky vráceny. Návratnost byla 93 dotazníků, tedy 61 %. Další šíření dotazníků proběhlo pomocí sociálních sítí ve dnech 6.2.2016 a 15.2.2016. Z tohoto šíření bylo vráceno 181 vyplněných dotazníků. Následně byla data z dotazníku statisticky zpracována.

5.5 Etické zásady

Při šetření byly dodržovány etické zásady jako je anonymita a důvěrnost a nezveřejňování osobních údajů respondentů. Respondenti či informanti byli informováni

o povaze, cíli a průběhu šetření. Byla zachována dobrovolnost při účasti na šetření. Respondentům či informantům bylo nabídnuto zprostředkování výsledků šetření dle dohody.

6 Zpracování dat a výsledky šetření

6.1 Zpracování dat a výsledky kvalitativního šetření

Pro polostrukturovaný rozhovor byly v souladu s cílem a výzkumnými otázkami vytvořeny následující okruhy otázek:

A Oblast vzdělání

1. Jaké je Vaše vzdělání?
2. Jaké byly Vaše původní představy týkající se vzdělání?
3. Kdo nebo co Vás při volbě vzdělání ovlivnilo?
4. Zvýšil/a byste rád/a své vzdělání?

B Oblast profese

5. Jaká je Vaše profese?
6. Jaké byly Vaše původní představy týkající se profese?
7. Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru profese?

C Oblast rodiny

8. Kým jste byl/a vychováván/a? Jak a v čem Vás to ovlivnilo?
9. Jaké je vzdělání Vašeho/Vaší otce/matky?
10. Jaká je profese Vašeho/Vaší otce/matky?

Pro zpracování dat kvalitativního šetření byla použita kategorizace dat (kódování) a analýza dat. „Výzkumník se snaží pro sesbíraný materiál vytvořit vhodné typy kategorií.“ (Gavora 2000, s. 156) Bylo vytvořeno několik kategorií, z nichž každá byla označena kódem – číslem.

Z oblasti vzdělání byly vytvořeny tyto kategorie:

původní vzdělávací aspirace,

dosažený stupeň a obor vzdělání,

aktuální vzdělávací aspirace,

ovlivňující činitel vzdělání.

Z oblasti profese byly vytvořeny tyto kategorie:

profesní aspirace,

profesní oblast,

ovlivňující činitel profese.

Z oblasti rodiny byly vytvořeny tyto kategorie:

vychovávající rodič,

rodinná situace,

vzdělání rodiče,

profese rodiče.

1. rozhovor: žena, 35 let

Prvním účastníkem pro rozhovor byla vdaná žena ve věku 35 let mající jedno dítě. Tato žena mluvila, jak již bylo uvedeno výše, spíše ochotně asi do dvou třetin rozhovoru, poté naznačila, že ji rozhovor již moc nebaví. Přesto odpověděla na všechny otázky.

Nejprve si popíšeme její odpovědi z okruhu rodiny, což nám pomůže poté lépe chápat odpovědi z okruhu vzdělání a profese. Žena byla vychovávána matkou, ale i prarodiči. Připouští, že byla vychovávána i otcem, i když méně z důvodu rozvodu rodičů. Otec trávil hodně času pracovně v zahraničí, s dcerou se tedy vídal málo. Žena tvrdí, že otec měl o ni zájem, který trvá doposud. Rozvod rodičů proběhl, když chodila asi do čtvrté třídy. Matka si již jiného partnera nenašla. Co se týká vzdělání rodičů naší informantky, matka vystudovala gymnázium a ekonomickou nástavbu, otec je vyučený kuchař – číšník. Matka i otec vystřídali několik profesí. Matka pracovala jako úřednice, poté mzdová účetní, pak jako pokladní a nakonec jako fakturantka. Otec pracoval nejprve ve svém vyučeném oboru kuchař – číšník, poté byl zaměstnán jako dělník, začal létat pracovně do zahraničí. Poté se osamostatnil, létal do USA a vykonával zde různé práce (např. v kuchyni, v drůbežárně, v multikině). Nyní je osobou samostatně výdělečně činnou.

Nyní přejděme k okruhu vzdělání. Původní vzdělávací aspirace ženy nebyly vysoké. Přála si být prodavačkou v textilu. K této profesi by jí stačilo středoškolské vzdělání s výučním listem (v některých případech i základní vzdělání). Vliv na ni ovšem měla především její matka, která ji pobízela k tomu, aby si vybrala vzdělání středoškolské s maturitou a zdůvodňovala to tím, že potom si může lépe vybírat uplatnění v pracovní sféře. „Chtěla jsem být prodavačka v textilu. Mladá, no. Proto mi mamka tenkrát říkala, že pokud budu mít maturitu, můžu i toto dělat. Ale dnes chápu, že člověk v raném věku nedocení, co je vzdělání.“ Žena nepopírá ani vliv otce, který se také zajímal, co studuje.

Tento vliv se zdá být nesrovnatelně menší oproti vlivu matky z důvodu rozvodu rodičů a časté nepřítomnosti otce. Otec ani nepomáhal s přípravou do školy. Konkrétně: „Tak zrovna v tu dobu byl mimo republiku a konkrétně zasahovat nemohl, ale zájem jsem cítila, chtěl, abych se uplatnila.“ Dosažený stupeň vzdělání ženy je všeobecné gymnázium. Jako ovlivňující činitel vzdělání byla uvedena matka, ale žena se zmiňuje i o profesorech, kteří byli podle ní ve většině špatní, a proto ji vzdělávání nebavilo. Žena má pocit, že ji rodinná situace v dětství v jejím vzdělání neovlivnila. Co se týče aktuálních vzdělávacích aspirací, žena by si možná udělala rekvalifikační kurz z oblasti počítačů či jazyků, jiné vzdělávací aspirace nemá.

Jak bylo již naznačeno výše, původní přání informantky bylo stát se prodavačkou v textilu. Profesní aspirace byly tedy nízké. Žena pracovala původně jako operátorka u městské policie. Tato profese ji bavila. Během její rodičovské dovolené však byla operátorská místa zrušena. Nyní pracuje jako prodavačka v potravinách a smíšeném zboží. Toto zaměstnání jí zařídil její otec, který tento obchod vlastní. Jako ovlivňující činitele profesí informantky uvádí žena toto: „Já nevím, u policie asi to, že se má dodržovat zákon, co je psané, to je dané, zásadovost. U prodavačky nutnost zaměstnání a tím získat finance do rodinného rozpočtu.“ Popírá, že by ji ve volbě zaměstnání operátorky u policie ovlivnila matka.

2. rozhovor: muž, 31 let

Druhým účastníkem byl svobodný bezdětný muž ve věku 31 let. Na otázky odpovídal stručně, jasně a věcně.

Začněme opět okruhem rodiny. Muž byl do svých 12 let vychováván oběma rodiči. Poté se však jeho rodiče rozvedli. Zůstal v péči matky. Jak tvrdí, celkově ho nejvíce vychovávala matka, dále také babička s dědou z její strany. S otcem se kromě jednoho náhodného setkání po rozvodu rodičů neviděl. Otec o něj zcela ztratil zájem. Matka tohoto informanta vystudovala medicínu. Živí se jako zubní lékařka. Otec vystudoval vysokou školu v oboru elektroinženýr, pracuje v oboru.

Vzdělávací aspirace tohoto informanta byly vysoké. Během gymnázia měl představu, že půjde na vysokou školu studovat přírodovědný obor. Dále upřesňuje: „Řekl bych, že to bylo nějak takhle: chtěl jsem dělat vědu, tzn. přírodovědný obor. Uvažoval jsem i o astronomii, medicíně nebo biologii. Astronomii jsem vyloučil vzhledem ke svým výsledkům v matematice, od medicíny mě poněkud odradila biflovací povaha studia a taky to, že mě příliš nepřitahovala praxe s pacienty, což mě nasměrovalo k biologii. Navíc to

byl obor, který mě bavil už od základní školy.“ Informant má vystudováno všeobecné gymnázium, dále přírodovědeckou fakultu (bakalářské studium obor Biologie, magisterské studium obor Fyziologie živočichů a neurobiologie) a 1. lékařskou fakultu (doktorské studium obor Neurovědy). Co se týká aktuálních vzdělávacích aspirací, pro informanta připadají v úvahu kurzy a školení v rámci zaměstnání. Muže v jeho vzdělání podporovala jeho matka, která si přála, aby studoval medicínu jako ona. Má pocit, že ho do určité míry ovlivnila i jeho vyučující biologie na gymnáziu. Velkou váhu však klade svým zájmům a schopnostem. Vlivu rodinné situace na jeho studium velký význam neklade. Otec o jeho vzdělání zájem neměl. S přípravou do školy mu pomáhal minimálně.

Muž pracuje jako vědecký pracovník v Akademii věd České republiky. Na stejném pracovišti působil již jako student. Profesní aspirace korespondovaly s jeho studiem.

3. rozhovor: žena, 26 let

Tento rozhovor byl příjemný, žena byla vstřícná. 26letá žena je svobodná, bezdětná.

Opět se nejprve podíváme na okruh rodiny. Tato žena byla vychovávána rodiči ve střídavé péči od svých deseti let spolu se svou mladší vlastní sestrou a třemi mladšími nevlastními sourozenci, o které se pomáhala starat. Otec vystudoval střední průmyslovou školu, a pak vysokou školu, obor strojírenství. Matka informantky „vystudovala střední zdravotní školu s maturitou a pak si dodělávala atestaci z anestezie a intenzivní medicíny.“ Otec po skončení studia nastoupil do firmy na výrobu střeliva a „postupně se vypracoval na pozici vedoucího oddělení vývoje.“ Matka „pracovala jako chirurgická sestra a teď pracuje jako zdravotní sestra na zdravotnické záchranné službě.“

Vzdělávací aspirace informantky byly vysoké a týkaly se zaměření na zdravotnictví. Žena se rozhodovala mezi studiem na gymnáziu a na střední zdravotnické škole. Nakonec se rozhodla pro gymnázium s tím, že bude potom dále pokračovat ve studiu medicíny. Takto popsala své dosažené vzdělání: „Studovala jsem základní školu, tam jsem chodila do jazykové třídy, pak všeobecné gymnázium a stále studuju lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Plzni, teď 5. ročník.“ A takto aktuální vzdělávací aspirace: „Ano, ráda bych úspěšně ukončila vysokou školu. O dalším vzdělání v podobě doktorského studia neuvažuju, ale svoje vzdělání chci a budu i muset dál zvyšovat, minimálně atestace.“ To, jak popsala ovlivňující činitele vzdělání, je zajímavé, a proto si zde uvedeme celé její výroky: „Nejvíc mě asi ovlivnila mamka, která pracuje jako zdravotní sestra, dřív na oddělení chirurgie, teď na zdravotní záchranné službě. Při rozhodování ze základní školy mi pomohli rodiče, ale i názor učitelů. Učení mi nedělalo problémy, tak mi

nedoporučovali střední zdravotnickou školu, ale spíš gymnázium. A pak mě k výběru školy a budoucí profese samozřejmě vedla moje touha pomáhat. (...) Říkala jsem sice, že mě ve výběru ovlivnila mamka, ale nemyslela jsem to tak, že by mě taťka neovlivňoval, ale od mamky jsem poslouchala, co se v práci dělo, jaké měly výjezdy, jaký jsou pacienti. Oba dva mě ovlivňovali.“ Na otázku, jaký měla pocit z toho, že ji mohla ve výběru vzdělání ovlivnit rodinná situace, odpověděla: „Nad tím jsem se nikdy nezamýšlela, ale asi mě to taky nějakým způsobem ovlivnilo. Stejně tak si myslím, že určitý vliv mělo i to, že jsem nejstarší a přeci jenom jsem se o menší sourozence starala a pomáhala doma. Mám 4 sourozence - Péťa, plus 3 nevlastní mladší o 10 a 11 let. Určitě jsem byla ovlivněná i tím, že jsem od malička sama potřebovala pomoc doktorů a několik měsíců jsem strávila v nemocnici, což si teda nemůžu pamatovat, byly mi asi 2 roky, ale následné kontroly u lékařů mi umožnily taky trochu jiný pohled na nemocnici a nemoci vůbec v porovnání třeba s ostatními spolužáky, co marodili v uvozovkách pouze s angínou.“ Oba dva rodiče měli a dodnes mají zájem o vzdělání této informantky. Vždy jí pomáhali s přípravou do školy a kontrolovali ji, jestli je do školy připravená. Do žádné určité školy ji nenutili, nechali ji si vybrat. „Oba rodiče na mě působili během mého dětství, určitým způsobem mě vychovali, naučili mě odpovědnosti a i svými názory, chováním a postoji mě ovlivňovali a asi stále i určitým způsobem ovlivňují.“

Co se týká profesních aspirací, práce lékařky je jasná, žena zatím jen není rozhodnutá pro konkrétní obor (přemýšlí nad klinickou imunologií a alergologií).

4. rozhovor: žena, 28 let

Tato 28letá žena je matkou dvou dětí. Žena odpovídala ochotně a přirozeně.

Abychom opět lépe pochopili odpovědi z okruhu vzdělání a profese, zaměříme se nejprve na okruh rodiny. Žena byla vychovávána matkou. Její rodiče se rozvedli, když jí byly čtyři roky. Svého otce si žena nepamatuje. Jak uvádí, její matka měla chvíli nějakého přítele, když byla ještě malé dítě, ale vztah nevydržel. Matka je vyučená švadlena a vždy pracovala jako prodavačka v obchodě s oblečením.

Tato informantka vystudovala střední zdravotnickou školu. Ohledně vzdělávacích aspirací odpovídala žena takto: „Tak věděla jsem, že určitě nechci na gympl, ale chci nějakou odbornou školu, protože jsem si nevěřila, že bych potom zvládla jít na vysokou. A jak říkám, ani moc chuť jsem do toho neměla. Moje kamarádka šla taky na zdrávku a mně to přišlo taky jako fajn nápad.“ O tom, kterou střední školu bude studovat, nejprve moc nepřemýšlela, rozhodovala se, až když to bylo nutné. Momentálně o dalším studiu

neuvažuje, i když, jak sama tvrdí, by měla lepší uplatnění, pokud by se ještě rozhodla pro vyšší stupeň vzdělání. Vzhledem k tomu, že se stará o děti, nemá na další vzdělávání čas, ale ani chuť. V rozhodnutí pro studium na střední zdravotnické škole ji patrně nejvíce ovlivnila její kamarádka, která se pro studium na této škole také rozhodla. Ale vliv mělo i toto: „Že budu moct pracovat s lidma a hlavně že budu užitečná.“ Vlivu rozvodu rodičů na její vzdělání si žena není vědoma. „Ale co se týká rozvodu rodičů, moc si to nepamatuju, takže jestli měl na mě v něčem nějaký vliv, tak nevím jaký.“

Profesní aspirace informantky byly takové, že si přála pracovat někde u lidí. Konkrétní představu neměla. Nyní pracuje jako zdravotní asistentka v léčebně dlouhodobě nemocných. Jinou profesi nevyzkoušela. Částečný vliv měla její matka, ne však tím, co sama vystudovala a kde pracuje, ale spíše stylem života. „Nevím, vždycky jsem chtěla být jako mamka. Měla práci blízko bydliště, nemusela dojíždět, tak měla pak víc času na mě. Šla z práce, něco nakoupila, pak uvařila, nebo jsme šly někam ven a tak. Takže jsem chtěla dělat taky někde blízko bydliště. (...) Tak švadlenu bych dělat nechtěla, sedět u šicího stroje a tak. A chtěla jsem mít aspoň maturitu. Když mám zdrávku, tak odpadá to, že bych šla dělat prodavačku.“

6.2 Shrnutí výsledků kvalitativního šetření

Pomocí kvalitativní části šetření jsme nahlédli do problematiky postojů jedinců pocházejících z neúplné rodiny ke vzdělání a profesi. Jedna informantka sice nepochází z klasicky neúplné rodiny, byla vychovávána oběma rodiči ve střídavé péči, ale přesto byla inspirací a její odpovědi jsou zajímavé. Vidíme zde např. velký vliv její matky na výběr vzdělání. U všech vybraných informantů jsem se setkala s ochotou rozhovor poskytnout. Po zpětném čtení přepsaných rozhovorů jsem nabyla dojmu, že by bylo ještě efektivnější, kdyby byly rozhovory vedeny ještě více do hloubky. Kvalitativní výzkum ukázal především to, že na informanty měl ve výběru vzdělání vliv rodič. Rodiče se také zajímali o vzdělání těchto informantů a jejich vzdělání podporovali. Získaná data z rozhovorů sloužila pro formulaci otázek v dotazníku kvantitativní části šetření. Z rozhovorů jsem získala pocit, že vliv na vzdělávání mají i vyučující, což by se mohlo stát jiným zajímavým předmětem zkoumání.

6.3 Zpracování dat a výsledky kvantitativního šetření

Data získaná prostřednictvím dotazníku byla tříděna, popsána v absolutních a relativních četnostech a shrnuta do tabulek a grafů v programu MS Excel.

Z celkového počtu 274 vrácených vyplněných dotazníků bylo 6 vyřazeno z důvodu nevyhovujícího věku respondentů. Vyřazeno bylo také 6 dotazníků, kde respondenti uvedli, že byli vychováváni otcem i matkou ve střídavé péči po rozvodu rodičů, či jinak. Pro naše účely byly použitelné dotazníky vyplněné těmi respondenty, kteří byli vychováváni v úplné rodině či v neúplné rodině (tzn. jedním rodičem). Žádný respondent neuvedl, že byl vychováván v dětském domově. Po vyřazení nevyhovujících dotazníků bylo ke zpracování dat použito 262 dotazníků.

Zpracovány byly otázky korespondující s cílem praktické části bakalářské práce a s výzkumnými otázkami. Některé otázky sloužily k seznámení s respondentem, jiné byly použity pro doplnění a mohou sloužit jako inspirace k dalšímu průzkumu. Některé otázky nebyly zpracovány jednotlivě, ale byly použity pro vyhodnocení určitého výzkumného problému (např. profesní uplatnění jedince z neúplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče).

Z 262 vhodných respondentů bylo 154 žen (59 %), z toho 97 žen z úplné rodiny a 57 žen z neúplné rodiny a 108 mužů (41 %), z toho 67 mužů z úplné rodiny a 41 mužů z neúplné rodiny. Z úplné rodiny tedy pochází 164 respondentů (63 %), z neúplné rodiny 98 respondentů (37 %). Tyto podíly jsou znázorněny v grafu 1 a grafu 2.

Graf 1: Výzkumný soubor z hlediska pohlaví

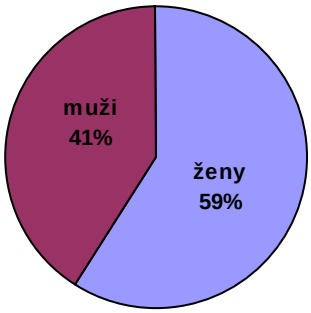

Graf 2: Výzkumný soubor z hlediska úplnosti orientační rodiny

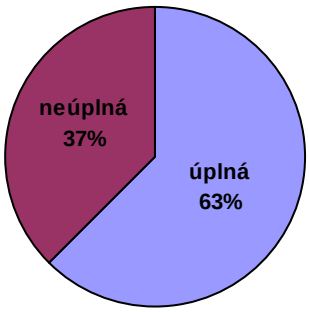

Nyní přistoupíme k samotným výsledkům dotazníkového šetření. Nejprve se zaměříme na dosažený stupeň vzdělání jedinců pocházejících z neúplné rodiny a porovnáme je s dosaženým stupněm vzdělání jedinců pocházejících z úplné rodiny.

Dosažený stupeň vzdělání jedinců pocházejících z neúplné rodiny nám znázorňuje tabulka 1 a graf 3. Základní vzdělání a vzdělání střední bez maturity a výučního listu jako dosažený stupeň vzdělání neuvedl nikdo (0 %). Stupeň vzdělání střední s výučním listem uvedlo 14 respondentů (14 %) pocházejících z neúplné rodiny, z toho 5 mužů a 9 žen. Největší množství respondentů z neúplné rodiny, tj. 42 (43 %), z toho 17 mužů a 25 žen, uvedlo vzdělání střední s maturitou jako nejvyšší dosažený stupeň vzdělání. Vyšší odborné vzdělání neuvedl žádný respondent z neúplné rodiny (0 %). 14 respondentů (14 %) z neúplné rodiny, z toho 7 mužů a 7 žen, uvedlo vysokoškolský bakalářský stupeň vzdělání a 23 respondentů (23 %) z neúplné rodiny, z toho 9 mužů a 14 žen, uvedlo vysokoškolský magisterský stupeň vzdělání. Vysokoškolské doktorské vzdělání získalo 5 respondentů (5 %) z neúplné rodiny, z toho 3 muži a 2 ženy.

Otázka: **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**

Tabulka 1: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z neúplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
základní	0	0	0	0 %
střední bez maturity a výučního listu	0	0	0	0 %
střední s výučním listem	5	9	14	14 %
střední s maturitou	17	25	42	43 %
vyšší odborné	0	0	0	0 %
vysokoškolské bakalářské	7	7	14	14 %
vysokoškolské magisterské	9	14	23	23 %
vysokoškolské doktorské	3	2	5	5 %

Graf 3: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z neúplné rodiny

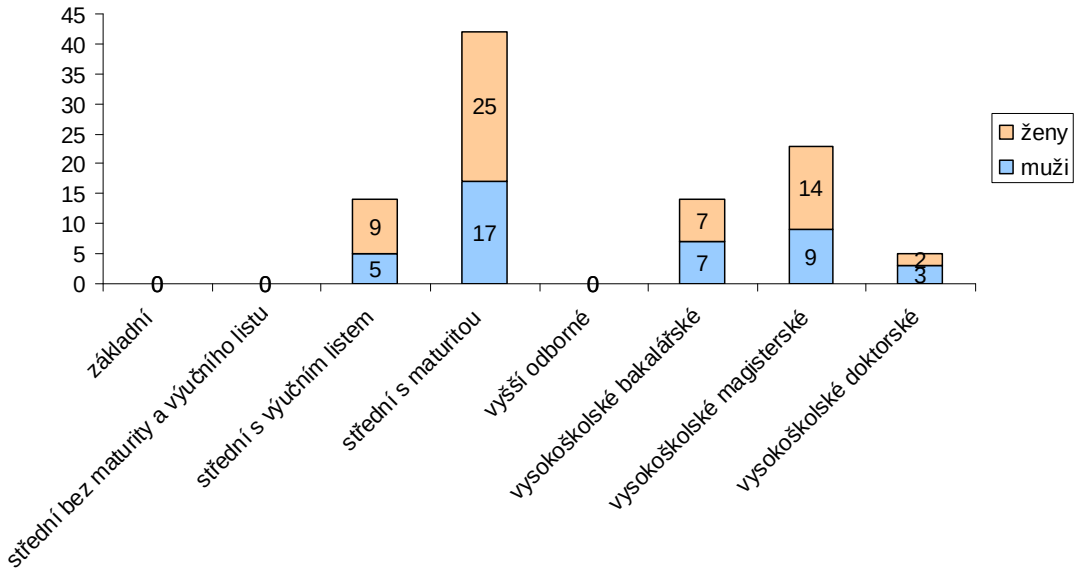

Někteří respondenti se ještě dále vzdělávají, nebo chtějí vzdělávat, proto v souvislosti s dosaženým stupněm vzdělání musíme uvést i počet respondentů, kteří již své vzdělání zvyšují, a kteří uvažují o dalším studiu. Na otázku, zda by ještě rádi zvýšili své vzdělání, odpovědělo 25 dotazovaných respondentů z neúplné rodiny (26 %), z toho 11 mužů a 14 žen, že uvažují o dalším studiu, dále 21 respondentů z neúplné rodiny (21 %), z toho 9 mužů a 12 žen, že momentálně již zvyšují své vzdělání. Na stejnou otázku označilo 52 respondentů z neúplné rodiny, z toho 21 mužů a 31 žen, odpověď „ne“, což je celkem

53 % respondentů pocházejících z neúplné rodiny. Tyto údaje nám zachycuje tabulka 2 a graf 4.

Otázka: **Zvýšil/a byste ještě teď rád/a své vzdělání?**

Tabulka 2: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano, uvažuji o dalším studiu	11	14	25	26 %
ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání	9	12	21	21 %
ne	21	31	52	53 %

Graf 4: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny

K předchozí otázce se váže otázka, na jakém typu a stupni školy by dotazovaný rád studoval, nebo momentálně studuje. Na tuto otázku odpovídalo 46 respondentů pocházejících z neúplné rodiny. Střední školu bez maturity a výučního listu a střední školu s výučním listem neoznačil nikdo z těchto respondentů (0 %). 3 z těchto respondentů (7 %) označilo střední školu s maturitou, 2 z těchto respondentů (4 %) vyšší odbornou školu. Největší počet, tj. 20 (43 %) z těchto respondentů označilo odpověď „vysoká škola bakalářský program, mám zájem pokračovat v magisterském programu“. Další odpověď „vysoká škola bakalářský program, nemám zájem pokračovat v magisterském programu“ označilo 7 (15 %) z těchto respondentů. 1 (2 %) z těchto dotazovaných označil odpověď „vysoká škola magisterský program, mám zájem pokračovat v doktorském programu„. 8 (17 %) z těchto dotazovaných volilo odpověď „vysoká škola magisterský program,

nemám zájem pokračovat v doktorském programu„. Odpověď „vysoká škola doktorský program„ vybral 1 (2 %) z těchto dotazovaných. 4 (9 %) z těchto respondentů volilo rekvalifikační kurz (jednalo se o kurz pro makléřské zkoušky, kurz ohledně počítačů a dva jazykové kurzy). Žádný z těchto dotazovaných neoznačil odpověď „jiný“. Tyto údaje včetně podílu mužů a žen najdeme v tabulce 3 a grafu 5.

Otázka: **Na jakém typu a stupni školy byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?**

Tabulka 3: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
střední škola bez maturity a výučního listu	0	0	0	0 %
střední škola s výučním listem	0	0	0	0 %
střední škola s maturitou	1	2	3	7 %
vyšší odborná škola	0	2	2	4 %
vysoká škola bakalářský program, mám zájem pokračovat v magisterském programu	12	8	20	43 %
vysoká škola bakalářský program, nemám zájem pokračovat v magisterském programu	1	6	7	15 %
vysoká škola magisterský program, mám zájem pokračovat v doktorském programu	0	1	1	2 %
vysoká škola magisterský program, nemám zájem pokračovat v doktorském programu	6	2	8	17 %
vysoká škola doktorský program	0	1	1	2 %
rekvalifikační kurz (uveďte jaký)	0	4	4	9 %
jiný (uveďte jaký)	0	0	0	0 %

Graf 5: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny

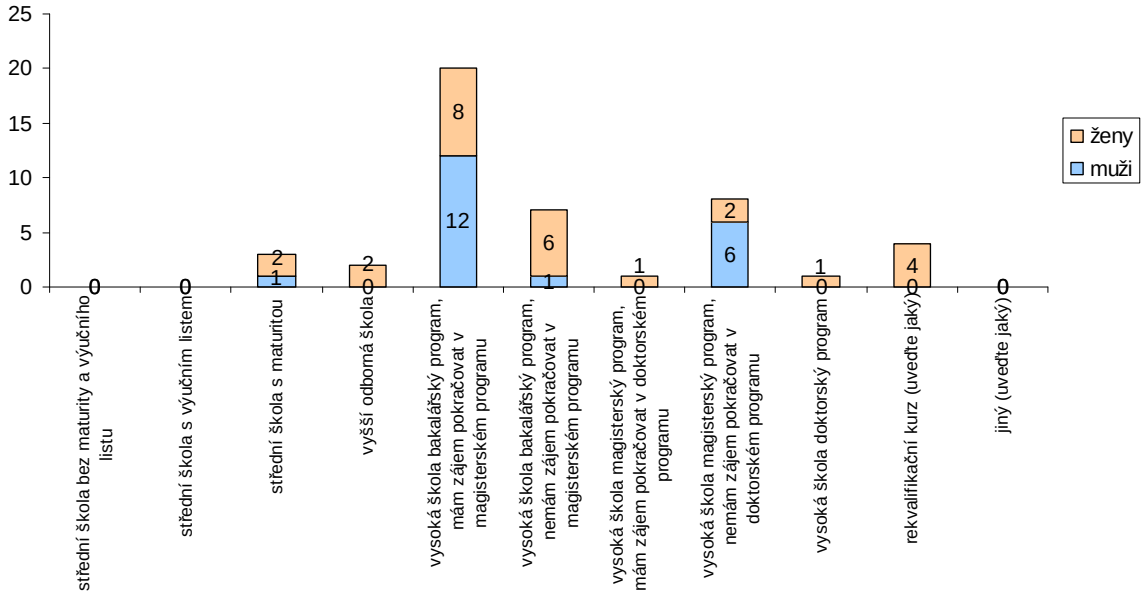

Nyní se obrátíme k respondentům pocházejících z úplné rodiny.

Dosažený stupeň vzdělání těchto jedinců nám znázorňuje tabulka 4 a graf 6. Jako nejvyšší dosažené vzdělání základní neuvedl žádný respondent (0 %). Stupeň vzdělání střední bez maturity a výučního listu uvedl 1 respondent (1 %) – žena – pocházející z úplné rodiny. 6 mužů a 4 ženy, tj. 10 respondentů z úplné rodiny uvedlo jako nejvyšší stupeň vzdělání střední s výučním listem. 56 respondentů z úplné rodiny (34 %), z toho 18 mužů a 38 žen, označilo za nejvyšší dosažené vzdělání střední s maturitou. Vyššího odborného vzdělání dosáhlo 7 (4 %) respondentů z úplné rodiny, z toho 2 muži a 5 žen. 18 respondentů (11 %) z úplné rodiny, z toho 6 mužů a 12 žen, získalo vysokoškolské bakalářské vzdělání. Vysokoškolského magisterského vzdělání dosáhl nejvyšší počet respondentů z úplné rodiny, tj. 67 (41 %), z toho 33 mužů a 34 žen. Vysokoškolské doktorské vzdělání uvedlo 5 (3 %) respondentů z úplné rodiny, z toho 2 muži a 3 ženy.

Otázka: **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**

Tabulka 4: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z úplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
základní	0	0	0	0 %
střední bez maturity a výučního listu	0	1	1	1 %
střední s výučním listem	6	4	10	6 %
střední s maturitou	18	38	56	34 %
vyšší odborné	2	5	7	4 %
vysokoškolské bakalářské	6	12	18	11 %
vysokoškolské magisterské	33	34	67	41 %
vysokoškolské doktorské	2	3	5	3 %

Graf 6: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z úplné rodiny

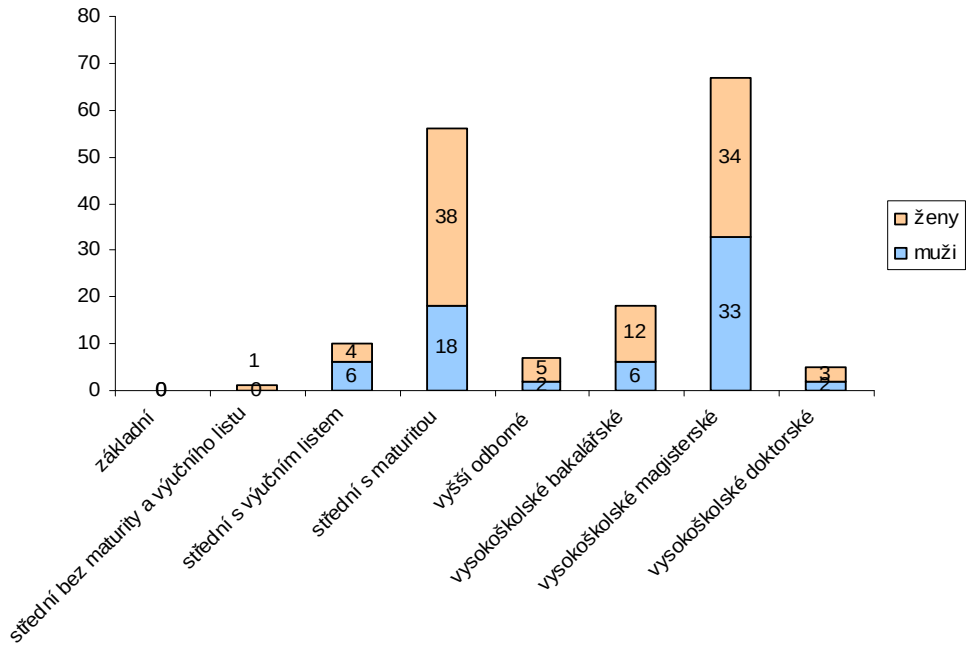

Na předchozí otázku opět navážeme položkou týkající se toho, zda by respondent rád ještě teď zvýšil své vzdělání. 47 respondentů (29 %) z úplné rodiny, z toho 14 mužů a 33 žen, uvažuje o dalším studiu. 53 respondentů (32 %) z úplné rodiny, z toho 20 mužů a 33 žen, již momentálně zvyšuje své vzdělání. O dalším studiu neuvažuje, ani momentálně

nezvyšuje své vzdělání 64 respondentů (39 %) z úplné rodiny, z toho 33 mužů a 31 žen. Údaje uvádíme v tabulce 5 a grafu 7.

Otázka : **Zvýšil/a byste ještě teď rád/a své vzdělání?**

Tabulka 5: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano, uvažuji o dalším studiu	14	33	47	29 %
ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání	20	33	53	32 %
ne	33	31	64	39 %

Graf 7: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny

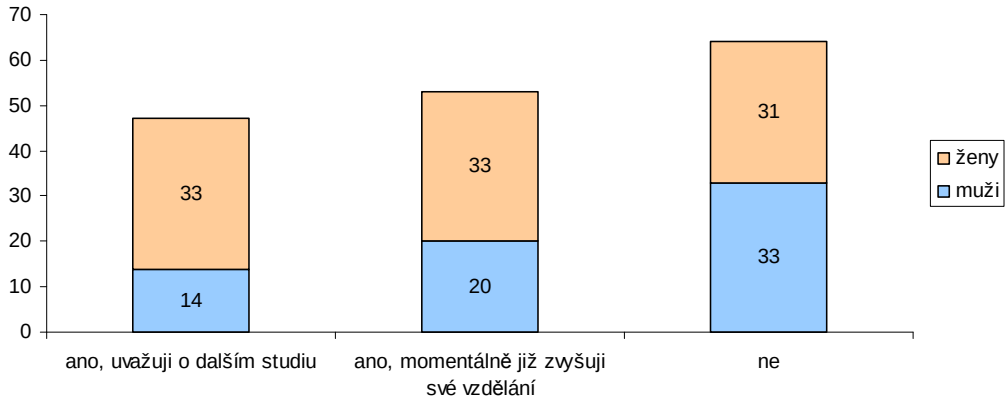

K otázce, na jakém typu a stupni školy by dotazovaný rád studoval nebo studuje, se vyjádřilo 100 respondentů pocházejících z úplných rodin. 4 z nich označili dvě odpovědi, proto následující uvedené četnosti neodpovídají počtu respondentů. Žádný respondent neoznačil střední školu bez maturity a výučního listu. Střední škola s výučním listem byla uvedena 1krát (1 %), střední škola s maturitou 2krát (2 %), vyšší odborná škola 1krát (1 %). Nejvíce odpovědí – 32 (31 %) – získala vysoká škola bakalářský program s tím, že respondenti mají zájem pokračovat v magisterském programu. Podobně značné množství odpovědí – 27 (26 %) – získala vysoká škola doktorský program. U vysoké školy bakalářského programu, kdy respondenti nemají zájem pokračovat v magisterském programu, bylo označeno 19 odpovědí (18 %). Odpověď „vysoká škola magisterský program, mám zájem pokračovat v doktorském programu“ byla uvedena 4krát (4 %) a odpověď „vysoká škola magisterský program, nemám zájem pokračovat v doktorském programu“ byla uvedena 13krát (13 %). Rekvalifikační kurz byl uveden 1krát (1 %) a jednalo se o kurz masáží. 4krát (4 %) byla uvedena odpověď „jiný“. V tomto případě jde o studium jazyků, daňové poradenství od Komory daňových poradců ČR, LL.M. program a o rozšiřující studium pro učitele při pedagogické fakultě. Přehledné údaje nabízí tabulka 6 a graf 8.

Otázka: **Na jakém typu a stupni školy byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?**

Tabulka 6: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
střední škola bez maturity a výučního listu	0	0	0	0 %
střední škola s výučním listem	1	0	1	1 %
střední škola s maturitou	1	1	2	2 %
vyšší odborná škola	0	1	1	1 %
vysoká škola bakalářský program, mám zájem pokračovat v magisterském programu	10	22	32	31 %
vysoká škola bakalářský program, nemám zájem pokračovat v magisterském programu	3	16	19	18 %
vysoká škola magisterský program, mám zájem pokračovat v doktorském programu	3	1	4	4 %
vysoká škola magisterský program, nemám zájem pokračovat v doktorském programu	3	10	13	13 %
vysoká škola doktorský program	12	15	27	26 %
rekvalifikační kurz (uveďte jaký)	0	1	1	1 %
jiný (uveďte jaký)	1	3	4	4 %

Graf 8: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny

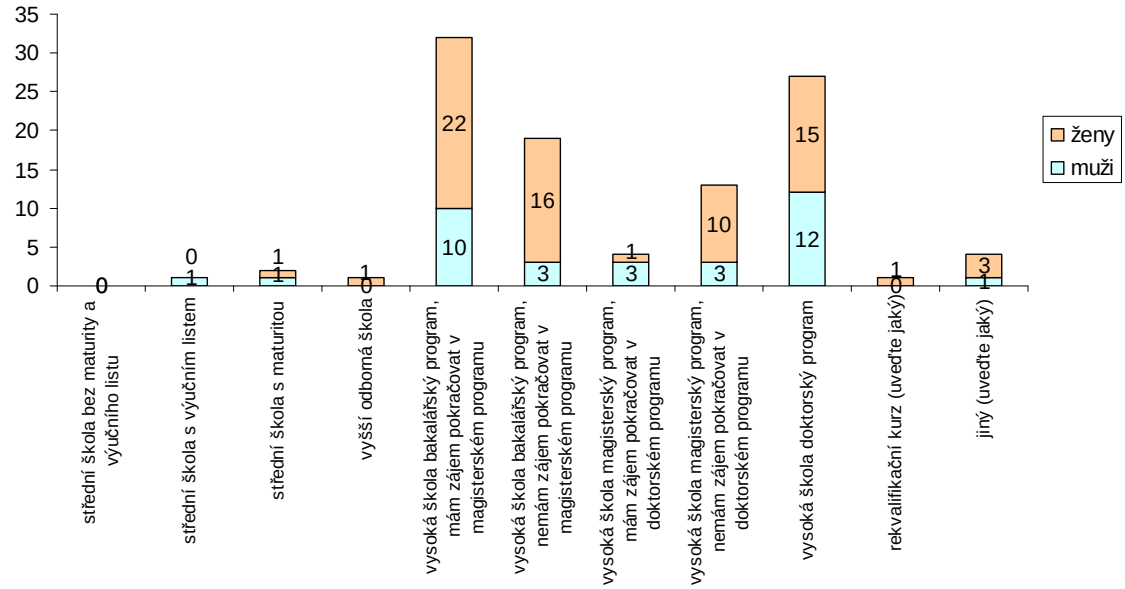

Nyní porovnáme výsledky u respondentů pocházejících z úplné a neúplné rodiny.

Následující graf 9 zobrazuje relativní četnosti dosaženého stupně vzdělání u jedinců z úplné a neúplné rodiny. Vidíme, že jedinci z neúplné rodiny dosahují méně často vysokoškolského magisterského stupně vzdělání oproti jedincům z úplné rodiny (o 18 %). Naopak častěji dosahují vzdělání středního s výučním listem (o 8 %) a středního s maturitou (o 9 %). V ostatních případech jsou procentuelní rozdíly malé.

Otázka: **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**

Graf 9: Dosažený stupeň vzdělání u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny

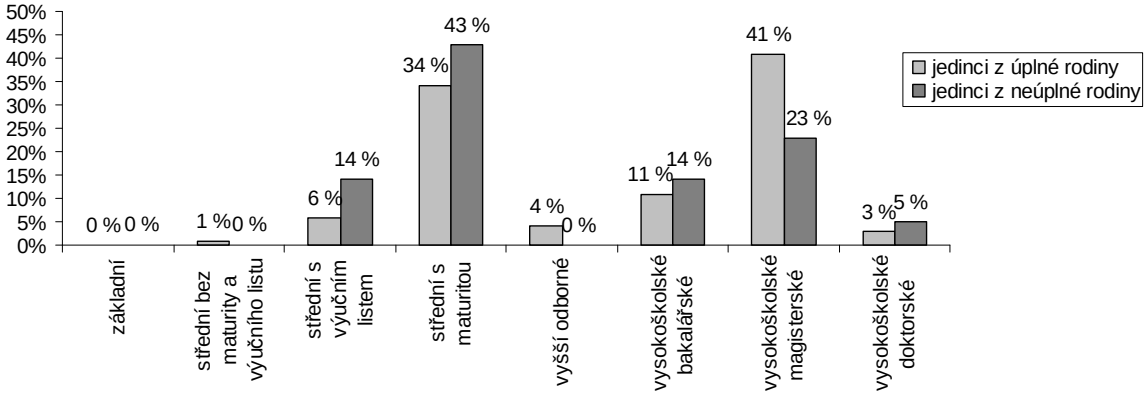

Graf 10 porovnává respondenty pocházející z úplné a neúplné rodiny v otázce, zda by ještě rádi zvýšili své vzdělání. Největší rozdíl vidíme u odpovědi „ne“, kde dotazovaní z neúplné rodiny odpovídali častěji o 14 %. Méně často (o 11 %) označovali respondenti z neúplné rodiny oproti respondentům z úplné rodiny odpověď „ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání“ a o pouze o 3 % méně často odpověď „ano, uvažuji o dalším studiu“.

Otázka: **Zvýšil/a byste ještě teď rád/a své vzdělání?**

Graf 10: Aktuální vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny

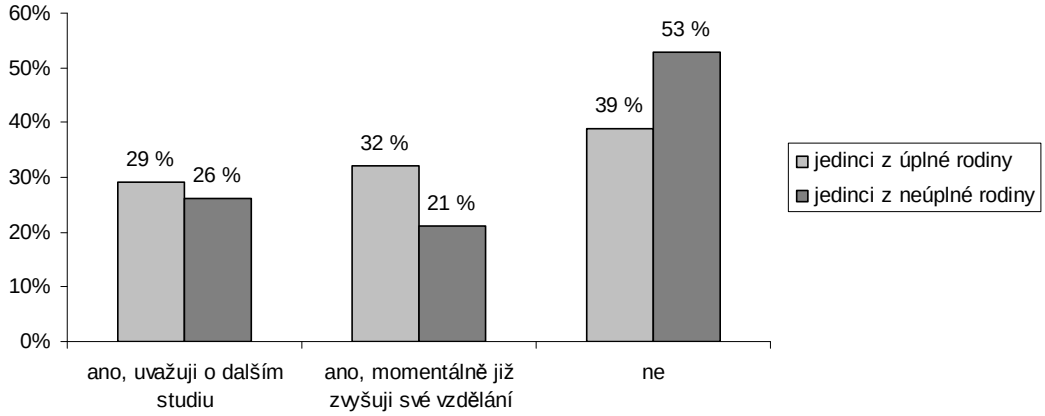

Graf 11 zobrazuje výsledky k otázce, na jakém typu a stupni školy by respondent rád studoval, pokud v předešlé otázce odpověděl, že uvažuje o dalším studiu či již zvyšuje své vzdělání. Graf porovnává jedince z úplné a neúplné rodiny. Většího rozdílu si všimneme u odpovědi „vysoká škola doktorský program“, kterou respondenti z úplné rodiny označovali častěji o 24 %. Za zmínku stojí ještě odpověď „vysoká škola bakalářský program, mám zájem pokračovat v magisterském programu“. Tu naopak častěji o 12 % označovali dotazovaní pocházející z neúplné rodiny.

Otázka: **Na jakém typu a stupni školy byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?**

Graf 11: Aktuální vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny

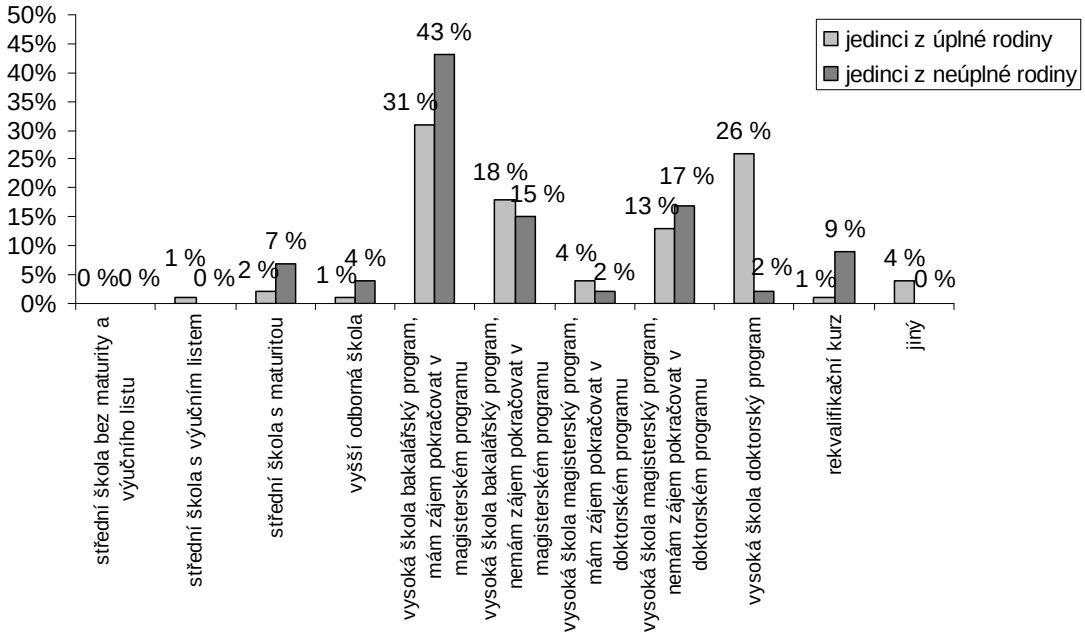

Nyní přejdeme k otázce původních vzdělávacích aspirací u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny.

Pouze základní vzdělání nechtěl získat žádný respondent pocházející z neúplné rodiny. 2 respondenti (ženy) z neúplné rodiny (2 %) chtěli získat vzdělání střední bez maturity a výučního listu. Vzdělání střední s výučním listem si přálo získat 8 respondentů z neúplné rodiny (8 %), z toho 3 muži a 5 žen. Vzdělání středního s maturitou chtělo dosáhnout 44 respondentů z neúplné rodiny (45 %), z toho 20 mužů a 24 žen. Pouze 1 respondent (žena) z neúplné rodiny (1 %) označil, že by chtěl dosáhnout vyššího odborného vzdělání. 9 respondentů z neúplné rodiny (9 %), z toho 5 mužů a 4 ženy, označilo vzdělání vysokoškolské bakalářské, 26 respondentů z neúplné rodiny (27 %), z toho 10 mužů a 16 žen, označilo vzdělání vysokoškolské magisterské a 8 respondentů z neúplné rodiny (8 %), z toho 3 muži a 5 žen, označilo vzdělání vysokoškolské doktorské. Tyto údaje najdeme v tabulce 7 a grafu 12.

Otázka: **Jaké vzdělání jste chtěl/a získat?**

Tabulka 7: Vzdělávací aspirace jedinců z neúplné rodiny: stupeň vzdělání

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
základní	0	0	0	0 %
střední bez maturity a výučního listu	0	2	2	2 %
střední s výučním listem	3	5	8	8 %
střední s maturitou	20	24	44	45 %
vyšší odborné	0	1	1	1 %
vysokoškolské bakalářské	5	4	9	9 %
vysokoškolské magisterské	10	16	26	27 %
vysokoškolské doktorské	3	5	8	8 %

Graf 12: Vzdělávací aspirace jedinců z neúplné rodiny: stupeň vzdělání

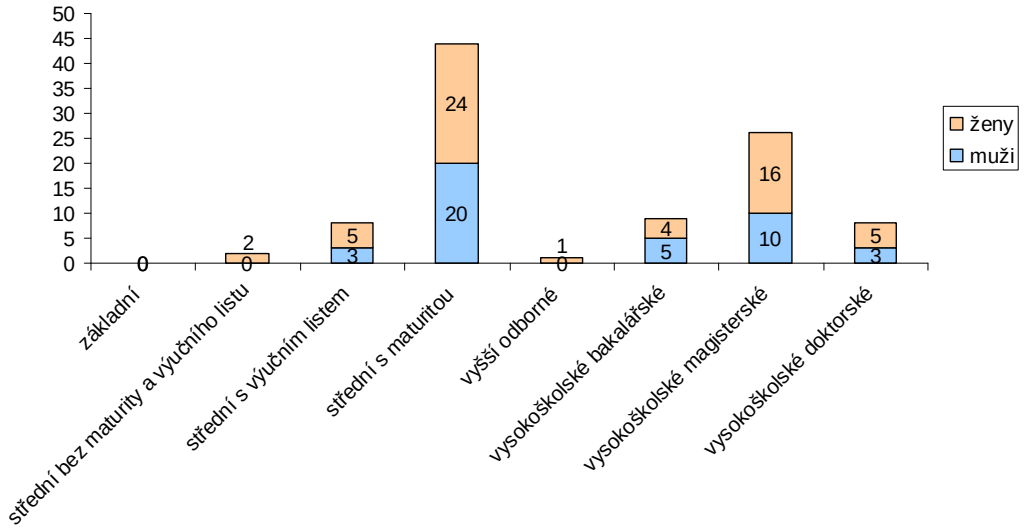

Zjišťovali jsme i obor, který chtěli respondenti studovat. Vzhledem k velkému množství byly tyto obory roztříděny do kategorií. V tabulce 8 jsou tyto kategorie rozepsány včetně příkladů uvedených v dotaznících. Jedná se nejen o kategorie oborů vzdělání, ale i oborů profese, které jsme využili při dalším zpracování šetření.

Tabulka 8: Kategorie oborů vzdělání a profese

Kategorie	*Příklad*
bezpečnost	policista, voják
biologie	fyziologie živočichů, ekologie
cestovní ruch	
geografie	fyzická geografie
gymnázium všeobecné	
historie a archeologie	práce v archivu
hotelnictví a služby	cukrářka, kuchař-číšník
chemie	chemický inženýr
informační studia a knihovnictví	knihovník, informační specialista
informatika a výpočetní technika	specialista počítačových sítí
jazyk	bohemistika, lingvistika
logistické a finanční služby	poštovní služby, logistika v dopravě
management	
matematika a fyzika	matematik analytik
obchodní a ekonomický obor	účetnictví, marketing
pedagogika	učitelství, vychovatelství
pohřebnictví	
právo a veřejná správa	právník, referent státní správy
průmysl a hospodářství	stavební průmysl, vodohospodářství
psychologie	dětský psycholog
sociální obor	sociální práce
sociologie	
technický obor a obor mechanik	elektrotechnik, automechanik
tělesná výchova a sport	
tovární dělník sériové výroby	
umělecký obor	herectví, filmové efekty a animace
úřednictví a administrativa	administrativní pracovnice
věda a výzkum	výzkumný pracovník
veterinární lékařství	veterinární lékař
zahradnictví	
zdravotnictví	lékař, zdravotní sestra
zemědělství	zemědělský mechanizátor, chovatel
žurnalistika	novinář

Vzdělávací aspirace vzhledem k oboru vzdělání u jedinců pocházejících z neúplné rodiny znázorňuje tabulka 9. Nejpočetnější skupinu (11 %) tvoří respondenti, kteří odpověděli, že chtěli studovat některý obchodní či ekonomický obor. Stejně početnou skupinu tvoří ti, kteří uvedli některý obor z kategorie pedagogika. Druhou nejpočetnější

skupinu (10 %) tvoří ti respondenti z neúplné rodiny, kteří odpověděli, že neměli představu o svém budoucím studijním oboru.

Otázka: **Jaký obor jste chtěl/a studovat (bez ohledu na skutečně vystudovaný obor)?**

Tabulka 9: Vzdělávací aspirace jedinců z neúplné rodiny: obor vzdělání

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
bezpečnost	3	1	4	4 %
biologie	1	0	1	1 %
cestovní ruch	0	1	1	1 %
gymnázium všeobecné	0	1	1	1 %
historie a archeologie	0	4	4	4 %
hotelnictví a služby	2	6	8	8 %
informatika a výpočetní technika	5	0	5	5 %
logistické a finanční služby	2	0	2	2 %
matematika a fyzika	0	1	1	1 %
obchodní a ekonomický obor	3	8	11	11 %
pedagogika	1	10	11	11 %
právo a veřejná správa	0	1	1	1 %
průmysl a hospodářství	8	1	9	9 %
psychologie	0	3	3	3 %
sociální obor	0	2	2	2 %
technický obor a obor mechanik	6	0	6	6 %
umělecký obor	0	2	2	2 %
veterinární lékařství	0	1	1	1 %
zdravotnictví	3	6	9	9 %
zemědělství	4	2	6	6 %
žádná představa	3	7	10	10 %

Jedinci pocházející z úplné rodiny se ke vzdělávacím aspiracím vyjádřili takto: žádný z těchto respondentů nechtěl původně získat stupeň vzdělání základní či střední bez maturity a výučního listu. 7 z těchto respondentů (4 %), z toho 2 muži a 5 žen, si přálo získat stupeň vzdělání střední s výučním listem. 32 z těchto dotazovaných (20 %), z toho 11 mužů a 21 žen, chtělo získat vzdělání střední s maturitou. Pouze 1 respondentka (1 %) z těchto dotazovaných si přála získat vzdělání vyšší odborné. Vysokoškolského

bakalářského stupně vzdělání chtělo dosáhnout 12 z těchto respondentů (7 %), z toho 7 mužů a 5 žen. Největší počet – 76 (46 %) dotazovaných respondentů z úplné rodiny, z toho 27 mužů a 49 žen, si přálo dosáhnout vysokoškolského magisterského stupně vzdělání. Vysokoškolský doktorský stupeň vzdělání označilo 36 respondentů z úplné rodiny (22 %), z toho 20 mužů a 16 žen. Vzdělávací aspirace ohledně stupně vzdělání u jedinců pocházejících z úplné rodiny najdeme v tabulce 10 a grafu 13.

Otázka: **Jaké vzdělání jste chtěl/a získat?**

Tabulka 10: Vzdělávací aspirace jedinců z úplné rodiny: stupeň vzdělání

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
základní	0	0	0	0 %
střední bez maturity a výučního listu	0	0	0	0 %
střední s výučním listem	2	5	7	4 %
střední s maturitou	11	21	32	20 %
vyšší odborné	0	1	1	1 %
vysokoškolské bakalářské	7	5	12	7 %
vysokoškolské magisterské	27	49	76	46 %
vysokoškolské doktorské	20	16	36	22 %

Graf 13: Vzdělávací aspirace jedinců z úplné rodiny: stupeň vzdělání

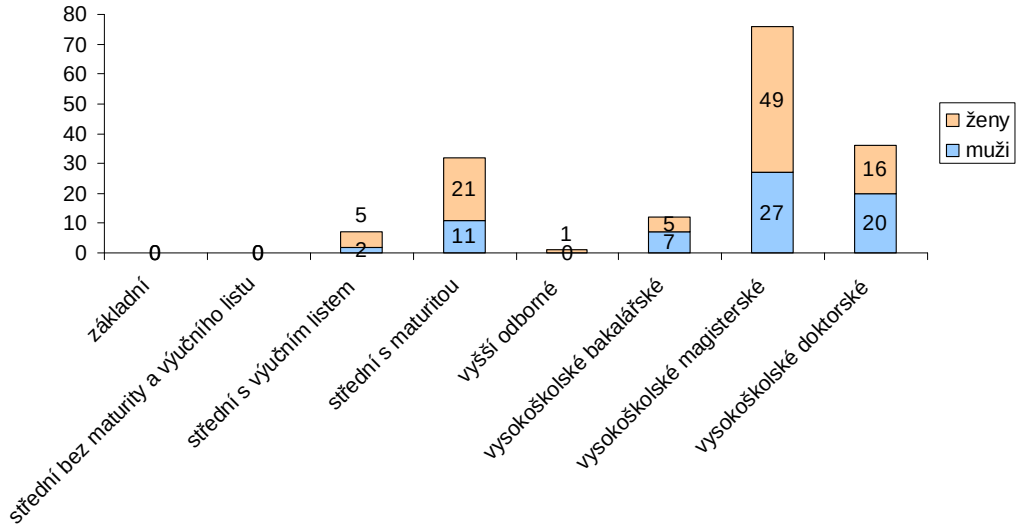

Respondenti z úplné rodiny uváděli ke svým vzdělávacím aspiracím nejčastěji obor obchodní a ekonomický – 18 respondentů (11 %). Druhými nejčastějšími obory jsou pedagogika (16 respondentů, tj. 10 %) a technický obor a obor mechanik (16 respondentů, tj. 10 %). Podrobnější údaje jsou uvedeny v tabulce 11.

Otázka: **Jaký obor jste chtěl/a studovat (bez ohledu na skutečně vystudovaný obor)?**

Tabulka 11: Vzdělávací aspirace jedinců z úplných rodin: obor vzdělání

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
bezpečnost	1	1	2	1 %
biologie	4	6	10	6 %
cestovní ruch	1	1	2	1 %
geografie	0	1	1	1 %
historie a archeologie	4	2	6	4 %
hotelnictví a služby	2	2	4	2 %
chemie	3	0	3	2 %
informační studia a knihovnictví	0	2	2	1 %
informatika a výpočetní technika	5	2	7	4 %
jazyk	1	2	3	2 %
logistické a finanční služby	3	3	6	4 %
obchodní a ekonomický obor	7	11	18	11 %
pedagogika	3	13	16	10 %
právo a veřejná správa	5	9	14	9 %
průmysl a hospodářství	6	2	8	5 %
psychologie	1	6	7	4 %
sociální obor	0	8	8	5 %
sociologie	0	1	1	1 %
technický obor a obor mechanik	11	5	16	10 %
tělesná výchova a sport	0	1	1	1 %
umělecký obor	1	2	3	2 %
veterinární lékařství	0	5	5	3 %
zdravotnictví	3	9	12	7 %
zemědělství	2	0	2	1 %
žádná představa	4	3	7	4 %

Následující graf 14 porovnává vzdělávací aspirace týkající se stupně vzdělání u jedinců pocházejících z úplné a z neúplné rodiny. Největší rozdíl vidíme u odpovědi „střední s maturitou“, kde dotazovaní z neúplné rodiny odpovídali častěji o 25 %. Vysokoškolského magisterského stupně vzdělání chtělo dosáhnout výrazně méně respondentů z neúplných rodin oproti respondentům z úplných rodin (o 19 %) a méně také vysokoškolského doktorského stupně vzdělání (o 14 %).

Otázka: **Jaké vzdělání jste chtěl/a získat?**

Graf 14: Vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny

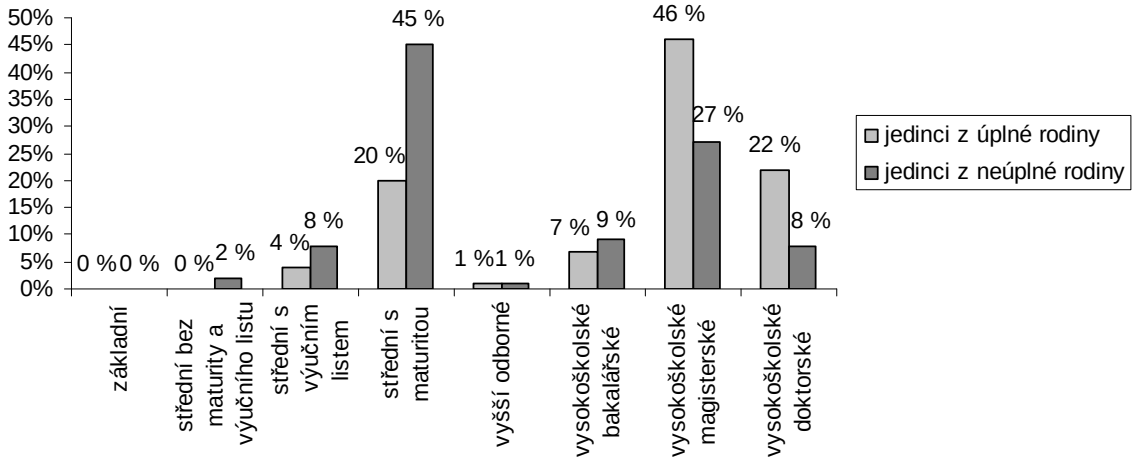

Graf 15 znázorňuje porovnání vzdělávacích aspirací ohledně oboru vzdělání u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny. Všimněme si, že o 6 % více respondentů z neúplné rodiny nemělo představu žádnou.

Otázka: **Jaký obor jste chtěl/a studovat (bez ohledu na skutečně vystudovaný obor)?**

Graf 15: Vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny (obor vzdělání)

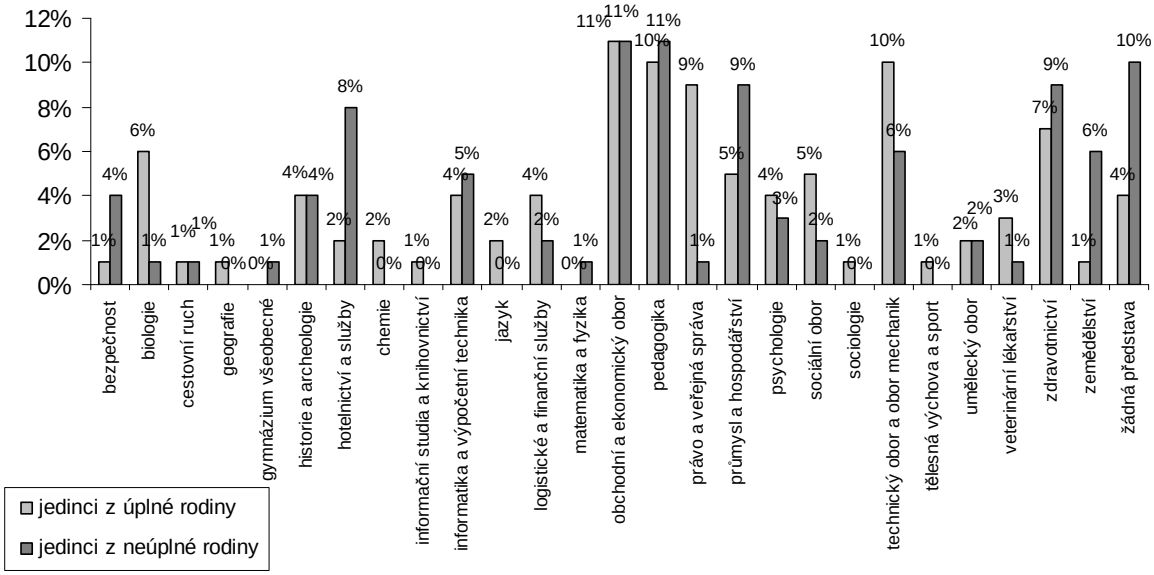

Nyní přistoupíme k profesním aspiracím jedinců pocházejících z neúplné rodiny a porovnáme je s profesními aspiracemi jedinců pocházejících z úplné rodiny.

Tabulka 12 zobrazuje profesní aspirace jedinců z neúplné rodiny a tabulka 13 profesní aspirace jedinců z úplné rodiny. Profesní oblasti jsou opět rozděleny do již výše zmíněných kategorií. Vidíme, že nejčastěji se u jedinců z neúplné rodiny vyskytují představy profese z kategorie pedagogika (12 %), obchodní a ekonomický obor (11 %) a zdravotnictví (10 %). 12 % těchto dotazovaných nemělo žádnou představu. U jedinců z úplné rodiny se nejčastěji vyskytuje kategorie obchodní a ekonomický obor (11 %) a zdravotnictví (9 %). Tyto dvě kategorie jsou tedy hojně zastoupeny i u jedinců pocházejících z neúplné rodiny. Oproti tomu se kategorie pedagogika u jedinců pocházejících z úplné rodiny vyskytuje v 7 %, vyrovnává se tak ale i s jinými kategoriemi. Procentuální rozdíly jsou ale malé a je otázka, zda lze uvažovat o jejich statistickém významu. Podobné je to i u ostatních kategorií.

Otázka: **Jaká byla během Vašich studií představa Vaší profese (bez ohledu na Vaši nynější profesi)?**

Tabulka 12: Profesní aspirace jedinců z neúplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
bezpečnost	3	2	5	5 %
historie a archeologie	0	1	1	1 %
hotelnictví a služby	1	6	7	7 %
informatika a výpočetní technika	4	0	4	4 %
jazyk	0	1	1	1 %
logistické a finanční služby	0	1	1	1 %
management	1	0	1	1 %
obchodní a ekonomický obor	6	5	11	11 %
pedagogika	1	11	12	12 %
právo a veřejná správa	0	2	2	2 %
průmysl a hospodářství	7	0	7	7 %
psychologie	0	3	3	3 %
sociální obor	0	5	5	5 %
technický obor a obor mechanik	5	1	6	6 %
umělecký obor	0	1	1	1 %
věda a výzkum	1	1	2	2 %
veterinární lékařství	0	3	3	3 %
zdravotnictví	4	6	10	10 %
zemědělství	3	1	4	4 %
žádná představa	5	7	12	12 %

Tabulka 13: Profesní aspirace jedinců z úplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
bezpečnost	1	5	6	4 %
biologie	0	7	7	4 %
historie a archeologie	2	1	3	2 %
hotelnictví a služby	1	0	1	1 %
chemie	3	0	3	2 %
informatika a výpočetní technika	2	0	2	1 %
jazyk	0	1	1	1 %
jiná	0	1	1	1 %
logistické a finanční služby	1	4	5	3 %
management	4	3	7	4 %
obchodní a ekonomický obor	5	13	18	11 %
pedagogika	1	10	11	7 %
právo a veřejná správa	6	6	12	7 %
průmysl a hospodářství	9	0	9	5 %
psychologie	1	5	6	4 %
sociální obor	0	6	6	4 %
technický obor a obor mechanik	9	0	9	5 %
tělesná výchova a sport	0	1	1	1 %
umělecký obor	0	3	3	2 %
úřednictví a administrativa	0	5	5	3 %
věda a výzkum	4	8	12	7 %
veterinární lékařství	0	4	4	2 %
zahradnictví	1	0	1	1 %
zdravotnictví	5	9	14	9 %
zemědělství	4	1	5	3 %
žádná představa	8	4	12	7 %

Graf 16 zobrazuje a porovnává profesní aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny.

Graf 16: Profesní aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny

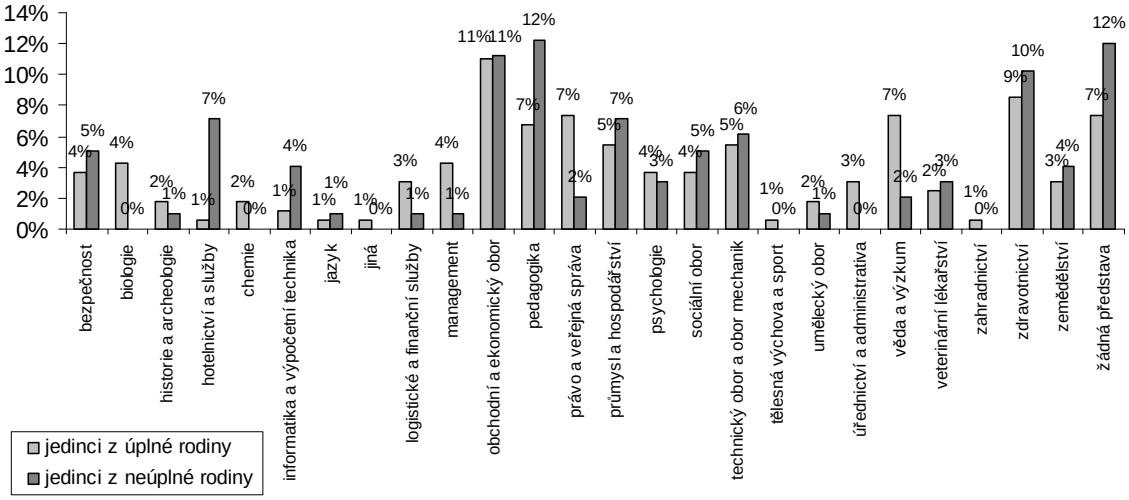

Nyní se budeme zabývat profesním uplatněním jedinců pocházejících z neúplné rodiny, které znázorňuje tabulka 14. Respondenti nejčastěji uváděli kategorii hotelnictví a služby (12 %), technický obor a obor mechanik (11 %), či úřednictví a administrativa (9 %). V případě kategorie žádná profese se vždy jednalo o mateřskou či rodičovskou dovolenou ženy.

Otázka: **Jaká je Vaše profese?**

Tabulka 14: Profesní uplatnění jedinců pocházejících z neúplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
bezpečnost	2	0	2	2 %
hotelnictví a služby	5	7	12	12 %
informační studia a knihovnictví	0	1	1	1 %
informatika a výpočetní technika	2	0	2	2 %
logistické a finanční služby	4	5	9	9 %
management	1	0	1	1 %
matematika a fyzika	0	1	1	1 %
obchodní a ekonomický obor	4	0	4	4 %
pedagogika	1	5	6	6 %
právo a veřejná správa	0	1	1	1 %
průmysl a hospodářství	6	3	9	9 %
sociální obor	0	3	3	3 %
student	3	2	5	5 %
technický obor a obor mechanik	9	2	11	11 %
tovární dělník sériové výroby	3	3	6	6 %
úřednictví a administrativa	0	9	9	9 %
věda a výzkum	1	0	1	1 %
veterinární lékařství	0	1	1	1 %
zdravotnictví	0	4	4	4 %
zemědělství	0	4	4	4 %
žádná	0	5	5	5 %
žurnalistika	0	1	1	1 %

V tabulce 15 můžeme vidět profesní uplatnění jedinců z úplné rodiny. Nejčastější odpovědí respondentů z úplné rodiny byla profese z kategorie úřednictví a administrativa (16 %). 13 % respondentů z úplné rodiny jsou zatím studenti. Další nejčastější profesí respondentů z úplné rodiny je profese z kategorie pedagogika (8 %).

Tabulka 15: Profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplné rodiny

	Muži	Ženy	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
bezpečnost	4	2	6	4 %
hotelnictví a služby	3	7	10	6 %
chemie	1	0	1	1 %
informační studia a knihovnictví	0	2	2	1 %
informatika a výpočetní technika	4	0	4	2 %
jazyk	0	5	5	3 %
logistické a finanční služby	3	2	5	3 %
management	3	3	6	4 %
obchodní a ekonomický obor	5	3	8	5 %
pedagogika	3	10	13	8 %
pohřebnictví	1	1	2	1 %
právo a veřejná správa	3	5	8	5 %
průmysl a hospodářství	10	0	10	6 %
sociální obor	0	7	7	4 %
student	8	13	21	13 %
technický obor a obor mechanik	5	2	7	4 %
tovární dělník sériové výroby	2	3	5	3 %
úřednictví a administrativa	5	21	26	16 %
věda a výzkum	3	2	5	3 %
veterinární lékařství	0	1	1	1 %
zdravotnictví	2	3	5	3 %
zemědělství	2	0	2	1 %
žádná	0	5	5	3 %

Profesní uplatnění jedinců z úplné a neúplné rodiny porovnává graf 17.

Graf 17: Profesní uplatnění u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny

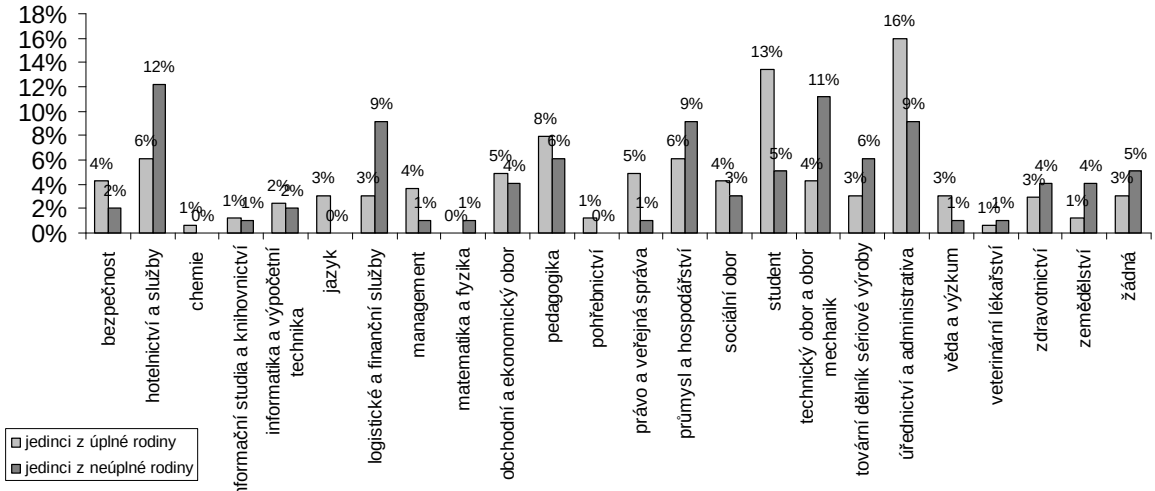

Byly porovnány odpovědi respondentů pocházejících z neúplné rodiny ohledně jejich profesní aspirace a profesního uplatnění. V 61 (62 %) případech je profesní uplatnění z jiné kategorie než profesní aspirace. Ze stejné kategorie je profesní uplatnění jako profesní aspirace ve 27 (28 %) případech (tabulka 16). Totéž bylo provedeno u respondentů pocházejících z úplných rodin. V tabulce 17 vidíme, že v 85 případech (52 %) je profesní uplatnění u respondentů z úplné rodiny jiné než jejich profesní aspirace, v 53 (32 %) případech je stejné.

Graf 18 porovnává výsledky jedinců z úplné a neúplné rodiny. O 10 % častěji odpovídali respondenti z neúplné rodiny, že je jejich profesní uplatnění jiné než jejich profesní aspirace. O 4 % více odpovědí, že je jejich profesní uplatnění stejné jako profesní aspirace, bylo u respondentů z úplné rodiny oproti respondentům z neúplné rodiny.

Tabulka 16: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z neúplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
jiné	61	62 %
stejné	27	28 %
student	5	5 %
žádná profese	5	5 %

Tabulka 17: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
jiné	85	52 %
stejné	53	32 %
student	21	13 %
žádná profese	5	3 %

Graf 18: Profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací

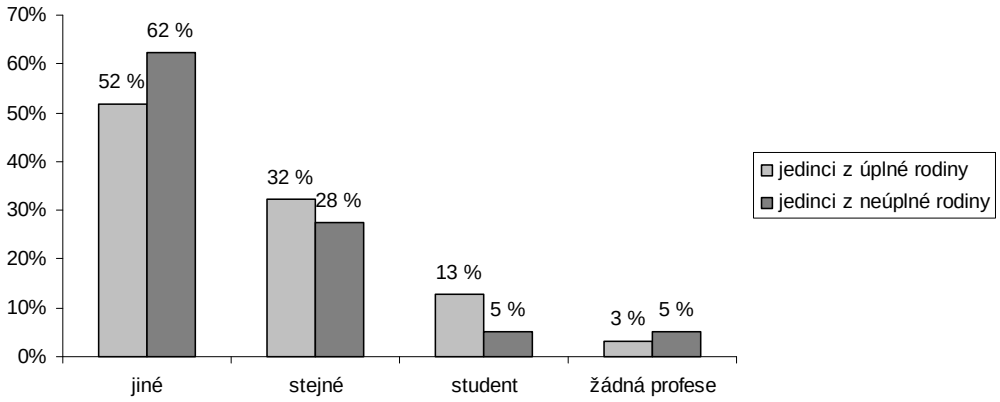

Podívejme se, jaké je profesní uplatnění jedince pocházejícího z neúplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče (tabulka 18). Byly porovnány kategorie profesních uplatnění. Ve 13 (13 %) případech je profesní uplatnění jedince pocházejícího

z neúplné rodiny ze stejné kategorie jako u jeho rodiče. V 16 (16 %) případech je toto uplatnění ze stejné kategorie jako kategorie oboru vzdělání rodiče, který ale v tomto oboru nepracuje. Pro porovnání uvádíme i profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplné rodiny ve srovnáním s profesním uplatněním jejich rodičů (tabulka 19). Ve 29 (18 %) případech je profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné rodiny ze stejné kategorie jako u alespoň jednoho z jeho rodičů. V 11 (7 %) případech je toto uplatnění ze stejné kategorie jako kategorie oboru vzdělání alespoň jednoho z rodičů, který ale v tomto oboru nepracuje. Graf 19 porovnává respondenty z úplné a z neúplné rodiny.

Tabulka 18: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z neúplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
stejná oblast jako oblast profesního uplatnění rodiče	13	13 %
stejná oblast jako oblast vzdělání rodiče	16	16 %
jiné	59	60 %
student	5	5 %
žádná profese	5	5 %

Tabulka 19: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodičů

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
stejná oblast jako oblast profesního uplatnění alespoň jednoho z rodičů	29	18 %
stejná oblast jako oblast vzdělání alespoň jednoho z rodičů	11	7 %
jiné	98	60 %
student	21	13 %
žádná profese	5	3 %

Graf 19: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné a z neúplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče

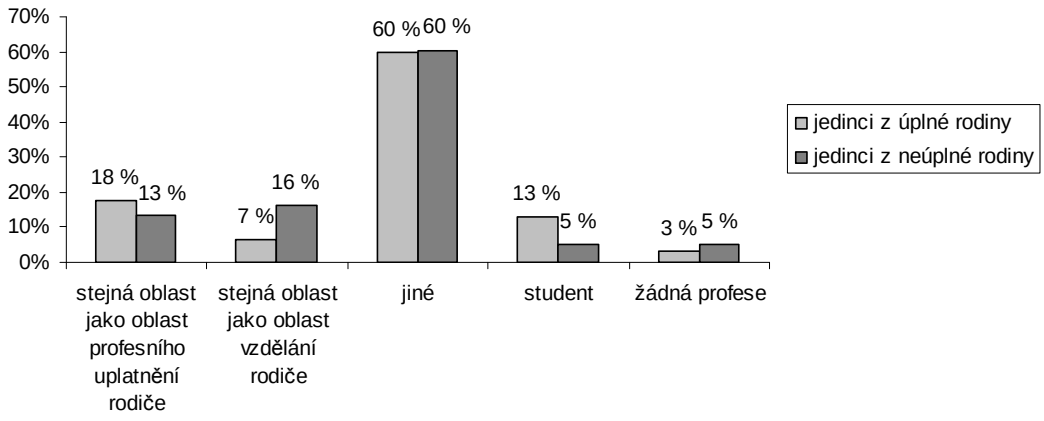

Ptali jsme se respondentů, co je vedlo k výběru jejich profese. Dotazovaní pocházející z neúplné rodiny odpovídali ve 23 (23 %) případech v tom smyslu, že je k jejich profesi přivedl rodič či jeho příklad (tabulka 20). Dotazovaní z úplné rodiny tak odpovídali ve 28 (17 %) případech (tabulka 21). Jedince z úplné a neúplné rodiny v této otázce porovnává graf 20. To, že je k jejich profesi vedl rodič či příklad rodiče odpovídali jedinci z neúplné rodiny častěji o 6 %.

Otázka: **Co Vás vedlo k výběru Vaší profese?**

Tabulka 20: Vliv rodiče na profesi jedince pocházejícího z neúplné rodiny

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
rodič či příklad rodiče	23	23 %
jiné odpovědi	75	77 %

Tabulka 21: Vliv rodiče na profesi jedince pocházejícího z úplné rodiny

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
rodič či příklad rodiče	28	17 %
jiné odpovědi	136	83 %

Graf 20: Vliv rodiče na profesi jedince pocházejícího z úplné a z neúplné rodiny

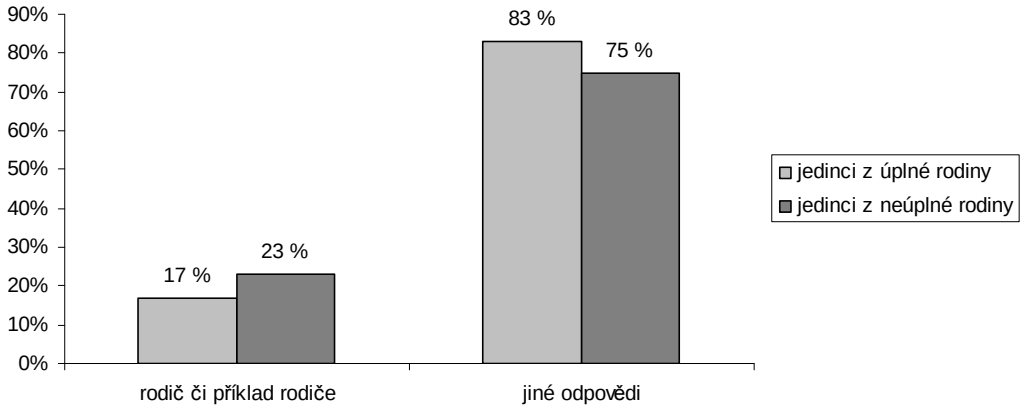

Ptali jsme se respondentů také na jejich osobní pocit z toho, že je při výběru jejich studia a povolání ovlivnil jejich rodič (tabulka 22, graf 21). Nejčastěji, ve 46 (47 %) případech, odpovídali respondenti pocházející z neúplné rodiny „spíše ne“. „Vůbec ne“ odpovídalo 32 (33 %) dotazovaných z neúplné rodiny. 11 respondentů z neúplné rodiny (11 %) odpovídalo „spíše ano“ a 9 respondentů z neúplné rodiny (9 %) označilo odpověď „rozhodně ano“.

Otázka: **Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnil/a otec/matka?**

Tabulka 22: Vliv rodiče na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
vůbec ne	32	33 %
spíše ne	46	47 %
spíše ano	11	11 %
rozhodně ano	9	9 %

Graf 21: Vliv rodiče na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

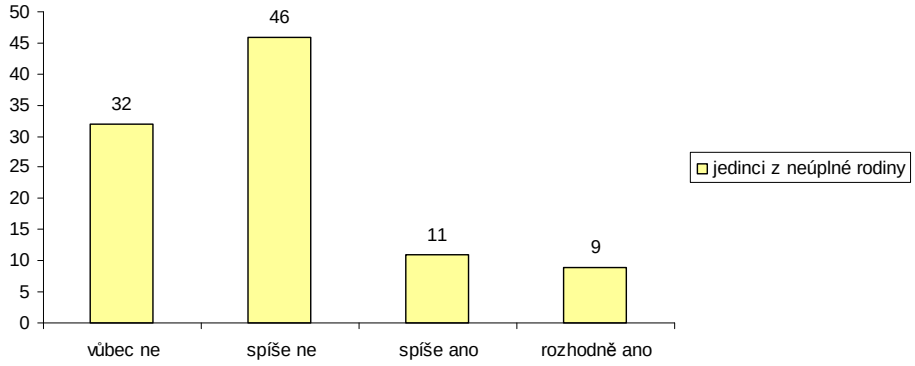

Tabulka 23 a graf 22 nám ukazuje, jak respondenti pocházející z neúplné rodiny hodnotí to, že je ve výběru povolání ovlivnil jejich rodič. „Spíše ne“ byla nejčastější odpověď (34 odpovědí, tj. 39 %), druhou nejčastější odpovědí bylo „vůbec ne“ (29 odpovědí, tj. 33 %), „spíše ano“ byla třetí nejčastější odpověď (20 odpovědí, tj. 23 %). Nejméně označovali respondenti odpověď „rozhodně ano“ (5 odpovědí, tj. 6 %).

Otázka: **Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnil/a otec/matka?**

Tabulka 23: Vliv rodiče na výběr povolání jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
vůbec ne	29	33 %
spíše ne	34	39 %
spíše ano	20	23 %
rozhodně ano	5	6 %

Graf 22: Vliv rodiče na výběr povolání jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

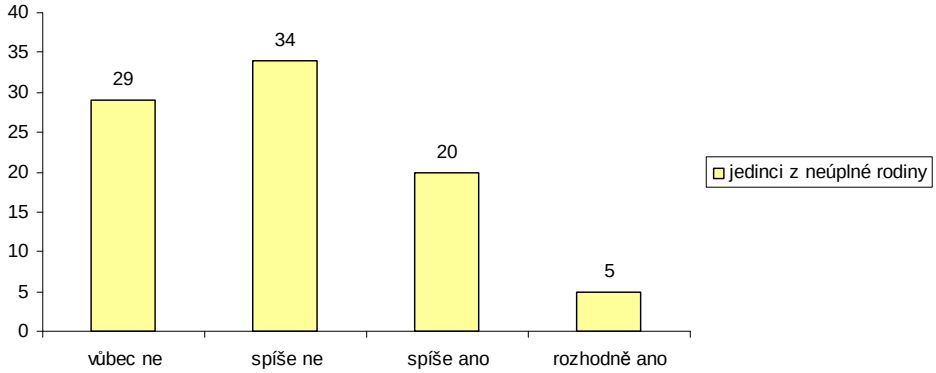

Respondenti odpovídali také na otázku, jaký mají pocit z toho, že rodinná situace v dětství ovlivnila průběh jejich vzdělání. Většina respondentů z neúplné rodiny – 81 (83 %) odpovídala, že ne. 14 dotazovaných z neúplné rodiny (14 %) odpovídalo, že mělo kvůli tomu horší školní prospěch. Nikdo z dotazovaných kvůli tomu nepřerušil studium. 3 respondenti (3 %) odpovídali jinak. Vše znázorňuje tabulka 24 a graf 23.

Otázka: **Máte pocit, že rodinná situace ve Vašem dětství ovlivnila průběh Vašeho vzdělání?**

Tabulka 24: Vliv rodinné situace na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

	Počet respondentů celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
ne	81	83 %
ano, měl/a jsem kvůli tomu horší školní prospěch	14	14 %
ano, přerušil/a jsem studium	0	0 %
jinak	3	3 %

Graf 23: Vliv rodinné situace na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

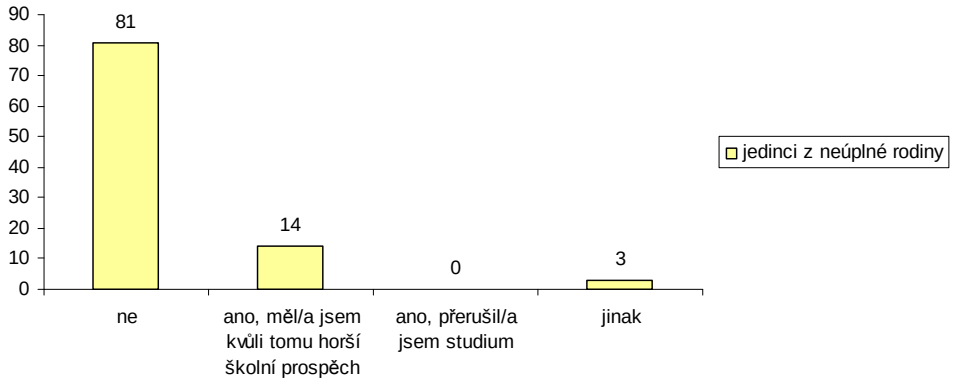

6.4 Shrnutí výsledků kvantitativního šetření

Pozitivním znakem kvantitativní části šetření je, že se jí zúčastnilo relativně velké množství respondentů (262 vhodných respondentů). Kvantitativní část šetření přinesla zajímavé výsledky zvláště ve srovnání jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny. Porovnávali jsme dosažený stupeň vzdělání u těchto respondentů. Z výsledků je patrné, že jedinci z neúplné rodiny dosahují častěji středního stupně vzdělání. Naopak o značné procento méně dosahují vysokoškolského magisterského stupně vzdělání. Co se týče aktuálních vzdělávacích aspirací, respondenti pocházející z neúplné rodiny odpovídali mnohem častěji než jedinci pocházející z úplné rodiny, že by teď již své vzdělání zvyšovat nechtěli, ani ho momentálně nezvyšují. Ti respondenti pocházející z neúplné rodiny, kteří odpovídali, že by své vzdělání chtěli ještě zvýšit nebo momentálně zvyšují, uváděli v porovnání s respondenty z úplných rodin častěji stupeň vzdělání střední s maturitou, ale také vysokou školu bakalářský program, případně také rekvalifikační kurz. Naopak výrazně méně uváděli vysokou školu doktorský program. Pokud se zaměříme samostatně na respondenty z neúplné rodiny, šetření ukázalo, že tito respondenti dosáhli nejčastěji vzdělání středního s maturitou. Dále nejčastěji odpovídali, že by již své vzdělání více zvyšovat nechtěli. Ti z nich, kteří by své vzdělání ještě zvýšit chtěli či zvyšují, nejčastěji uváděli bakalářský program s tím, že mají zájem pokračovat v magisterském programu. Dále si všímáme původních vzdělávacích aspirací u jedinců z neúplné rodiny. Největší množství respondentů z neúplné rodiny chtělo získat vzdělání střední s maturitou. Stejně tak v porovnání s respondenty z úplné rodiny uváděli vzdělání střední s maturitou výrazně

častěji. Naopak respondenti z úplné rodiny uváděli častěji než respondenti z neúplné rodiny vzdělání vysokoškolské magisterské a vysokoškolské doktorské. Pro vyhodnocení vzdělávacích a profesních aspirací z hlediska oboru a zhodnocení profesního uplatnění bylo nutné vytvořit určité kategorie oborů. Ohledně vzdělávacích aspirací týkajících se oboru vzdělání stojí za povšimnutí, že jedinci z neúplné rodiny častěji než jedinci z úplné rodiny neměli žádnou představu ohledně oboru vzdělání. To platí i u profesní aspirace. V profesním uplatnění jsou nejmarkantnější rozdíly mezi respondenty z úplné a neúplné rodiny v kategorii hotelnictví a služby, kategorii logistické a finanční služby nebo kategorii technický obor a obor mechanik, které častěji označovali jedinci z neúplné rodiny. Naopak jedinci z úplné rodiny častěji označovali obory z kategorie úřednictví a administrativa. Co se týká profesního uplatnění jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací, o něco častěji měli jedinci z neúplné rodiny jiné profesní aspirace než uplatnění oproti jedincům z rodiny úplné. Profesní uplatnění jedince v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče je ve většině případů jiné, procentuelně stejně u respondentů z úplné i z neúplné rodiny. Musíme zhodnotit i vliv rodiče na profesi jedince. O něco více odpovídali respondenti z neúplné rodiny, že je v jejich profesním uplatnění ovlivnil rodič nebo jeho příklad. Zajímavé je, že osobní pocity respondentů z neúplné rodiny v otázce toho, zda je při výběru studia či povolání ovlivnil rodič, jsou v převážné většině negativní. Také na otázku, jaký mají respondenti z neúplné rodiny osobní pocit z toho, zda rodinná situace ovlivnila průběh jejich vzdělání, odpovídali ve většině, že ne.

Nyní se pokusíme zodpovědět výzkumné otázky:

1. **Jaké mají jedinci pocházející z neúplných rodin vzdělávací a profesní aspirace** (ve srovnání s jedinci z rodin úplných)? Zdá se, že jedinci pocházející z neúplné rodiny nemají většinou příliš vysoké aspirace, ale ani příliš nízké. Dle průzkumu je na prvním místě vzdělání střední s maturitou a to v necelé polovině odpovědí respondentů pocházejících z neúplné rodiny. Na druhém místě vidíme vysokoškolský magisterský stupeň vzdělání, což byla asi čtvrtina odpovědí respondentů pocházejících z neúplné rodiny. U ostatních stupňů vzdělání jsou odpovědi označeny malým počtem respondentů pocházejících z neúplné rodiny (základní vzdělání neuvedl nikdo). Ohledně oboru vzdělání byla nejčastější aspirace z kategorie pedagogika a ve stejné míře i z kategorie obchodní a ekonomický obor. Podobně ale jedinci z neúplné rodiny o svém budoucím vzdělání nemají předem žádnou představu. U profesní aspirace vidíme nejčastěji také obor z kategorie pedagogika či obchodní a ekonomický obor. Také část respondentů z neúplné rodiny

neměla během studia představu o své budoucí profesi. Zajímá nás porovnání s jedinci z úplné rodiny. Vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny se neshodují. Jedinci z neúplné rodiny preferují spíše středoškolský stupeň vzdělání, jedinci z úplné rodiny spíše vysokoškolský magisterský a doktorský. Co se týče vzdělávacích aspirací ohledně oboru vzdělání, zde nevidíme žádné markantní rozdíly mezi jedinci z neúplné a úplné rodiny jako u jiných otázek. Stejně tak u profesních aspirací.

2. **Jakého stupně vzdělání dosahují jedinci pocházející z neúplných rodin** (ve srovnání s jedinci z rodin úplných)? Jak již bylo uvedeno výše, nejčastějším dosaženým stupněm vzdělání respondentů z neúplné rodiny je vzdělání střední s maturitou. Ne vždy je to ale konečný stupeň. Někteří se ještě dále vzdělávají či se ještě dále chtějí vzdělávat a to především na vysoké škole v bakalářském programu. V porovnání s respondenty z úplné rodiny dosahují ti z neúplné rodiny častěji vzdělání středního, ať již s výučním listem či maturitou. Naopak výrazně častěji dosahují jedinci z úplné rodiny vzdělání vysokoškolského magisterského. Mnohem větší procento jedinců z úplné rodiny oproti jedincům z neúplné rodiny se dále vzdělává nebo by chtělo vzdělávat na vysoké škole v doktorském programu. Zatímco u jedinců z neúplné rodiny je tento rozdíl větší u bakalářského programu.

3. **V jakých profesních oblastech se jedinci pocházející z neúplných rodin uplatňují?** Jedinci z neúplných rodin se uplatňují v různých profesních oborech. Nejčastěji se jedná o obory z kategorie hotelnictví a služby či technický obor a obor mechanik. Procentuální rozdíly u různých oborů nejsou většinou příliš veliké. Lidé pracují v různých oblastech, kterých je široké spektrum. A to platí i u jedinců z úplné rodiny.

4. **Čeho jedinci pocházející z neúplných rodin dosáhli v oblasti profese oproti svým původním aspiracím?** Profesní uplatnění respondentů z neúplné rodiny je v nadpoloviční většině jiné než jejich původní profesní aspirace. Totéž vidíme i u jedinců z úplné rodiny. Zdá se, že tato skutečnost platí u obou skupin stejně.

5. **Uplatňuje se jedinec pocházející z neúplné rodiny v podobné profesní oblasti jako jeho rodič?** Profesní uplatnění respondentů z neúplné rodiny je v nadpoloviční většině jiné než u jejich rodičů. Totéž platí i u respondentů z úplné rodiny. Tato skutečnost se nám jeví jako obecná.

Ve výsledcích šetření jsou patrné rozdíly v aspiracích mužů a žen. Zdá se, že ženy mají větší aspirace. Tato skutečnost nebyla předmětem zkoumání. Proto jsme rozdíly mezi muži a ženami v jednotlivých skupinách jedinců z úplných a neúplných rodin neporovnávali. Zajímavé by bylo hledat i další vztahy vyplývající z průzkumu.

Závěr

Tématem této bakalářské práce byla výchova dítěte v neúplné rodině. Obecným cílem této práce bylo objasnit, co se skrývá pod pojmem neúplná rodina. Konkrétním cílem praktické části této práce bylo zjistit a porovnat dosažený stupeň vzdělání, vzdělávací a profesní aspirace a profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplných a neúplných rodin, případně také zjistit, zda v neúplné rodině může být osamělý rodič vzorem pro profesní uplatnění svého dítěte.

V teoretické části této práce jsme se zabývali nejprve rodinou z obecného hlediska, abychom pochopili její význam. Plynule jsme se přenesli k problematice rodin, které se neskládají ze základu biologické matky a biologického otce jako manželů a jejich dítěte/dětí, nebo které se potýkají s problémem nefunkčnosti rodiče. V těchto rodinách totiž nacházíme stejné či podobné problémy jako v neúplné rodině, tedy takové, kde chybí jeden z rodičů. Na to jsme navázali právě kapitolou o neúplné rodině, kde jsme rozebrali typy takové rodiny a problémy spojené s neúplnou rodinou. Pokračovali jsme problematikou výchovy dítěte v neúplné rodině. Objasnili jsme, co je to výchova a co znamená a s jakými úskalími ve výchově se potýká neúplná rodina.

Rodina, která se ocitá v obtížné situaci, může mít na dítě negativní dopad a může ovlivňovat jeho postoje, a to i postoje ke vzdělávání či profesi. Proto jsme se v praktické části této práce zaměřili na vzdělání, vzdělávací a profesní aspirace a profesní uplatnění jedinců z neúplné rodiny a srovnávali jsme s jedinci z úplných rodin. Pokusili jsme se hodnotit i vliv rodiče na volbu profese jedince z neúplné rodiny.

Pro šetření v praktické části této práce jsme využili smíšený výzkumný přístup. Pro kvalitativní část byla použita metoda dotazování v podobě polostrukturovaného rozhovoru. V kvantitativní části šetření byla použita metoda dotazování v podobě dotazníku vlastní konstrukce. Pokud shrneme výsledky šetření, vidíme, že mezi jedinci z úplné a neúplné rodiny existují ve vzdělávacích a profesních aspiracích určité rozdíly. V profesním uplatnění jsme významný rozdíl neshledali. Co se týče vlivu rodiče na výběr studia či povolání jedince z neúplné rodiny, ve většině, podle osobních pohledů těchto jedinců, rodič příliš vliv nemá. Zjištěná data nemůžeme zobecňovat. A to především vzhledem k výzkumnému souboru, který tvořili jedinci jen z dostupného výběru, a který by musel být početnější. Vliv má také použití nestandardizované metody dotazování, dotazníku vlastní konstrukce.

Cíle práce byly splněny. V teoretické části jsme popsali zásadní informace týkající se neúplné rodiny a výchovy. Výsledky z výzkumného šetření nám podaly odpovědi na výzkumné otázky, ale i další zajímavé údaje.

Získaná data z výzkumného šetření by se dala použít k dalšímu průzkumu a dalšímu hledání vztahů mezi těmito daty. Práce by se mohla stát přínosnou pro ty, kdo pracují s lidmi a hlavně dětmi. Je zde vidět, co dětem z neúplné rodiny schází a s tím může např. pedagog, vychovatel, ale i rodič či kdokoli jiný pracovat. Jedinci pocházející z neúplné rodiny mají stejné šance dosáhnout jakéhokoli stupně vzdělání či jakéhokoli profesního uplatnění jako jedinci pocházející z rodiny úplné. Záleží na přístupu rodiče i širší rodiny, jak se k problému postaví. Záleží samozřejmě na celém sociálním okolí. Práce je přínosná i pro mě samotnou, protože jsem si ověřila, že se kolem mě nachází více lidí, kteří byli vychováváni jedním rodičem a o kterých jsem to ani nevěděla nebo jsem si to neuvědomovala.

Seznam použité literatury

BAKALÁŘ, Eduard, Daniel NOVÁK a Markéta NOVÁKOVÁ. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3.

BIDDULPH, Steve. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-411-7.

BURIÁNEK, Jiří. *Sociologie pro střední školy a vyšší odborné školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-304-3.

COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.

ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Učebnice pro vysoké školy.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum).

DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: [příručka pro učitele]*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, Anthony a Philip W SUTTON (ed.). *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. vyd., přeprac. a dopl., v Grada Publishing 1. vyd. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-195-X.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd., dopl., v nakl. Karolinum 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-1983-5.

MÁROVÁ, Zdeňka, Senta RADVANOVÁ a Zdeněk MATĚJČEK. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. Knihy pro rodiče (SPN).

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. vyd., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.

PAVLÁT, Josef. Ovlivnil rozvod rodičů naši osobnost? *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2013, **19**(10), 32–35. ISSN 1212-9607.

SAKAŘ, Petr. Rozvodová válka. *Psychologie dnes.* Praha: Portál, 2012, **18**(10), 56–59. ISSN 1212-9607.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

Seznam internetových zdrojů

BROŽKOVÁ, Lenka. *Rodičovská autorita ve výchovné interakci* [online]. Pardubice, 2011 [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/41843/Diplomova_Prace_Lenka_Brozkova.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Doc. PhDr. Alena Vališová, CSc.

PAVLÁT, Josef a D. JANOTOVÁ. Syndrom zavrženého rodiče. *Čes. a slov. psychiat.* [online]. 2006, **102**(1), 7–12 [cit. 2016-01-04]. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2006_1_7_12.pdf

Pohyb obyvatelstva – 1. – 2. čtvrtletí 2015. *Český statistický úřad.* [online]. 11.9.2015 [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-2-ctvrtleti-2015

PROCHÁZKOVÁ, Jana. Porozvodová péče o děti. In: BOKOVÁ, Ludmila, Lucie BUKOVSKÁ, Tomáš KATRŇÁK, Václava MASÁKOVÁ, Jana PROCHÁZKOVÁ a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií* [online]. 1. vyd. Praha: Sdružení linka bezpečí, 2011, s. 59–79 [cit. 2016-01-15]. ISBN 978-80-904920-1-1. Dostupné z: http://spolek.linkabezpeci.cz/getattachment/O-nas/Ke-stazeni/Publikace/Rodice,-deti-a-jejich-problemy.pdf.aspx

Samoživy [online]. Režie Olga SOMMEROVÁ. Česko 2015 [cit. 2015-8-15]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10781202771-samozivy

ŠULOVÁ, Lenka. *Rodina a rodičovství – současné projevy v ČR: Referát pro 9. Slovenskou konferenci o sexualitě, sexuálním zdraví a sexuální výchově v Bánské Bystrici – 19. – 20.10.2011* [online]. 1-24 [cit. 2015-08-23]. Dostupné z: http://www.academia.edu/10067596/Rodina_a_rodičovství_současné_projevy_v_ČR_Současná_česká_rodina

UHOLYEVA, Xenie a Simona HOSKOVCOVÁ. Předivo vztahů po rozvodu. *E-psychologie* [online]. 2014, **8**(3), 44–53 [cit. 2016-01-14]. ISSN 1802-8853. Dostupné z: http://e-psycholog.eu/pdf/uholyeva_hoskovcova.pdf

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Tabulka 2: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Tabulka 3: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Tabulka 4: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z úplné rodiny
Tabulka 5: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny
Tabulka 6: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny
Tabulka 7: Vzdělávací aspirace jedinců z neúplné rodiny: stupeň vzdělání
Tabulka 8: Kategorie oborů vzdělání a profese
Tabulka 9: Vzdělávací aspirace jedinců z neúplné rodiny: obor vzdělání
Tabulka 10: Vzdělávací aspirace jedinců z úplné rodiny: stupeň vzdělání
Tabulka 11: Vzdělávací aspirace jedinců z úplných rodin: obor vzdělání
Tabulka 12: Profesní aspirace jedinců z neúplné rodiny
Tabulka 13: Profesní aspirace jedinců z úplné rodiny
Tabulka 14: Profesní uplatnění jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Tabulka 15: Profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplné rodiny
Tabulka 16: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z neúplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací
Tabulka 17: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací
Tabulka 18: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z neúplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče
Tabulka 19: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodičů
Tabulka 20: Vliv rodiče na profesi jedince pocházejícího z neúplné rodiny
Tabulka 21: Vliv rodiče na profesi jedince pocházejícího z úplné rodiny
Tabulka 22: Vliv rodiče na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)
Tabulka 23: Vliv rodiče na výběr povolání jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

Tabulka 24: Vliv rodinné situace na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

Seznam grafů

Graf 1: Výzkumný soubor z hlediska pohlaví
Graf 2: Výzkumný soubor z hlediska úplnosti orientační rodiny
Graf 3: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Graf 4: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Graf 5: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z neúplné rodiny
Graf 6: Stupeň vzdělání jedinců pocházejících z úplné rodiny
Graf 7: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny
Graf 8: Aktuální vzdělávací aspirace jedinců pocházejících z úplné rodiny
Graf 10: Aktuální vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny
Graf 11: Aktuální vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny
Graf 12: Vzdělávací aspirace jedinců z neúplné rodiny: stupeň vzdělání
Graf 13: Vzdělávací aspirace jedinců z úplné rodiny: stupeň vzdělání
Graf 14: Vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny
Graf 15: Vzdělávací aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny (obor vzdělání)
Graf 16: Profesní aspirace u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny
Graf 17: Profesní uplatnění u jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny
Graf 18: Profesní uplatnění jedinců pocházejících z úplné a neúplné rodiny v porovnání se svou profesní aspirací
Graf 19: Profesní uplatnění jedince pocházejícího z úplné a z neúplné rodiny v porovnání s profesním uplatněním jeho rodiče
Graf 20: Vliv rodiče na profesi jedince pocházejícího z úplné a z neúplné rodiny
Graf 21: Vliv rodiče na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)
Graf 22: Vliv rodiče na výběr povolání jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)
Graf 23: Vliv rodinné situace na výběr studia jedince pocházejícího z neúplné rodiny (osobní pocit)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha č. 2: Dotazník

Příloha č. 3: Ukázka vyplněného dotazníku

Žena, 35 let, vdaná

Jaké je Vaše vzdělání?
Středoškolské - gymnázium.

Gymnázium všeobecné?
Ano.

Co Vás vedlo ke studiu na gymnáziu?
Rodiče.

Oba rodiče? Máte pocit, že Vás některý z nich ovlivnil víc?
Spíš mamka.

A čím?
Hlavně tím, abych měla maturitu. Pak že si můžu vybírat uplatnění v pracovní sféře.

Jaké bylo Vaše studium?
Nebavilo mě to. Bylo to i díky profesorům. Někteří fajn, ale z 90 % špatný.

A nepřála jste si sama před vstupem na gymnázium studovat něco jiného?
Ano, chtěla jsem být prodavačka v textilu. Mladá, no. Proto mi mamka tenkrát říkala, že pokud budu mít maturitu, můžu i toto dělat. Ale dnes chápu, že člověk v raném věku nedocení, co je vzdělání. Dnes tu maturitu mám a stejně nemůžu bez vyššího vzdělání lepší místo najít.

Zvýšila byste ještě teď ráda své vzdělání, např. dálkovým studiem, nebo rekvalifikačním kurzem apod.?
Teď v mým věku ne. Možná rekvalifikační kurz, ale vysokou školu ne. Josífek (*syn*) mi zabere velkou část volného času, plus práce. Priorita je Josífek a jeho vzdělání.

Máte nějakou představu, z jaké oblasti by případný rekvalifikační kurz měl být?
Počítače, jazyky.

Jaká je Vaše profese a jaké byly Vaše předchozí profese?
Profese prodavačka v potravinách a smíšeném zboží (což jsem nikdy nechtěla, bohužel, dělat) a předchozí operátorka městské policie, to mě bavilo.

Proč jste opustila původní zaměstnání?
Protože když jsem byla na mateřské dovolené, tak naše operátorská místa zrušili a nahradili nás strážníkama.

Co Vás vedlo k výběru těchto profesí?
Já nevím, u policie asi to, že se má dodržovat zákon, co je psané, to je dané, zásadovost. U prodavačky nutnost zaměstnání a tím získat finance do rodinného rozpočtu.

Kým jste byla vychovávána?
Mamkou, taťkou, babičkama a dědečkama. Ale taťkou míň, protože se naši rozvedli.

Kolik Vám bylo, když se Vaši rodiče rozvedli?
Byla jsem asi ve 4. třídě, už si to přesně nepamatuji.

Našla si Vaše matka nového partnera?
Ne.

Jaké je vzdělání Vaší matky a Vašeho otce?
Vzdělání mamky je gymnázium, a pak si dělala nějakou ekonomickou nástavbu v Praze. Taťka je vyučený kuchař-číšník.

Jaká je, případně byla, profese Vaší matky a Vašeho otce?
Mamka, co si pamatuji, dělala v (...) úřednici, pak mzdovou účetní v (...), a poté mzdovou účetní ve (...), nakonec pokladní a fakturantku v (...).Taťka začínal jako kuchař-číšník ve (...). Poté přešel na místo dělníka do výroby masy do (...). Dělali masu, hmotu na hlavičky sirek. Poté dělal v kotelně u (...), následovně přešel k (...) a začal létat do Kazachstánu jako dělník. Nakonec se osamostatnil a létal do USA, kde vykonával práce v kuchyni, pak v drůbežárně a nakonec pracovníka v multikině. Po návratu z USA se živí jako OSVČ.

Jaký máte pocit z toho, že Vás ve Vašem průběhu vzdělání ovlivnila rodinná situace?
Myslím si, že tohle mě neovlivnilo.

Máte pocit, že Vás ve výběru zaměstnání u policie ovlivnila Vaše matka?
Ne, to si nemyslím, nějak mě to zaujalo samo.

Jak často jste se po rozvodu rodičů stýkala s Vaším otcem?
Po rozvodu byl často pracovně v zahraničí, takže jenom pokud byl doma z Kazachstánu nebo z USA.

Měl zájem o Vaše vzdělání?
Ano, taťka má dodnes zájem, co pracovně dělám, i před měl zájem, co studuji, co bych v životě chtěla dělat a vůbec i jak si představuji rodinný život. Zajímá ho Josífek, jak se máme a moje dnešní zaměstnání plyne i z jeho iniciativy. Zajistil si na mě dotaci z EU a zaměstnává mě u sebe v obchodě.

Pomáhal Vám s přípravou do školy?
Tak zrovna v tu dobu byl mimo republiku a konkrétně zasahovat nemohl, ale zájem jsem cítila, chtěl, abych se uplatnila.

DOTAZNÍK

Dobrý den,
jmenuji se Pavla Vojtěchová a studuji Pedagogickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době provádím průzkum pro účely mé bakalářské práce. Týká se vlivu rodiny a rodinné situace na vzdělání a profesi. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Zabere Vám to maximálně 10 minut Vašeho času. Dotazník je zcela anonymní a dobrovolný. Získané informace jsou důvěrné.
Pokud si budete přát znát výsledky tohoto šetření, uveďte, prosím, na sebe kontakt na konci tohoto dotazníku.
Předem děkuji za spolupráci.
Pavla Vojtěchová

1) Pohlaví
- o muž
- o žena

2) Věk: .....

3) Rodinný stav
- o svobodný/á
- o ženatý/vdaná
- o rozvedený/á
- o vdovec/vdova
- o žiji s partnerem/partnerkou

4) Jaké vzdělání jste chtěl/a získat (bez ohledu na skutečně získaný stupeň vzdělání)?
- o základní
- o střední bez maturity a výučního listu
- o střední s výučním listem
- o střední s maturitou
- o vyšší odborné
- o vysokoškolské bakalářské
- o vysokoškolské magisterské
- o vysokoškolské doktorské

5) Jaký obor jste chtěl/a studovat (bez ohledu na skutečně vystudovaný obor)?

.....

6) Jaká byla během Vašich studií představa Vaší profese (bez ohledu na Vaši nynější profesi)?

.....

7) Byl/a jste vychováván/a

- oběma rodiči
- pouze matkou
- pouze otcem
- otcem i matkou ve střídavé péči po rozvodu rodičů
- v dětském domově
- jinak (uveďte jak) .....

Na otázky 8)–10) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze otcem.

8) Nejvyšší dosažené vzdělání Vašeho otce

- základní
- střední bez maturity a výučního listu
- střední s výučním listem
- střední s maturitou
- vyšší odborné
- vysokoškolské bakalářské
- vysokoškolské magisterské
- vysokoškolské doktorské

9) V případě, že je vzdělání Vašeho otce vyšší než základní, uveďte, jaký obor vystudoval?

.....

10) Jaká je, příp. byla profese Vašeho otce?

.....

Na otázky 11)–13) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze matkou.

11) Nejvyšší dosažené vzdělání Vaší matky

- základní
- střední bez maturity a výučního listu
- střední s výučním listem
- střední s maturitou
- vyšší odborné
- vysokoškolské bakalářské
- vysokoškolské magisterské
- vysokoškolské doktorské

12) V případě, že je vzdělání Vaší matky vyšší než základní, uveďte, jaký obor vystudovala?

.....

13) Jaká je, příp. byla profese Vaší matky?

.....

14) Jaká je Vaše profese?

.....

15) Co Vás vedlo k výběru Vaší profese?

.....

16) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- základní
- střední bez maturity a výučního listu
- střední s výučním listem
- střední s maturitou
- vyšší odborné
- vysokoškolské bakalářské
- vysokoškolské magisterské
- vysokoškolské doktorské

Na následující otázku odpovězte, prosím, pokud máte dosažené vzdělání střední či vyšší než střední.

17) Jaký obor na střední škole jste studoval/a?

.....

Na následující otázku odpovězte, prosím, pokud máte dosažené vzdělání vyšší odborné.

18) Jaký obor na vyšší odborné škole jste studoval/a?

.....

Na následující otázku odpovězte, prosím, pokud máte dosažené vzdělání vysokoškolské.
19) Jaký obor na vysoké škole jste studoval/a?

.....

20) Zvýšil/a byste ještě teď rád/a své vzdělání?

- ano, uvažuji o dalším studiu
- ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání
- ne

Na otázky 21)–22) odpovězte, prosím, pokud jste odpověděl/a v předešlé otázce "ano, uvažuji o dalším studiu", nebo "ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání".
21) Na jakém typu a stupni školy byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?

- střední škola
  - bez maturity a výučního listu
  - s výučním listem
  - s maturitou
- vyšší odborná škola
- vysoká škola
  - bakalářský program, mám zájem pokračovat v magisterském programu
  - bakalářský program, nemám zájem pokračovat v magisterském programu
  - magisterský program, mám zájem pokračovat v doktorském programu
  - magisterský program, nemám zájem pokračovat v doktorském programu
  - doktorský program
- rekvalifikační kurz (uveďte jaký) .....
- jiný (uveďte jaký) .....

22) Jaký obor byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?

.....

Na otázky 23)–24) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze matkou.
23) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnila matka?

- vůbec ne
- spíše ne
- spíše ano
- rozhodně ano

24) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnila matka?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

Na otázky 25)–26) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze otcem.

25) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnil otec?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

26) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnil otec?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

Na tuto otázku odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a pouze matkou, pouze otcem, ve střídavé péči, v dětském domově či jinak než oběma vlastními rodiči.

27) Máte pocit, že rodinná situace ve Vašem dětství ovlivnila průběh Vašeho vzdělání?

- o ne
- o ano, měl/a jsem kvůli tomu horší školní prospěch
- o ano, přerušil/a jsem studium
- o jinak (uveďte jak) .....

Na otázky 28)–29) odpovězte, prosím, pokud jste u otázky č. 7) uvedl/a, že jste byl/a vychováván/a v dětském domově či jinak.

28) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnil Váš vychovatel?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

29) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnil Váš vychovatel?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

Pokud si přejete znát výsledky tohoto šetření, uveďte, prosím, na sebe e-mail.

.....

DOTAZNÍK

Dobrý den,
jmenuji se Pavla Vojtěchová a studuji Pedagogickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době provádím průzkum pro účely mé bakalářské práce. Týká se vlivu rodiny a rodinné situace na vzdělání a profesi. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Zabere Vám to maximálně 10 minut Vašeho času. Dotazník je zcela anonymní a dobrovolný. Získané informace jsou důvěrné.
Pokud si budete přát znát výsledky tohoto šetření, uveďte, prosím, na sebe kontakt na konci tohoto dotazníku.
Předem děkuji za spolupráci.
Pavla Vojtěchová

1) Pohlaví
- [x] muž
- [ ] žena

2) Věk: 34

3) Rodinný stav
- [ ] svobodný/á
- [ ] ženatý/vdaná
- [ ] rozvedený/á
- [ ] vdovec/vdova
- [x] žiji s partnerem/partnerkou

4) Jaké vzdělání jste chtěl/a získat (bez ohledu na skutečně získaný stupeň vzdělání)?
- [ ] základní
- [ ] střední bez maturity a výučního listu
- [ ] střední s výučním listem
- [x] střední s maturitou
- [ ] vyšší odborné
- [ ] vysokoškolské bakalářské
- [ ] vysokoškolské magisterské
- [ ] vysokoškolské doktorské

5) Jaký obor jste chtěl/a studovat (bez ohledu na skutečně vystudovaný obor)?
Zdravotnický

6) Jaká byla během Vašich studií představa Vaší profese (bez ohledu na Vaši nynější profesi)?
zdravotní

7) Byl/a jste vychováván/a
- [ ] oběma rodiči
- [x] pouze matkou
- [ ] pouze otcem
- [ ] otcem i matkou ve střídavé péči po rozvodu rodičů
- [ ] v dětském domově
- [ ] jinak (uveďte jak) .....

Na otázky 8)–10) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze otcem.

8) Nejvyšší dosažené vzdělání Vašeho otce

- o základní
- o střední bez maturity a výučního listu
- o střední s výučním listem
- o střední s maturitou
- o vyšší odborné
- o vysokoškolské bakalářské
- o vysokoškolské magisterské
- o vysokoškolské doktorské

9) V případě, že je vzdělání Vašeho otce vyšší než základní, uveďte, jaký obor vystudoval?

.....

10) Jaká je, příp. byla profese Vašeho otce?

.....

Na otázky 11)–13) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze matkou.

11) Nejvyšší dosažené vzdělání Vaší matky

- o základní
- o střední bez maturity a výučního listu
- o střední s výučním listem
- x střední s maturitou
- o vyšší odborné
- o vysokoškolské bakalářské
- o vysokoškolské magisterské
- o vysokoškolské doktorské

12) V případě, že je vzdělání Vaší matky vyšší než základní, uveďte, jaký obor vystudovala?

.....obchodní akademie.....

13) Jaká je, příp. byla profese Vaší matky?

.....hlavní účetní.....

14) Jaká je Vaše profese?

.....obchodní ředitelka.....

15) Co Vás vedlo k výběru Vaší profese?

.....ekonomická situace.....

16) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
- o základní
- o střední bez maturity a výučního listu
- o střední s výučním listem
- X střední s maturitou
- o vyšší odborné
- o vysokoškolské bakalářské
- o vysokoškolské magisterské
- o vysokoškolské doktorské

Na následující otázku odpovězte, prosím, pokud máte dosažené vzdělání střední či vyšší než střední.
17) Jaký obor na střední škole jste studoval/a?

ekonomický

Na následující otázku odpovězte, prosím, pokud máte dosažené vzdělání vyšší odborné.
18) Jaký obor na vyšší odborné škole jste studoval/a?

.....

Na následující otázku odpovězte, prosím, pokud máte dosažené vzdělání vysokoškolské.
19) Jaký obor na vysoké škole jste studoval/a?

.....

20) Zvýšil/a byste ještě teď rád/a své vzdělání?
- o ano, uvažuji o dalším studiu
- o ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání
- X ne

Na otázky 21)–22) odpovězte, prosím, pokud jste odpověděl/a v předešlé otázce "ano, uvažuji o dalším studiu", nebo "ano, momentálně již zvyšuji své vzdělání".
21) Na jakém typu a stupni školy byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?
- o střední škola
  - o bez maturity a výučního listu
  - o s výučním listem
  - o s maturitou
- o vyšší odborná škola
- o vysoká škola
  - o bakalářský program, mám zájem pokračovat v magisterském programu
  - o bakalářský program, nemám zájem pokračovat v magisterském programu
  - o magisterský program, mám zájem pokračovat v doktorském programu
  - o magisterský program, nemám zájem pokračovat v doktorském programu
  - o doktorský program
- o rekvalifikační kurz (uveďte jaký) .....
- o jiný (uveďte jaký) .....

22) Jaký obor byste rád/a studoval/a nebo momentálně studujete?

.....

Na otázky 23)–24) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze matkou.

23) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnila matka?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- x spíše ano
- o rozhodně ano

24) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnila matka?

- o vůbec ne
- x spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

Na otázky 25)–26) odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a otcem i matkou nebo pouze otcem.

25) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnil otec?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

26) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnil otec?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

Na tuto otázku odpovězte, prosím, pokud jste byl/a vychováván/a pouze matkou, pouze otcem, ve střídavé péči, v dětském domově či jinak než oběma vlastními rodiči.

27) Máte pocit, že rodinná situace ve Vašem dětství ovlivnila průběh Vašeho vzdělání?

- o ne
- x ano, měl/a jsem kvůli tomu horší školní prospěch
- o ano, přerušil/a jsem studium
- o jinak (uveďte jak) .....

Na otázky 28)–29) odpovězte, prosím, pokud jste u otázky č. 6) uvedl/a, že jste byl/a vychováván/a v dětském domově či jinak.

28) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho studia ovlivnil Váš vychovatel?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

29) Máte pocit, že Vás při výběru Vašeho povolání ovlivnil Váš vychovatel?

- o vůbec ne
- o spíše ne
- o spíše ano
- o rozhodně ano

Pokud si přejete znát výsledky tohoto šetření, uveďte, prosím, na sebe e-mail.

.....